

```

%\documentstyle[times,boek,twoside]{article}
%\tolerance=6000
\documentstyle[dblsite]{article}
\renewcommand{\rrg}{\sc rrg}
\let\fn=\zn
\let\gat=\rhct
\let\saow=\rhct
\let\sao=\sae
\let\rah=\ranb
\begin{document}

\artikel{Verboden vruchten}
{Bastaardij, incest, vondelingen en verboden huwelijken in
Noord-Brabant, 1600--1800}
{Leo Adriaenssen}
{Van der Hoopstraat 85\rm^{III}$, 1051 VD Amsterdam}

%\textwidth 12.3cm
%\marginparwidth=6cm
%\marginparsep=1cm
%\oddsidemargin=6cm
%\evensidemargin=0cm

\afk{ARAB & Algemeen Rijksarchief Brussel\\
ARH & Algemeen Rijksarchief Den Haag\\
GAB & Gemeentearchief Breda\\
GASD & Gemeentearchief Amsterdam\\
GAH & Gemeentearchief \db\\
LTK & Leen- en Tolkamer\\
RAA & Rijksarchief Antwerpen\\
RANB & Rijksarchief in Noord-bBabant\\
RB & Raad van Brabant\\
RHCT & Regionaal Historisch Centrum Tilburg\\
RRG & Raad en Rentmeester-Generaal\\
SAA & Stadsarchief Antwerpen\\
SAE & Streekarchief Eindhoven\\
SAV & Streekarchief Veghel}

%\artikel{Ongewenste kinderen}
%{}
%{Leo Adriaenssen}
%{Van der Hoopstraat 85-3, 1051 VD Amsterdam}

\parno In aflevering 3 van de \dbl\ van 2001 (jaargang vijftig) zijn
118~casussen van bastaardij opgenomen. Daaraan vooraf ging een uitgebreide
inleiding over de vooral juridische aard van de bastaardij.\fn{Leo
Adriaenssen, \ah Brabantse bastaarden. Verboden vruchten uit ontucht,
overspel, incest en incontinentie in Noord-Brabant, 1400--1800'', \dbl, L
(2001) 129-192.}

Hierna volgt mijn hele verzameling bastaardijzaken tussen 1400 en 1800.
Weggelaten zijn voornamelijk de gevallen van moeder- en kindermoord, waarmee
de geboorten van ongewenste kinderen konden worden voorkomen. Ingevoegd zijn
enkele voorbeelden van verboden huwelijken.

Lezers worden opgeroepen om `hun' Brabantse bastaarden aan deze verzameling
toe te voegen of om aanvullingen te geven op de hierna besproken zeshonderd
casussen.

\setcounter{bteller}{0}

```

\bast{Beernts}{Ontijdige bijslaap}{{\sc Arnt Beernts} te Lithoijen werd in 1410 door de hoogschout beboet met 8~Franse kronen, omdat hij {\em een wijf beslapen hadde sonder alle hare kundel dagen te setten\}. Op de overtreding stond een boete van 20~kronen, maar er waren verzachtende omstandigheden.\fn{\arab, Rekenkamer 12991, rekening Kerstmis 1409 -- 24~juli 1410, sub \db.}}{}

\bast{Coelborne}{Ontijdige bijslaap}{{\sc Wouter Coelborne} in Peelland besliep een vrouw zonder alle huwelijksafkondigingen te hebben gedaan. Voor dit delict, waarop 20~Franse kronen stonden, werd hij in 1410 beboet met 30~Franse kronen.\fn{\arab, Rekenkamer 12991, rekening Kerstmis 1409 -- 24~juli 1410, sub Peelland.}}{}

\bast{Jeger}{Ontijdige bijslaap}{{\sc Aelbrecht die Jeger} in Den Bosch wilde {\em een wijf nemen\} en vroeg de hoogschout in 1410 naar de sanctie als {\em hise besliep sonder alle hair kundeldage\}. De schout antwoordde dat daar 20~kronen op stonden, waarop Aelbrecht zei: {\em \ah Ic laetse liever hair kundeldage sitten.''\} Maar de schout beboette hem toen met 8~kro~nen, {\em om dat hij sijn wijf nocht niet en hadde ende om dat hij pointinge te voren sochte\}.\fn{\arab, Rekenkamer 12991, rekening 24~juni -- Kerstmis 1410, sub \db.}}{}

\bast{Os}{Legitimatie priesterkinderen en ontijdige bijslaap}{{\sc Gielis van Os,} {\em dat een canonick was (...), hadde bij hem een amije sitten, dair hy vele kijnder bij hadde\}. Toen hij in 1410 of kort daarvoor `onder het oliesel lag', trouwde hij haar, omdat hij niet wilde dat zijn kinderen bastaarden bleven. Maar hij stierf niet en genas. Omdat hij {\em syn wijf getruwt hadde sonder hair kundeldage\} beboette de hoogschout hem met 20~kro~nen.\fn{\arab, Rekenkamer 12991, rekening 24~juni - Kerstmis 1410, sub Maasland.}}{Heer Gielis was een zoon van ridder Godevaert van Oss. Hij was kanunnik van Incourt tussen Namen en Leuven. In Den Bosch ontving de Lieve-Vrouwebroederschap in 1391 7~stui~ver 6~pen~-nin~-gen \ah van onsen orgelen van heren Gielijs heren Goderts sone van Os.''\fn{A. Smeijers, \ah De Illustre Lieve vrouwe Broederschap te \db. Archivalia bijeengebracht'', {\em Tijdschrift der Vereeniging voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis\}, XI (1925) 206.} {\em Op die Rummen\} onder Heesch bezat hij een hoeve.\fn{\kah, Kerkfabriek Sint-Jan 2931, f~CCCXXXVII.} In 1464 is sprake van Dirck zoon Gielis van Os des priesters\fn{\gah, R~1234, f~4\vo, 18~oktober 1464.}, zonder toevoeging `natuurlijke'. Wel werd zo Gielis' zoon Goyart gekwalificeerd.\fn{\kah, Sint-Jansfabriek, oor~-konde~152, 18~november 1383.}} %Gielis Jan Heynen van Oss bediende in 1400 de parochiekerk van Geffen en %was minstens in 1405--1427 vicaris van Nuland. Te Oss, Berghem, Heesch en %Nuland bezat hij verschillende beneficies. Hij overleed voor %1437.\fn{Bijsterveld, {\em Laverend tussen Kerk en wereld\}, bijlage 5, no %2266.} Hij heeft zijn geestelijke staat niet opgegeven, want nog in 1419 %overtrad hij het celibaat.\fn{Bannenbergh e.a., {\em De oude dekenaten\}, %II, 4. Wat in de schoutrekening wordt gezegd -- {\em Gielis van Os, dat een %canonick was\} -- wordt niet bevestigd door de overige bronnen.}}

\bast{Focken}{Ontijdige bijslaap}{{\sc Dirc Focken} te \db\ werd in 1415 beboet {\em van dat hi een wyf beslapen hadde eer hy syn kundeldaghe alle gehadt had \inder\ kerken.\}\fn{\arab, Rekenkamer 12991, rekening Kerstmis 1414 -- 24~juni 1415, f~14 sub \db.}}{}

\bast{Scheyven}{Ontijdige bijslaap}{{\sc Gherijt Scheyven} te Oisterwijk, die {\em een wyf beslapen hed eer hy syn kundeldage al gehadt had \inden\ kerken\}, werd daarvoor door de hoogschout van Den Bosch beboet met 20~Franse kronen, maar aangezien hij zijn `kundeldag' had op een kerkelijke feestdag, kreeg hij een korting tot 5~kro~nen.\fn{\arab, Rekenkamer 12991, rekening 1~december 1415 -- 17~februari 1416, f~43.}}{}

\bast{Leende}{Bastaard uit incest met zus}{{\sc Willem Goyart Cox} te Leende werd in 1439 door de bisschoppelijke officiaal veroordeeld tot een boete van \f4, omdat hij een kind had gemaakt bij zijn zus {\sc Mechtelt.} Verder moesten beiden drie maal openbaar processie lopen bij de kerk, elk met een brandende kaars in de hand, hij in zijn ondergoed, zij zonder mantel.\zn{G. Bannenbergh, A.~Frenken en H.~Hens, {\em De oude dekenaten Cuijk, Woensel en Hilvarenbeek in de 15de- en 16de-eeuwse registers van het aartsdiakenaat Kempenland\} (2~dln.; Nijmegen, 1970) II, 56.}}{}

\bast{Roymans}{Clandestiene miskraam}{{\sc Enghelken Jans Roymans} te Deurne ging door voor maagd, maar beviel te Liessel op Maria Boodschap 1478 van {\em een doot kindeken\}, althans een foetus van drie maanden. De vader was {\sc Henrick Jans Sbruynen,} die eveneens te Deurne woonde. Aangezien Enghelken {\em alleene was, ende om huer eere te behouden\}, heeft zij haar vrucht verborgen {\em in een loopende waterken, ende bedectet met eenen eerden roijsken, om dat mens niet sien en soude.\} Toen zij hoorde dat de hoogschout van Den Bosch een onderzoek instelde naar de geboorte, dook zij onder. De magistraat vond haar, stelde na een onderzoek vast dat het kind dood geboren was en veroordeelde de moeder -- die niets bezat omdat zij nog bij haar ouders woonde -- tot een boete van `slechts' 28~rijns\~gul\~den.\fn{\arab, Rekenkamer 12994, rekening Sint Jan 1478 - 22~april 1479, f~VI.}}{}

\bast{Slypen}{Ontijdige bijslaap}{{\sc Heynken van Slypen} in Peelland kreeg in 1492 een boete van de hoogschout van Den Bosch {\em om dat hem mesgrepen heeft aen syne jonge wyf ende haer ontydich geweest heeft\}. Zo ging het verhaal, maar omdat de hoogschout geen sluitend bewijs kon krijgen, schikte hij op 20~stui\~vers groot.\fn{\arab, Rekenkamer 12995, rekening Kerstjaar 1481--1492.}}{}

\bast{Reyssen}{Miskraam door geweld}{{\sc Jan Reyssen} in Peelland sloeg zijn dienstmeid zo, dat zij in 1494 een dood kind ter wereld bracht. Dat kwam hem te staan op een boete van \f15.\fn{\arab, Rekenkamer 12995, rekening Kerstjaar 1493--1494.}}{}

\bast{Utrecht}{Clandestiene bevalling}{{\sc Stynken,} dienstmaagd van Jenneken van Utrecht te \db, die in 1502 een {\em cleyn kindeken int heymelick gebaert hadde\}, werd door haar werkgeefster een of twee dagen later op straat gezet, {\em sonder die te straffen\}. Daarvoor werd de meesteres beboet met 10~rijns\~gul\~den. Stynken zelf kreeg een boete van 4~rijns\~gul\~den, omdat zij -- zij het noodgedwongen -- {\em \opter\ straten ghinck tegen die eere van allen vrouwen\}.\fn{\arab, Rekenkamer 12996, rekening Kerstjaar 1501--1502.}}{}

\bast{Bruwere}{Legitimatieverzoek}{{\sc Jan de Brouwer} vroeg en kreeg in 1502 een octrooi van wettiging van Philips van Bourgondi"e. Zijn ouders waren de priester Jacop de Brouwer en Kathelyn van Berlair.\fn{\arab, Rekenkamer 632, 1\$\rm^o\$ boek, f~X, 15~juli 1502. \rah, Kapittel van Oirschot 196.}}
{Jan die Brouwer kwam uit Oirschot en was een zoon van heer Jacob Jans die Brouwer en van Kathelyn Volres (van Berlaar). Hij vestigde zich te Hilvarenbeek, waar hij met zijn vrouw Cristyn mr.~Jan Back {\em de Roode Leeuw\} aan de Gemene Plaats bewoonde. Zijn vrouw was een bastaarddochter van de cantor van Hilvarenbeek. Haar en Jans zoon Paulus Braxatoris werd priester en kreeg twee bastaardzonen.\fn{L.F.W. Adriaenssen, \ah De erfgenamen van heer Ghijsel Back'', \S\,12 \ah Metten'', {\em De Brabantse Leeuw\}, XL (1991) 94.}}

\bast{Reymbout}{Scheiding van clandestien huwelijk met bastaarden}{{\sc

Reymbout Adriaen Meliss\fn{\gat, Moergestel R~287, f~XV\vo sub 1498, 8~augustus; f~XVIII\vo sub 1498, {\em op sunte Cornelis dach\//}; f~275\vo, 3~oktober 1501; f~331, 14~november 1503.}} en {\sc Aleyt Art Artss van Engellant} te Moer\ges\tel zijn in 1502 {\em minlike van malcanderen gesceyden van dat sy twee tsamen in onwitte te huysrade geseten hebben X of XII~jaren lanck oft daeromtrent.\//} Voordien was Reymbout getrouwd geweest met Ghertrud. Aan Aleyt en hun natuurlijke dochters Ariaen en Lisbeth geeft hij {\em voer sekeren dienst (...) na hoerder doot puerlike om gotswillen om daeraf te leven\//} erfpachten van 8 en 4~lopen rogge en hij belooft hij voldoende penningen om op goede onderpanden erfpachten van nog 12~lopen rogge te kopen.\fn{\gat, Moergestel R~286, f~287, 26~januari 1502; f~290, 28~januari 1502.}}{}

\bast{Pruyss}{Heimelijk huwelijk}{\sc Andries Pruyss,} een voetknecht uit het Overland, heeft op een avond in 1505 op 1506 in Den Bosch {\em wat haerdt geclopt\//} op de deur van een vrouw, die hem niet binnenliet. Even later kwam de dochter des huizes naar buiten, die met hem meeinging en bij hem bleef, {\em want zy te voeren int heymelyck malcanderen getrouwt hadden\//}. Aangezien de hoogschout over deze zaak geen klachten hadden bereikt, beide partijen tot een vergelijk waren gekomen en {\em die sake onnosel was\//}, heeft hij geschikt op een boete van 10 rijnsgulden.\fn{\arab, Rekenkamer 12996, rekening 9~augustus 1505 -- Kerstmis 1506, f~VII.}}{}

\bast{Daniels}{Vondeling}{\sc Lysbeth Daniels} te \db\ {\em leyde \inde\ manieren van wondelingen\//} het kind van haar dochter, waarvoor zij rond 1510 een boete kreeg van 24~rijnsgulden.\fn{\arab, Rekenkamer 12996, rekening van Sint Jan 1509 -- Kerstmis 1512, f~II\vo.}}{}

\bast{Scepers}{Clandestiene miskraam}{\sc Maergriete Willem Sceppers} in Peelland bracht in 1514 of 1515 een dood kind ter wereld. {\em Ende midts dyen sy egheen vrouw\//} (vroedvrouw) {\em by heur en dede halen, is sy beducht geweest voer den heere.\//} Omdat zij later alsnog aangifte deed, schikte de schout op een boete van \f15.\fn{\arab, Rekenkamer 12996, rekening Sint Jan 1514 - Kerstmis 1515, f~IIII\vo.}}{}

\bast{Vloet}{Vaderschapsactie}{\sc Anna Goyaerts Jacop Keymps} te Oirschot had in 1529 bij de bisschoppelijke officiaal te Diest het vaderschap van haar bastaarddochter Lyntken aanhangig gemaakt. De vader, {\sc Wouter Aertss van der Vloet,} wilde het niet zo ver laten komen en bond ten overstaan van schepenen van Oirschot in: als Anna de procedure zou staken, zou hij een erfpacht van een mud rogge geven {\em voer haer eere oft defloraci"en\//} geven aan Anna, die zij levenslang mocht niet en na haar dood voor Lyntken zou zijn. Elk van Anna's vier broers kregen een carolusgulden voor hun moeite en verlet en {\em voer hueren craem oft kynderbedde\//} kreeg zij \f8.\fn{\sao, Oirschot R~130, f~484, 20~november 1529.}}{}

\bast{Neynoy}{Overspel}{\sc Willem van Broeghel geheten Neynoy} is {\em ewech gegaen\//} met de vrouw van Jan de Molder te Asten. Zij nam geld mee van haar huishouden, dat zij met haar minnaar heeft verteerd. Willem werd {\em gestelt ter scerper examen\//} (gefolterd), maar kon niet meer bekennen dan het bovenstaande. Zodoende kwam hij vrij met een boete van 10~carolusgulden.\fn{\arab, Rekenkamer 12997, rekening 12~maart 1531 -- Sint Jan 1534, f~XIII.}}{}

\bast{Molen}{Erfrecht van een bastaard}{\sc Peter Janss van der Vloet} te Oirschot sloot in 1544 huwelijksvoorwaarden met Cathelyn Goyaerts van der Molen en bedong daarbij dat zijn natuurlijke zoon Jordaen op gelijke voet in Peters erfenis zou treden als zijn wettige kinderen.\fn{\sao, Oirschot R~135, f~132\vo, 26~oktober 1544.}}{}

\bast{Jans}{Incest met dochter}{{\sc Philips Jans} te \db\ werd in 1548 beboet, {\em om dat hy befaemt was van by zynre dochtere geslapen te hebbene, dwelcke men hem nyet wel en zoude hebben cunnen overtuygen. Daerom by advyse \vanden\ gheestelycken heeren den selven laeten composeren, zoe tot behoef van onsen heere den keyser ende des biscops van Luydick, voer vyfthien karolus gulden.}\fn{\arab, Rekenkamer 12997, rekening Kerstjaar 1547--1548, f~I\vo.}}{}

\bast{Claes}{Bastaard uit overspel}{{\sc Ghysbrecht Claess} te Oisterwijk verwekte in overspel een kind bij zijn dienstmeid. {\em Ende want hy een schamel huysman was met vele cleyne kinderen ende hem verbonden heeft, indyen men hem op sulck meer bevonde, gestrafft te worddene nae gelegentheyt \vande\ saecken, is alsoe daeraff by den selven schouteth gecomposeert voer VIII carolus gulden.}\fn{\arab, Rekenkamer 12997, rekening Kerstjaar 1554--1555, f~X.}}{}

\bast{Loemel}{Overspel}{{\sc Cristina Peeters Huyben} te Lommel betaalde in 1558--1559 aan de kwartierschout een boete van 4~carolusgulden {\em van dat zy (wesende een ongehoude persoene off vrouwe) by eenen gehouden man heeft geslapen gehadt.}\fn{\arab, Rekenkamer 12998, rekening Kerstjaar 1558--1559, f~VIII\vo.}}{}

\bast{Perren}{Bastaard uit incest}{{\sc Jooris Peeter Perren} te Oerle is in 1558--1559 veroordeeld door de kwartierschout {\em van dat hy by zyn nichte heeft verwekt gehadt een kindken\}.}\fn{\arab, Rekenkamer 12998, rekening Kerstjaar 1558--1559, f~IX.}}{}

\bast{Kuysten}{Legitimatie}{{\sc Jan Kuysten,} bastaard van de priester Jan Kuysten bij Mechteld van Aken, wilde ten gunste van zijn kinderen bij Hillegonda Philips van Rode testamentair over zijn bezittingen beschikken en kreeg daartoe op 24~juli 1561 van de koning van Spanje een legitimatiebrief.}\fn{\rah, Oorkondenverzameling Provinciaal Genootschap no 571b, 9~januari 1570.}}{}

\bast{Hont}{Overspel}{{\sc Henrick de Hont de oude} is een gerespecteerde burger van Den Bosch, koopman van wollen lakens, zegelaar van de draperie, gedurende acht of negen jaar schutter van de jonge voetboog. Hij heeft een zoon en een dochter, van wie de eerste herhaaldelijk en ook nu (1563) rentmeester van de stad was. Hij wordt beticht van overspel met Lyne Ghysbrechts Arntss in het Griensveld te Den Dungen, 42~jaar oud, vrouw van de metselaar Peeter Lambertss. Hij heeft met haar {\em lichaemelyck geboelleert gehadt ende gearbeyt omme zynen wille dair toe hy meynden te geraecken te volbringhen\}, maar of hij echt is klaargekomen, weet Lyne niet, hij liep namelijk in de tachtig. Daarna kwam Henrick de Hont nog twee keer boeleren. Hij had haar verleid door de huishuur kwijt te schelden. Zijn vrouw, de 60~jaar oude Johanna van Loon, weet van niets. Eis tegen De Hont: \f200 boete en naar keuze van 9 tot 11~uur op het schavot met op de borst een brief waarop in grote letter zijn misdaad of deelname aan een generale processie in linnen kleren, barrevoets, blootshoofds met een waskaars in de hand een een voor en achter een bord waarop in grote letters zijn misdaad staat.}\zn{\gah, R~140-20, 1563.}}{}

\bast{Clements}{Bastaard}{{\sc Jan Clements,} linnenwever, wordt in 1566 beboet omdat hij {\em des avonts ende by ontyde geloopen ende gestooten hadde \opter\ dueren van {\sc Ykenen Schautkens,} woonende tot Zoemeren, ende van hem was kint draegende, willende by haer in syn, daeraff by compositie ontfangen die summe van seven carolus gulden.}\fn{\arab, Rekenkamer 12998, rekening Kerstjaar 1565--1566, f~V.}}{}

\bast{Zeris}{Bastaard uit incestueus overspel}{{\sc Maryken Jacop Zeris} woonde in bij haar zus Clara te Oirschot, die was getrouwd met jonker {\sc

Cornelis de Bever.\fn{\gah, R~477, ongef., 27~april 1626.}} Zij sliep op dezelfde kamer en knoopte met haar zwager een amoureuze verhouding aan. Ooit werden zij betrapt bij het bakhuis, waar {\em Marijken sat ende lach op ende tegens eenen block ende dat zy ende de voorscreven Cornelis de Bever sterckelyck buyck tegens buyck melcanderen indrongen ende melcanderen \inden\ arme hadden.\/} Clara wist er van. Zij zei vaak tegen haar zus: {\em \ah Maryken, ick zall u van hier moeten doen, vuyt mynen huysel, want Bever myn man heeft veel te vueelen hantspulle ende conversatie met u, dwelck nyet gehouden mans, mair jonge vryers toebehoirt. Ick sorge voor een arger.''\}/} Toen Clara eens door haar bezoeker in bed werd aangetroffen, vroeg deze: {\em \ah Hoe coempt, dat ghy hier zoo lange ligdt ende slaept? Het isser te schoonen weder toe. Ghy soudt op staen.''\}/} Clara: {\em \ah En zoud wy noch nyet te bedden liggen ende slapen, want wy hebben alden nacht liggen domineren. Ende de voorscreven Cornelis de Bever, myn man, ginck by Maryken myn sustere voorscreven sclapen ende te bedde.''\}/}\ Maryken werd zwanger en vroeg de chirurgijn: {\em \ah Besiet myn water. Ick ben beducht dat ick draeghe.''\}/} Nu greep Bever voortvarend in. Binnen de kortste keren heeft hij haar {\em bestaidt\/} (gekoppeld) aan Jan Frans Willems, met wie zij trouwde. In 1569 kwam het tot een gerechtelijk onderzoek. Mayken was inmiddels weduwe.\fn{\gah, R~159-27.}} {In de Oirschotse schepenprotocollen wordt Cornelis' echtgenote jonkvrouw Clara Cheres genoemd.\fn{\sao, Oirschot R~142, f~258, 2~januari 1582.}}

\bast{Vloet2}{Bastaardijrecht}{\sc Jan Henricks van der Vloet,} een niet gelegitimeerde bastaard, stierf te Diessen zonder octrooi om testamentair over zijn bezittingen te beschikken. Daardoor vielen deze toe aan de (half)heer van Diessen, Rycalt van Merode. In 1570 verklaarde deze te zijn genoegedaan en renuncieerde hij ten gunste van de wettige kinderen van Jans vader van de nalatenschap.\fn{\sao, Oirschot R~141, p.~78, 20~april 1570.}}

\bast{Donck}{Bastaard uit overspel}{\sc Chaerle Donck} te \db, een getrouwde man, verwekte in december 1580 of januari 1581 een zoon bij {\sc Christina.\fn{\gah, R~140-55.}} {Caerle Donck, burger van Den Bosch, was in 1588 40~jaar oud.\fn{\rah, Collectie Cuypers van Velthoven 3252, p.~87, 25~april 1588.}}

\bast{Creupels}{Vaderschapsactie}{\sc Jan Adriaen Creupels} werd ongeveer in 1582 door Adriaen Henrick Janss Creupels, pottenbakker te Oosterhout, verwekt bij Cathelyn Joriss van Bedaff. De eerste drie kwartalen werd hij door zijn moeder onderhouden, maar toen kon zij het niet meer betalen, {\em als egeen middele ter weerelt hebbende om tselve te doen\/}. Twee maal of nog vaker bracht zij het kind aan huis van de vader, maar die weigerde het aan te nemen. Uiteindelijk ontfermde de Heilige Geest van Oosterhout zich over de bastaard, die voor drie jaar in een pleeggezin werd geplaatst. Daarna kwam het weer ten laste van de moeder, die is verhuisd naar Breda en in 1592 al meer dan zeven jaar alleen voor de kosten van de opvoeding opdraait. Van de vader heeft zij niets gekregen voor het kraambed, laat staan dat hij haar de defloratie van haar maagdelijkheid heeft vergoed. In barensnood heeft zij ten overstaan van de vroedvrouw zijn naam onder ede genoemd. Thans heeft zij Adriaens {\em potten, hier gescheept zynde\/}, in beslag laten nemen. De zaak liep voor de Raad van Brabant, maar ook voor het geestelijke hof te Antwerpen.\fn{\rah, \rb\ 788-27, 1592.}}

\bast{Cleynael}{Erfrecht van een bastaard}{\sc Willemken Willems Cleynael} te Oirschot was door haar ouders Willem Jans Cleynael en Catharyn Laenen buiten echt verwekt. Willem bechikte in zijn testament dat zijn nalatenschap niet op zijn bastaard zou vererven, maar collateraal naar de familie van zijn ouders. Om het kind {\em nyet geheelycken vanden selven goeden te frustreren\/} schonken de wettige erfgenamen in 1585 haar \f50:0:0.\fn{\sao, Oirschot R~143, f~128\vo, 2~oktober 1585.}}

{Willem was een zoon van Jan Charles Cleynael en Jenneken Peter Dielis Snellaerts.}

\bast{Bauwens}{Bastaard van religieuzen}{Henrixken Bauwens (Henricxken Boudewyns Goessens) heeft {\em haer gevoerdert publyckelicken te schandelizeren ende injuri"eren\}/} heer {\sc Frans Martens,} procureur van het klooster op de Hage. Zij zei in 1585 dat hij bij zuster {\sc Gerartken Henricx} (Geritgen) van de `swesteren' een kind zou hebben verwekt. Op een zondagmorgen, toen zij naar de minderbroederskerk ging, kwam zij haar tegen en zij maakte van de ontmoeting gebruik om {\em fortselycken met haeren ermbooghe op haer lijff ende borsse te stooten, dat zij daer aff smertelycken gedruet ende gequest is\}/}, zodat zij naar een chirurgijn moest. Henrixken bleef zuster Gerartken beledigen, onder meer door {\em te seggen dat die voorscreven heer Frans haer, Gerartken, den duijvell eens vuijt soude maenen ende dat hy syn hande over de voorscreven quetsuere soude strijcken, het soude well genesen.\}/} Henricxken heeft wijlen heer Rutger van Schyndell, prior van het convent op de Hage, zo onheus behandeld, dat hij een apoplexie kreeg en snel stierf. In het klooster heeft zij heer Jan van Schyndell zo met haar vuisten in het gezicht geslagen en gekrabd, dat zijn neus en gelaat bloedden. Zij werd door het Bossche gerecht veroordeeld {\em de gruen tonne \metten\ wapenen dezer stadt driemaell om tgewanthuijs der selver stadt te draegen\}/} en om 200 carolusgulden te betalen voor het herstel van de afgebrande Sint-Janskerk. Bovendien moest zij op de eerste genechtdag voor het gerecht te verschijnen {\em ende aldaer sonder huycke sittende op beyder haer knij"en met gevouwen handen met luyde stemme te seggen dat zy het voorscreven fortselyck voorstell doer boose passi"en ende ingeven des duijvels heeft gecommitteert.\}/}\fn{\gah, R~148-5, 1585.}}{}

\bast{Waert}{Bastaard uit overspel, adoptie}{\sc Peter de Waert} woonde te \dh\ en verwekte {\em met synen jonckwyff\}/} een bastaardkind. In de herberg De Roos te Dordrecht, waar hij toen woonde, vroeg hij aan Pieter Adriaen Lenerts, zijn zwager: {\em \ah Wilt mijn kyndt besorgen van tgeene hem noodich zal zijn?

Ende houdt de saecke toch secreet, \dattet\ nijet wt en compt, want ick soude daerom moeten ver\-trec\-ken.'"\/} Rond Pasen 1590 verrekende hij een deel van wat de zwager had voorgeschoten, maar de rekening bleef onvereffend. In 1594 sprak diens weduwe daar De Waert op aan.\ De bastaard blijkt te Tilburg te zijn ondergebracht bij Cornelis Peter Jans van Beeck, ongeveer 38~jaar oud, die over 1592 en 1593 \f54:12:4 had ontvangen {\em soo \voorde\ montcosten desselffs kyndts als oick andere nootelycke reparati"en ende verlegghen penninghen\}/}. Marijken, vrouw van de vader van het kind, vroeg in 1593 aan de Tilburgse Henricxken, vrouw van Adriaen Jan Diercx genoemd Lap, om eens te gaan kijken of het kind op haar man leek, daarbij voegende: {\em \ah Wist ick dat mijn mans kyndt waer, ick soudet thys halen ende onderhouden.'"\/} Henricxken kwam te Dordrecht met mooi nieuws: {\em \ah Het is een seer schoon kyndt ende wordt wel onderhouden. Ende heeft schoone, bruyne ooghen in zyn hooft, met schoone, ronde, blosende wangen. Ende schynt synen vader Peteren, uwen man, seer wel te gelijcken.'"\/} Daarop viel Marijken toornig en vergramd tegen haar man uit, die op zijn beurt zijn geplaagde geweten afreageerde op Henricxken: {\em \ah Waerom seyde ghy dat \vanden\ kynde! Haddet geseeght \dattet\ sieck ende cranck was ende geschapen was corts te sterven!'"}\fn{\ranb, \rb\ 788-55, 1596.}}{}

\bast{Linthout}{Bastaard met twee hoofden}{\sc Adriaenken Dircx van Linthaut} te \db, die ook Van Dermont en Van Linter werd genoemd, was verleid door een zekere Handrick, soldaat op het kasteel te Heeswijk, werd zwanger en beviel in 1595 van een kind met twee hoofden. Dit {\em synde een groot mirakell van Godt almachtich\}/} kreeg zij op 9~augustus 1595 toestemming van de tegenstribbelende magistraat om het kind in alle provinci"en van de Lage Landen ten toon te stellen. Daartoe moest zij twee

personen aanwijzen. Zij koos voor Jan Gheritss, bakker {\em int Vuerstaell\} in de Hinthamerstraat (zij woonde in een straatje achter dit huis) en Jasper Cornelis, die in de kelder van het huis {\em de Kanne\} woonde. Nog voor de tournee kon beginnen, stierf het kind. Op verzoek van de moeder werd het in Den Bosch in gewijde aarde begraven.\fn{\gah, \osa~171, 11~augustus 1595. Idem~4220.}}

{Volgens de {\em Cronijk der Stadt \db\ en Meijerije van dien van 1119 tot 1623\}\fn{Archief norbertijnenabdij van Berne, Bernheze, f~271.} werd het kind geboren op 9~augustus 1595. {\em Het leefde \$\frac{1}{4}\$~uur wanneer het gedoopt zijnde werd gesmoord. Men legde het ter besigtiging in S.~Annacappelle, als wanneer het op last van scheepenen begraven werd.\}} %zie Hermans, Kronieken, 684-691.

\bast{Nuys}{Vaderschapsactie}{\sc Elisabeth Verdonck} is op 22~september 1595 gedoopt. Haar moeder, Elizabeth Nuys, was op 19~september 1595 te Breda van haar bevallen. Zij was geboren te Antwerpen, maar woonde na het overlijden van haar man Abraham Bernaerts meestal te Londen. Tijdens de bevalling woonde zij bij haar zus in de Nieuwstraat te Breda. Als vader noemde zij de 27 of 28~jaar oude diamantslijper Artus Verdonck te Londen.\fn{\gab, Breda R~817, f~68\vo. Te Londen trouwde in 1584 Thomas Verdonck, lid van de Nederlandse gereformeerde gemeente aldaar en geboortig van Antwerpen (A.J. Jelsma en O. Boersma, {\em Acta van het consistorie van de Nederlandse gemeente te Londen 1569--1585\} (\dh, 1993) 728).}}{}

\bast{Ieman}{Legitimatie en bastaardijrecht}{\sc Cornelis Jans Backer} woont niet te Kruisland, zoals enkele getuigen verklaren, maar te Zevenbergen. Zijn ouders Jan Willems, weduwnaar, en zijn huishoudster Truytken Joos verwekten hem buiten echt. Hij kocht een oud, vervallen huis voor \f270, en {\em de meubelen \vanden\ voerschreven huysse zyn zeer weynich, mits dat de voerschreven Cornelis sonder huysvrouwe huys houdt\} (waarde: \f24), terwijl hij {\em neringhe is doende van vetwarie\}.\} Cornelis Jans Backer te Steenberg is niet lang daarna overleden. Zijn erfgenamen Peeter Janssen, schipper te Steenberg, en Faes Janssen kregen van Cornelis Yemants van Suylandt als schout van Steenberg namens de prins van Oranje geen toegang tot het sterfhuis. Daarom wendden zij, zich beroepend op de door de prins op 10~oktober 1607 uitgegeven legitimatiebrief, zich tot de Raad van Brabant, die in 1609 vonniste dat zij in hun recht stonden. Het proces ging door en in 1612 vroeg Cornelis' zoon mr.~Yeman van Zuylant aan de advocaat-fiscaal van de Raad van Brabant om het te be"eindigen, hetgeen geschiedde.\fn{\rah, \rb\ 283, ongef., 1~maart 1596. Idem 788-263, 1612. Idem 817, ongef., no.~2058, 25~juli 1608. Idem 1017, ongef., 4~mei 1596. Idem 1019, 1~mei 1595.}}{}

\bast{Gendt}{Bastaardijrecht}{\sc Willem van Gendt,} natuurlijke zoon van wijlen jonker Robbrecht van Gendt, ambachtsheer van \gc, procedeert tegen jonker Johan van Raveschot te Sint-Mi\~chiels\~ges\~tel, heer van Waspik. Deze was in 1586 (huwelijksvoorwaarden op 23~augustus) getrouwd met diens enige wettige kind en erfgename Anna.\fn{Zij was vrouwe van Capelle en Waspik (P.C. Bloys van Treslong Prins, {\em Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Brabant\} (2 dln; Utrecht, 1924) II, 288).} In zijn testament had Robbrecht aan elk van zijn drie bastaarden bij Antonia Boudewyns Baykens een lijfrente van \f36 vermaakt, uit te keren na zijn dood. In 1594 eiste Willem de sinds 17~september 1585 niet uitgekeerde (tien) termijnen op van de wettige dochter. Haar weigering was ingegeven door het onderhandse testament van 3~mei 1580 van haar ouders Robbrecht van Gendt en jonkvrouw Maria Schooffs, dochter van ridder Philips Schooffs, en vooral Maria's codicil de dato 25~oktober 1585. De Raad van Brabant gelastte in 1596 tot de betaling van de achterstallige lijfrente.\fn{\rah, \rb\ 788-72, 1596. Idem 808, ongef., no.~142, 25~oktober 1596.}}{}

\bast{Lants}{Legitimatieverzoek}{{\sc Jan Lants} (Lans), in 1607 ongeveer 30~jaar oud, is een bastaard van Lambrecht Lants en Jenneken Matyss. Dat verklaart de broer van de laatste, Corstiaen Matyss van Boxtel, 66~jaar oud, kleermaker en burger van Den Bosch. De vader stierf ongehuwd en de moeder leeft nog, eveneens ongehuwd. Jan, {\em nyet anders behouden hebbende van synen voorscreven vadere dan eenen ouden mantel, een broecken ende een quaet roer met seker quade kiste\}, heeft van de overige familie evenmin iets te verwachten, behalve misschien van oom Andries Lants, die geen kinderen heeft; de beide ooms van moederszijde hebben elk drie of vier kinderen. Zijn moeder is {\em haeren cost daechelix winnende met wasschen ende schueren in diversche borgers huysen\}, wat geen vetpot is, zodat hij haar helpt onderhouden. Jan zelf heeft niets {\em dan syn broot voor vrouw ende kynderen, wynnende met handwerck van cleermaken\}. Zijn huwelijk bracht hem \f200. Om toegang te krijgen tot de nalatenschap van zijn vader wil hij worden gewettigd.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~23, 13~oktober 1607.}}{}}

\bast{Riel}{Vaderschapsactie}{{\sc Adriaen Philiberts} werd op 25~juni 1606 te Oisterwijk gedoopt en niet erkend door zijn natuurlijke vader, Philibert Adriaens. Zijn moeder Jenneken Peeter Willems van Riel, inmiddels getrouwd met Jan Ghysberts Jan Goyaerts, wist van het schepengerecht van Oisterwijk een vonnis te krijgen, dat de natuurlijke vader dwong zijn zoon {\em voertsae naer hem te nemen, eerlycken ende deuchdelycken op te vueden, in cost ende cleederen tonderhouden oft andersints\}, en wel tot een bedrag van \f40 per jaar. Een commissie ging uitzoeken wat de moeder mocht declareren van Philibert voor kraamkosten en de onderhoudskosten gedurende de verstreken levenstijd van de jongen.\fn{\gat, Oisterwijk R~34, f~23, 8~januari 1607. G.F.~Couwenberg, \ah Couwenbergh, Cauwenberg en Philiberts'', \dbl, XX-XXII (1971--1973) XX, 179, 180.}} {Philibert Adriaen Willems (\dag~1646) uit \lz\ was molenaar te Udenhout en Oisterwijk. Zijn zoon werd inderdaad door hem opgevoed, want hij werd molenaar te Alphen en Tilburg. In 1634--1646 werden zijn kinderen te Alphen geboren.\fn{Couwenberg, \ah Couwenbergh, Cauwenberg en Philiberts'', XXI, 115.}}

\bast{Hoessel}{Legitimatieverzoek}{{\sc Tryuken Janss} te \db, die {\em van haere kyntsche daegen binnen dese stadt (als desolaet van ouders ende vrienden) by diversche innegesetenen is opgevuet geweest\}, heeft kind noch kraai. Zij bezit een beetje huisraad, {\em dwelcke zy met dienen ende nersticheyt van haer handwerck gewonnen heeft als met lywaet neyen ende goede lieden te dienen\}. Van heer Andries van Hoessel, vice\~ple\~baan van de Sint-Jan, kreeg zij een klein legaatje voor haar trouwe dienst. In 1607 vroeg zij wettiging aan.\fn{\rah, \ltk\ 28, f~25, 13~november 1607.}} {Andries Wierick van Hoesselt wordt sinds 1595 gezien als viceplebaan van de Sint-Janskathedraal en werd opgevolgd in 1606.\fn{L.H.C. Schutjes, {\em Geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch\} (5 dln; Sint-Michielsgestel, 1870--1876) IV, 314.} Daardoor werd zijn huishoudster werkloos.}}

\bast{Ghysbertss}{Legitimatieverzoek}{{\sc Adriaentken Goossen Ghysbertss} is, naar men heeft horen zeggen, {\em verwect in simpele bastardye\}. Haar vader is klompenmaker te Boxtel, de naam van haar moeder is niet bekend. Zij mag van niemand een erfenis verwachten. Momenteel is zij getrouwd met de schoenmaker Bouwen Janss, die weinig verdient en van wie zij drie kinderen heeft. Zij wil in 1607 graag worden gewettigd.\fn{\rah, \ltk\ 28, f~27, 4 december 1607.}}{}}

\bast{Berwouts}{Legitimatieverzoek}{{\sc Kinderen van Rodolph Berwouts.} Wijlen jonker Rodolph Berwouts\fn{\gah, R~1543, f~212\vo, 26~februari 1628.}, kapitein van een compagnie kurassiers in dienst van de aartshertogen, heeft vier bastaards. De oudste, Rodolph, is in 1609 ongeveer

9~jaar oud en zijn moeder is joffer Ysabeau, natuurlijke dochter van jonker Antonis van Brecht. De andere drie heten Innocentia, Julius Caesar, en Jaspar en zijn verwekt bij Catharina van Aelst uit Hilvarenbeek. Ysabeau verliet jonker Rodolph en trouwde {\em met eenen van Calis in Vlaenderen\/} (Calais), van wie zij nu een wettig kind heeft. Haar vader is in Holland gaan wonen en getrouwd met een jonge vrouw, zijn dienstmeid, {\em ende over sulx luttel oft egeene affectie tot den voornaemden Rodolph bewysende oft betoonende\/} (met welke Rodolph zijn kleinzoon wordt bedoeld). Catharina van Aelst is nu getrouwd met meester Jacques, een ruiter onder Grobbendonck in garnizoen te \db. Haar kinderen kunnen misschien van moeders familie te Oisterwijk een huisje erven bij de kerk van Hilvarenbeek, dat niet meer waard is dan \f100. De gemeenschappelijk grootvader van de bastaards, jonker Rodolph Berwouts senior, {\em monsterheer ordinaris\/} te \db, heeft de vier in huis genomen, maar heeft (na advies van zijn drie wettige dochters te hebben ingewonnen) voor elk niet meer dan \f400 uit zijn nalatenschap bestemd. Zijn vrouw is overleden en haar broer Jan van der Stegen heeft wettige kinderen, die als het om erven gaat voor de bastaards zouden komen.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~68, 7~januari 1609.}}

{Jonker Rodolph Berewout senior was gehuwd met Postulina van der Stegen, dochter van mr.~Jan van der Stegen en van Postulina van Sterc\~ken\~borch. Hun dochters waren Margaretha, Constantia en Christophora. Postulina's broer was mr.~Jan van der Stegen, schepen van Den Bosch, die kinderen had bij Maria van Merevenne.\fn{A.F.O. van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen en gebouwen van \db, alsmede hunne eigenaars en bewoners in vroegere eeuwen. Aanteekeningen uit de Bossche schepenprotocollen loopende van 1500--1810\/} (3~dln.; \db, [1911--1914]) II, 465.} In 1580 staat hij te boek als een voortvluchtige Bosschenaar met ketterse sympathie"en, wiens bezittingen door de koning zijn geconfisqueerd.\fn{\arab, Rekenkamer 18343, f~XXXVI.} In 1586 was hij goeverneur van \bz.\\

De oudste bastaard noemde zich in 1623 jonker Roeloff Berwouts. Hij woonde toen te Antwerpen. Van zijn overleden zusje Innocentia had hij een cijns uit Hilvarenbeekse en Tilburgse onderpanden ge"erfd.\fn{\gah, R~1535, f~27, 3~november 1623; vgl. f~256\vo, 15~maart 1624, en R~1538, f~275\vo, 27~maart 1627.}\\

Catharina van Aelst trouwde met Jacques du Wuere, cornet van een compagnie curassiers in dienst van de aartshertogen. In 1617 woonden zij {\em \inden\ lande van Litzembourg\/}. Zij was een dochter van Jacques van Aelst en Maeyken Wouters van den Nyeuwenhuysen. Haar ooms, de magistrats Cornelis, Joachim, Bartholomeus en Abraham, waren respectievelijk pestmeester van Den Bosch, notaris en schout van Mierlo, notaris en chirurgijn te Eindhoven (en Gestel) en chirurgijn te Hilvarenbeek. De nalatenschap die de bastaards verwachtten kwam onder andere van hun oudtante Anneken Cornelis van Aelst, weduwe van Joost Joordens de Graeff (de Greve), die in 1628 een huis in de Gelderstraat {\em aent hecken\/} te Hilvarenbeek naliet.\fn{\gat, Hilvarenbeek R~41, f~121, 5~augustus 1617. \gah, R~1543, f~50, 13~november 1628. Adriaenssen, {\em Hilvarenbeek onder de hertog\/}, 311, 312, 318, 320.}}

\bast{Vogels2}{Legitimatieverzoek}{{\sc Geerardt Jans Vogels,} in 1609 28~jaar oud, is de zoon van Jan Geerarts Vogels en van een onbekende vrouw. Hij is schoenmaker, die {\em tselve handwerck (alnoch jongesel synde) soo binnen der stadt Bruessel als in andere landen ende provinci"en ge"exerceert heeft by diversche meesters\/}. Iets anders kan hij niet en {\em wesende een slecht ambachtsgeselle\/} verdient hij maar weinig. Kort na zijn geboorte is zijn vader te Keulen {\em onnoselick vermoort\/}, aldus de verklaring van Jacob Geerartss Donck, kramer te \db\ en oomzegger van Jan Vogels. Geerardts moeder overleefde hem en vermaakte aan haar bastaardkleinzoon \f500 of 600, die hij goeddeels {\em heeft verteert ende vercleet\/}. Geerardts moeder was een arme vrouw, {\em ter aelmisse geleeft hebbende\/}.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~74bis, 3~februari 1609.}}

{In de Sint-Catharinakerk te \db\ lag de grafzerk van Gherardt Vogels en

zijn vrouw Dorothea van Balen, waaronder ook Gerart Donck en zijn vrouw Beatrix lagen begraven.\fn{Bloys van Treslong Prins, {\em Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden\}, I, 265.}}

\bast{Scenckels}{Legitimatieverzoek}{{\sc Jan mr. Anthonis Schenckels} is in 1608 een simpele bastaard. Zijn moeder, Maria Joachim Diricxss, was indertijd dienstmeid bij zijn grootvader, mr.~Dominicus Schenckels. Van zijn ouders heeft hij na hun dood weinig of niets te verwachten. Vader Schenckels heeft {\sc een seer groot getall van wittige kynderen\} en heeft te kennen gegeven dat bastaardzoonlief Jan op geen penning hoeft te rekenen, omdat deze al meer uit het erfgoed in Holland heeft verteerd dat hij als medicus kon verdienen. Jans moeder is weduwe van Jacop Andriess Voss en thans getrouwd met Steven Aelbertss. Uit haar eerste huwelijk heeft zij een dochter, Hilleken, die getrouwd en zwanger is en het vruchtgebruik geniet van alle bezittingen die haar moeder krachtens haar eerste huwelijk heeft. Toen de laatste verhuisde, gaf zij aan haar zoon {\em een tonne weeassche, een tonne zeepe met noch etlicke cleynelicke dingen inden winckel van spellen, naelden, bastelen ende dyergelycke cleynelick parceelen\}, samen 50 of 60~gulden waard. Jan zelf is getrouwd met de dienstmeid van zijn moeder en heeft vijf kleine kinderen. Zijn vrienden verklaren {\em dat synen handel is vettewarie, als kerssen, sout ende zeep \&c. ende dyergelycke cleynelicke cremery, te weten nastelen, garen, spellen, lint ende andere te vercoopen\}. Aangezien zijn vrouw nog jong is, zijn er nog wel eens of tweemaal zo veel kinderen te verwachten. Graag wil hij worden gewettigd.\fn{\ranb, \ltk~128, f~53, 30~juli 1608.}}{}}

\bast{Oyken}{Legitimatieverzoek}{{\sc Mechtelt Henricxss,} in 1608 90~jaar oud, weet door haar leeftijd niet meer zeker wie haar ouders waren. Zij heeft gehoord dat heer Jan Scheutkens, priester, haar vader was en Oyken van Tongeren haar moeder. Beiden waren ongehuwd. Mechtelt is gehuwd met Jan Mathys Henricxss en woont te Nuenen. Al haar bloedverwanten heeft zij overleefd, maar van niemand heeft zij ge"erfd. Alleen kreeg zij volgens het testament van haar eerst man wat land en een oude, vervallen huizing, die zwaar zijn belast en jaarlijks ongeveer \f20 netto opbrengen. Met haar man, {\em een slecht huysman\}, is zij zo'n 20~jaar getrouwd. Sinds enkele jaren is hij ziek. Al haar voorkinderen zijn overleden en haar bastaarddochter is gelegitimeerd. Nu wil zij graag zelf worden gewettigd.\zn{\ranb, \ltk~128, f~57, 18~augustus 1608.}}{}}

\bast{Hercules}{Legitimatieverzoek}{{\sc Hercules van Vladeracken,} in 1608 ongeveer 25~jaar oud, is een bastaard van jonkheer Nicolaes van Vladeracken. Zijn moeder is Catarina van Stryp, die in Den Bosch woont. Zijn vader, die een paar geleden is overleden, was weduwnaar van Barbara van Brecht; zijn moeder is nog steeds ongehuwd. Hercules verwacht weinig of niets van zijn vader te erven. Deze heeft als weduwnaar veel schulden gemaakt, die zijn wettige kinderen moesten betalen. Als kleermaker werkt Hercules in dagloon, maar hij is vaak ziek en zijn gezichtsvermogen gaat achteruit. Hij wil graag worden gelegitimeerd.\zn{\ranb, \ltk~128, f~75, 3~november 1608.}}{}}

\bast{Weert}{Bastaard uit incestueus overspel}{{\sc Jacob Franss Weert,} woonachtig {\em \aenden\ Fijnaertssen molen\}, wordt eind februari 1609 ondervraagd. Hij is geboren omstreeks 1576 en sinds dertien jaar getrouwd met Margrieta Henricx. Wegens verdenking van incest en overspel is hij gearresteerd. Hij bekent de vader te zijn van het kind dat met Bamis 1608 te Etten werd geboren. {\sc Geritken Janssen,} {\em hem bestaende int vierde oft vyffde lith\}, had vier maanden in zijn huishouden gediend en was door hem bezwangerd. Te Willemstad had hij al geschikt, wat hem betalingen had gekost van 6~\pounds\ Vlaams aan de officier, \f6 aan de vorster, \f3 aan de armen van Willemstad en evenveel aan die van Fijnaart.\fn{\rah, \rb\ 447-8.}}{}}

\bast{Oss}{Legitimatieverzoek}{{\sc Cornelis Reynders van Oss,} een

bastaard, woont sedert lang te Oss in het huis van Godscalck Janss, die inmiddels van daar is verhuisd naar Den Bosch en over Cornelis een verklaring aflegt. De natuurlijke vader was ten tijde van de verwekking student te Leuven. Cornelis is gehuwd met een weduwe, bij wie hij geen kinderen heeft. Hij is zich {\em generende met bier te brauwen ende met den tap bier te slyten\}, waarbij hij nog {\em een wenich tuelwerx mede is doende\}. Hij bezit zo goed als niets, maar erger is dat {\em by toedoene der gemutineerde soldaeten (...) syne huysinge tot Oss voorscreven is affgebrant geweest ende by den voorscreven Cornelissen wederomme gerestaureert tot syne merckelicke oncosten\}. Zijn vader heeft wettige kinderen, die alles erven. Naar verluid was zijn moeder een dienstmeid, die lang geleden is gestorven. Alleen van een tante erfde hij een kapitaaltje van \f50. In 1609 vraagt hij om legitimatie.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~77, 11 maart 1609.}}

{De `gemutineerden van Hamont', soldaten van de Spaanse bezetting van die plaats, in opstand gekomen wegens het achterblijven van soldij, hielden in 1599 huis te Oss en omgeving. Cornelis Reynders kan ook het slachtoffer zijn geweest van muiters van Zichem, enkele jaren eerder.\fn{J. Cunen, {\em Geschiedenis van Oss. Met inventaris van de gemeente-archieven\} (Oss, 1932) 50, 54, 55.}}

\bast{Clemens}{Legitimatieverzoek priesterkind}{\sc Mariken Clemens} te Oirschot is een dochter van Mariken Sceers uit Oirschot. Er wordt gezegd dat wijlen mr.~Lowis Cle~mens\fn{Hij wordt als kanunnik van Oirschot niet vermeld door Schutjes en Frenken (L.H.C. Schutjes, {\em Geschiedenis van het bisdom 's~Her~-to~-gen~-bosch\}}

(5~dln.; Sint-Michielsgestel, 1870--1876). A.M.~Fren~-ken, {\em Documenten betreffende de kapittels van Hilvarenbeek, Sint Oedenrode en Oirschot\} (z.pl., 1956).}, kanunnik aldaar, haar vader was. Van hem kreeg zij een legaat van \f40, te vervallen aan de tafel van de Heilige Geest te Oirschot na haar dood. Met haar man, de {\em scevenhoemaker\} Antonis van der After, vermaakte zij testamentair al hun goederen aan de kerk van Oirschot en de armentafel aldaar, elk voor de helft. Nadat zij {\em twee reysen by brantstichtinge syn berooft geweest van haere gereede middelen\} bezit zij niet meer dan nog wat huisraad {\em ende wenich sceven hoeden, daermede haeren voorscreven man was ommegeande\}. Zij is in 1610 80~jaar oud en slecht ziende, zodat ze niet meer de kost kan verdienen. Om als weduwe het vruchtgebruik van Antonis' nalatenschap te kunnen blijven genieten, wil zij op deze hoge leeftijd alsnog worden gewettigd.\fn{\ranb, \ltk\ 128, f~89, 19~april 1610.}}{}}

\bast{May}{Bastaardij}{\sc May's kinderen.} Een achternaam heeft zij niet. Als veertienjarig meisje werd zij omstreeks 1580 ondergebracht bij {\sc Jacob Lenaerts van der Wacht} te Vlaardingen, beter bekend als Cleynen Jacob. Een jaar later beviel zij van zijn zoon. Met Cleynen Jacob woonde zij vervolgens negen jaar lang in {\em cleyn Brabant\}, daarna anderhalf jaar te Antwerpen en vervolgens te Stabroek. Ten slotte vestigden zij zich te Putte, waar zij de kost verdienden met bier tappen en herberg houden. Jacob was een slechte man, die haar weigerde te trouwen en haar in het algemeen {\em seer qualyck was tracterende\}. Zij baarde meer kinderen van hem. In 1600 of 1601 werd hij door soldaten doodgestoken.\}

Troost vond May bij Cornelis Gerritssen Deurloo. Hij woonde te Zandvliet, maar omdat hij houtwas had gekocht te Putte logeerde hij af en toe bij haar. In 1543 was hij geboren te Woensdrecht en in 1557 of 1558 was hij gaan wonen in het land van Goes, waar hij achtendertig jaar lang `de goede luijden diende'. Met zijn vrouw Neelken Bouwens kwam hij in 1595 te Putte wonen. Toen hij in 1598 of 1599 in Antwerpen was, liep zij van hem weg, terug naar het land van Goes, waar zij in 1609 te Wemeldinge stierf.\}

Kort na de moord op Cleynen Jacob engageerde diens bijzit May zich met Cornelis van Deurloo. Zij liet haar kinderen in de steek en ging met hem in

Frankrijk wonen op de grens van Waals-Vlaanderen. Voor de herberg, die zwaar was belast, kreeg zij nog \f100. Te 'Waeldam' tussen Calais en Grevelingen hebben zij {\em getapt ende winckel gehouden (...) van vettewaerye ende andere grove waren\}. Zij hielden het er zeven tot negen jaren uit, toen keerden zij terug naar Zandvliet, dat zij echter uit angst voor de justitie snel verlieten om te Putte te gaan wonen. Te Stabroek trouwden zij in 1610, volgens Cornelis {\em tusschen vastenavont ende derthienmisse\}, volgens May {\em tusschen Lichtmisse ende vastelavont\} en volgens de pastoor op 14 april. Dat was rijkelijk laat, want al op 26~maart had de Raad van Brabant een arrestatiebevel uitgevaardigd. Overspel was de aanklacht.\fn{\rah, \rb\ 447-11.}}{}

\bast{Grevenbroeck}{Legitimatieverzoek}{\sc Jenneken van Grevenbroeck} zou zijn verwekt, zoals joffer Catarina Monincx, weduwe van jonker Willem van Chenu, in 1610 verklaart, door jonker Johan van Grevenbroeck en joffer Anna van Gerwen, maar van het vaderschap is Catarina niet zo zeker. Zij verdient de kost met spinnen en is getrouwd met Peeter Adriaens, {\em die syn broot is winnende met bier in knapscappe te brouwen ende te dragen\} (in dienst van de Bossche brouwer Dierck Huygen van Berckel). Daarvan kunnen zij slecht rondkomen. Peeter was een tijdlang soldaat onder kapitein Kevelaer in dienst van de aartshertogen te \db\ en er viel niets op hem aan te merken. Met zijn vrouw kocht hij het huis {\em de Taerstone\} op de hoek van de Sint-Jacobsstraat, maar veel huisraad wordt er niet in aangetroffen. Om de prijs van \f1400 te kunnen betalen, moesten zij een lening van \f400 sluiten en bovendien moeten zij een lijfrente van \f10 betalen aan Grietken \inde\ Tarstone.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~93, 15~maart 1610. ({\em Margriet \inde\ Tarston\} woonde in 1603 in de Hinthamerstraat voorbij de kapel: \gah, Collectie Aanwinsten 8387CC.)}}{}

\bast{Hapert}{Legitimatieverzoek}{\sc Henrick Ghysberts,} in 1610 ongeveer 20~jaar oud, woont sinds hij zo'n 15~maan\~den oud was bij Frans Dielen te Hapert (44~jaar oud) en nu nog. Zijn vader Ghysbert Henricx Antoniss is {\em hem generende met toilwerck ende herberge te houden\} en kan net voor zichzelf de kost verdienen en voor zijn gezin, want hij trouwde {\em met eene werdinne, wonende tot Eyndoven \inden\ Engel, die welcke wedue wel sess of seven kinderen by haeren iersten man verwekt heeft\}. Henricks moeder Heesken woont nog bij haar ouders te Woensel. Hij bezit niet meer dan een klein stukje land te Woensel van weinig waarde. Henrick gaat nu op de watermolen die Frans Dielen van de bisschop van Den Bosch pacht {\em dienen voor molderknecht\}, onbezoldigd, want hij verdient er slechts kost, inwoning en kleding mee.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~98, 8~juli 1610.}} {Frans Dielis Fransen prolongeerde in 1613 de huur van de bisschoppelijke hoeve bij de kerk te Hapert voor een termijn van vier jaar met ingang van half~maart 1614 tegen een pachtsom van jaarlijks 12~mud rogge Bossche maat en een voorlijf van \f40. Tevens pachtte hij de watermolen te Hapert met ingang van Bamis 1613 om 5 mud rogge Bossche maat per jaar, een vet varken of \f14 en \f3 voor het slijten van de molensteen. Ten slotte pachtte hij de helft van de korentiende van Hapert voor vier jaar ad \f12 en samen met twee vennoten de wouwers te Hapert, Hoogeloon en Middelbeers voor een termijn van acht jaar ad \f25 en vijftig karpers.\fn{A.M. Frenken, \ah Goederen van het Bossche bisdom in Peel- en Kempenland'', {\em Brabants Heem\}, XV (1963) 28-30.}}\

Te Eindhoven was in 1590 Mariken Jan Tybosch eigenares van het huis {\em den Engelen\} in de {\em Vyckstraet\}. In 1640 blijkt Nicolaes Wouters door koop de nieuwe eigenaar te zijn. Onzeker is, of het over hetzelfde huis gaat.\fn{J.Th.M. Melssen, {\em Het register van de cijznen, die de heer van Cranendonk in Eindhoven ontving in de jaren 1590 tot 1640 en De schattingskohieren van de gegoedheid van de inwoners van Eindhoven in 1665 en 1687\} (Eindhoven, 1979) 24.}}

\bast{Ryde}{Legitimatieverzoek}{\sc Jan Willems} te Woensel woonde geruime

tijd bij zijn oma en sinds 9 of 10~jaar bij diens zoon (en zijn oom) Adriaen Goitscalcx van der Ryde. Zijn ouders zijn Adriaens broer Willem Goitscalcx en Anna Janss, van wie hij niets heeft ge'erfd. Zijn moeder maakte op haar ziekbed alles op en werd uiteindelijk in huis genomen door Willems moeder Elisabeth Goitscalcx weduwe, die haar tot haar dood verpleegde. Slechts de kleren aan haar lijf vormden Anna's nalatenschap, en een bedragje van 12 of 20 gulden. Wel maakte de weduwe een legaat van \f600 voor de bastaard, uit te keren als hij zou trouwen. Jan is in 1610 29~jaar oud en helpt zijn oom met diens zaken, waarbij het voordelig is dat hij {\em in syn joncheyt heeft scolen gegaen ende een wenich Latyns geleert heeft\/.}\fn{\rah, \ltk\ 128, f 101, 30~september 1610.}}{}

\bast{Cramer}{Bastaarden uit incest}{{\sc Jan de Cramer} te Vierlingsbeek is aangeklaagd wegens {\em crimen incestus\/.} met de zus van wijlen zijn vrouw. Hij vraagt in 1611 met een open brief om het proces te stoppen, want hij wil met haar trouwen. Zij hebben trouwens al zes kinderen.\fn{\rah, \rb\ 433.}}{}

\bast{Bosmans}{Legitimatie}{{\sc Marten Cornelis Bosmans\fn{L. Adriaenssen, \ah Elf generaties Moonen. Namen, data, anekdotes'', {\em De Brabantse Leeuw\/.}, XIX, XX (1970, 1971) XX, 38-44.}} is te \hb\ gedoopt 11~maart 1611 en wordt aanvankelijk Marten gelegitimeerde zoon van Cornelis Martens genoemd. Nadat hij was getrouwd met Heijlwich Henricx Moonen noemde hij zich alias Moonen, maar in de laatste jaren van zijn leven was Marten Cornelis Bosmans zijn naam. Zijn moeder was Maijken Nicolaes Aert Fiers alias Bosmans.\fn{\gah, R~1512, f~487\vo, 14~maart 1636.}}
{Marten Cornelis Martens Bosmans was herbergier, bierbrouwer, metselaar en voerman in de Gelderstraat te \hb. Meermalen was hij borgmeester, bedezetter, collecteur van de gemene lasten, ijkmeester en keurmeester. Op 31~december 1692 werd hij te \hb\ begraven.\
Maijken Claes Fiers was een dochter van Claes Aert Fiers die men heet Bosmans en van Lijsken Elen Pauwels Sledden.}

\bast{Leunis}{Legitimatieverzoek}{{\sc Leunis Janss} te Erp is in juni 1611 26~jaar oud en woont te Erp. Sinds Pinksteren woont hij te Veghel. In 1607 is zijn vader, Jan Leunis, {\em deser werelt overleden vande Goitsgave binnen den voorscreven dorpe van Vechel\/.} Zijn moeder, Mariken Alarts, leeft nog en woont te Veghel. Van zijn ouders erfde hij niets, maar volgens Antonis Corneliss Tybosch te Veghel zal hem misschien wat toevallen van zijn oom Aebken, terwijl Henrick Geerart Diericxss te Erp denkt dat hij van zijn oom Otken zal erven, die immers ongeveer 40~jaar oud is en ongehuwd (maar ook arm) en {\em die hem is generende dicwils op dachhuiren te wercken ende in biergelagen op de pype te spelen\/.}. De onwettige moeder bezit land ter waarde van \f40, dat met \f2 per jaar is belast, en bovendien loopt zij op twee krukken. Ook Leunis heeft niet veel, {\em soo hy synen cost dicwils op een dachhuire gaet winnen\/.}. Toen hij trouwde, bracht de bruid \f600 mee, waarvan echter \f150 moest afvloeien naar zijn schoonzus.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~137, 4~juni 1611.}}

{Lonis Jan Lonissen alias Donckers\fn{\gah, Collectie Loketkas II, lade 14 sub Veghel, 21~juli 1634. \sav, Veghel R~45, f~175\vo, 21~juli 1639.} is door zijn vader Jan Lonis Don{\ck}ers alias Jan Loenis Luijcas bij Mariken Alarts {\em tesamen natuerlijc verwect\/.} en werd op 25~april 1611 gelegitimeerd door de aartshertogen. Samen met zijn vrouw Aelken verkocht hij later in dat jaar een boerenbedrijf {\em Tussen de Twee Bruggen\/.} onder Veghel.\fn{\gah, R~1458, f~3, 1~oktober 1611.} In 1627 verkocht hij zijn huis en land om de schulden te delgen die hij had gemaakt met zijn eerste vrouw, Aelken Jan Tonis Tonis Aertsen.\fn{\sav, Veghel R~35, f 139\vo, 20~februari 1611 (haar moeder heet Dimpna). R~39, ongef., 13 november 1627.} Op 16~april 1625 was hij te Veghel hertrouwd met Dielken Geert Ariens.\fn{Te Veghel stierf op 13~december 1669 (deze?) Dielken Leunissen.}}

\bast{Dommelen}{Legitimatieverzoek}{{\sc Jan Goorts van Dommelen} is 55~jaar oud (1611) en ongehuwd. Jonker Jory van Eyndthouts kent hem al 24~jaar lang, kende ook zijn vader, maar niet zijn moeder. {\em Soo synen vader eertyts te perde voor eenspenniger gedient hebbende ende de peerden bereeden\}, heeft deze uiterst weinig nagelaten. Jan bezit een klein huisje met ongeveer een lopense land, maximaal \f200 waard. Van zijn vak is hij kleermaker {\em ende daechelix van deen huys in dander werckende\}. Jarenlang bediende hij gratis de kosterij van Rixtel; wegens zijn armoede kreeg hij daarvoor later een bescheiden vergoeding.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~143\vo, 26~juli 1611.}}{}

\bast{Bergier}{Legitimatieverzoek}{{\sc Horatio Bergier} is ongeveer 20~jaar oud en zit in 1611 op school bij de jezu"ieten te \db. Zijn vader, Jacques Bergier, is {\em lieutenant entretenu\} onder de compagnie van baron van Grobbendonck, gouverneur van Den Bosch. Hij is geboren te Lyon in Frankrijk. Zijn moeder, Beelken, kwam uit Nijmegen; naar verluidt is zij met de soldaten `doorgegaan' (als prostitu\`ee). Van geen van beiden kent hij familieleden, zodat hij geen enkele erfenis verwacht.\fn{\rah, \ltk\ 128, f 148, 31~augustus 1611.}}{}

\bast{Peeters}{Legitimatieverzoek}{{\sc Jan en Marten Peeters,} 16 en 2 $\frac{1}{2}$ ~jaar oud in 1611, zijn bastaarden van Peeter Marten Jacopss. Jans moeder heette Heylken van Lieshout en leefde van de armen. Ook de moeder van de jongste zoon heette Heylken en was armlastig, zich {\em alle beyde generende \metten\ spinrock ende daer van levende\}. Vader ten slotte is 60~jaar oud, was nooit getrouwd en heeft als {\em tuelman\} te Stratum pachtgoed onder de ploeg. Te Tongelre, waar hij Jan verwekte, bezit hij een klein huisje, wat land en enkele schapen en beesten. Jan leerde als kind een beetje lezen en werkt nu als boerenknecht.\fn{\rah, \ltk\ 128, f 155, 4~november 1611.}}{}

\bast{Deventer}{Legitimatieverzoek}{{\sc Catarina Peeters van Deventer} is in feite een dochter van mr.~Pee\~ter Willems van {\bf Dinter}, maar haar legitimatiebrief noemt per abuis een verkeerde naam, die zij thans (1612) overigens gebruikt. Van haar moeder is aan jonker Johan van Fleru slechts bekend dat zij Henricxken heette en uit Lierop kwam. Volgens de andere zegsman, Jan Jans van Keppel te Helmond, kwam Henricxken uit Lieshout. Men heeft gehoord dat zij later is getrouwd met een andere man. Van haar vader, die stadhouder was van Erp en Veghel, erfde zij slechts een rente van \f6 uit een kapitaal van \f90. Catarina is getrouwd met de Bosschenaar Dierick Aertss Toelinck\fn{\gah, R~477, ongef., 7~december 1627.}, {\em hem generende met cremerye te vercoopen binnen der stad Shartogenbossche, daer toe sy haeren voorsscreven man \inden\ winckel is assisterende\}. Zij hebben vijf kinderen en de bastaard is {\em tegenwoordelick bevrucht van het seste kint\}.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~160, 9~april 1612.}}

{Het ging Dierick

Toelinck (en dus ook zijn vrouw) overigens naar den vleze. In 1623 noemt hij zich zijdenlakenkoper, wat een zeker cachet geeft aan zijn `kraam'. Hij was in 1612 vaandrig van het kloveniersgilde van Den Bosch en kocht in 1624 het huis {\em de Papegaay\} met kelders, plaats, zomerkeuken, middenhuis, nog een plaats en achter- of brouwhuis aan de Markt, uitgaande in de Tolbrugstraat.\fn{\gah, R~1498, f~462, 15~mei 1623. Van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen\}, III, 84, 399, 400. C.F.X. Smits, {\em De grafzerken in de kathedrale Sint Janskerk van \db\} (\db, 1912) 242.} Met zijn vrouw testeerde hij in 1606, 1615 en 1623.\fn{\gah, N~2679, f CCCLXXXIIII\vo, 22~maart 1623.} In de Sint-Janskathedraal van Den Bosch ligt de grafzerk van Dirck Artsen Tholinck (\dag~19~april 1630) en zijn vrouw Catharina van Dinter (\dag~20~september 1625). Bij hen zijn hun zonen mr Johan\fn{H. Bots, I. Matthey en M. Meyer, {\em Noordbrabantse studenten 1550--1750\} (Tilburg, 1979), 692, no.~5192.} (\dag~1634), Arnout

(\dag~1637), Niclaes (\dag~1644) en Peeter (\dag~1654) begraven.}

\bast{Fleru2}{Legitimatieverzoek}{\sc Jan van Fleru,} een dertiger, is de onwettige zoon van jonker Johan van Fleru bij Catarina Gysberts van Lierop. Samen met zijn broer en zus, ook onwettig, kreeg hij van zijn vader een 'aalmoes' van \f1800. Deze maakte hen bovendien bij testament erfgenaam van hetgeen hij zou erven van zijn moeder, die hem echter zonder zelf te testeren heeft overleefd. Zodoende profiteerden de bastaards slechts \f100 van de nalatenschap van hun grootmoeder. Catarina Gysberts kreeg van jonker Johan een legaat van \f28 rente uit een kapitaal van \f400, dat diende te vererven op hun kinderen. Jan, die {\em seeckere jaeren herwaerts hem ge"exerceert heeft met wullen laken te sceeren\}, verdient weinig, {\em als sulcx op dachhuiren doende\}. Zijn moeder is nu (1613) getrouwd en heeft vijf wettige kinderen, die van haar zullen erven.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~165, 30~januari 1613.}}

{Als vader komt jonker Jan van Fleru in aanmerking, die in 1571 en 1583 wordt gezien als drost en rentmeester van de heer van Heeswijk. Hij was een zoon van Franchoys van Fleru en Maria van Gerwen.\fn{W.J.F. Juten, \ah Genealogische fragmenten', {\em Taxandria\}, XIII (1906) 60, 61, gecorrigeerd in een voetnoot van genoemde Juten bij het artikel van A. van Sasse van Ysselt, \ah Aanslag op het kasteel van Heeswijk 1583', {\em Taxandria\}, XXV (1918) 237, 238. Meer correcties bij G. van den Elsen, \ah Over de familie De Fleru', {\em Taxandria\}, XXXI (1924) 289 e.v.}}

\bast{doctorye}{Legitimatieverzoek}{\sc Philips Peeter Janss,} lintwerker van beroep, is een bastaard. Het vaderschap van Peeter Janss is onzeker; deze zou schrijver van de schout zijn geweest. De moeder is zeker Geerartken. Zij leeft in 1613 nog, is ongehuwd en woont in Den Bosch, waar zij de kost verdient {\em met cleyne chirurgye ofte meesterye\}, anders gezegd {\em met cleyne medecynen ofte doctorye ende lyne garen te spinnen\}.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~167, 12~april 1613.}}

\bast{Peynenborchs}{Octrooi om te testeren}{\sc Mariken,} geboren te Oisterwijk, is in 1613 80 of 85~jaar oud en getrouwd geweest met wijlen Antonis Gysbrechts. Gysbert Lamberts van Oisterwijk en Adriaen Gysberts Pey-nen-borchs, drapeniers te \db, leggen verklaringen af over haar persoon, maar kennen de namen van haar ouders niet. In elk geval is het hen onbekend of zij ooit heeft ge"erfd. Zij bezit ongeveer \f600 aan contanten en obligaties en haar huisraad is niet meer waard dan \f100. Om te werken is zij te oud en haar twee of drie kinderen zijn overleden.\fn{\rah, \ltk\ 128, f 168\vo, 29~april 1613.}}

{Adriaen Gysberts Peynenborchs wordt niet genoemd in de familiegeschiedenis, waarin wel sprake is van Gijsbert Pijnenburg uit Oisterwijk, die rond 1630 een huis in de Peperstraat te \db\ bezat.\fn{C.H.J. van den Brekel, {\em Kroniek van de geslachten Pijnenburg en Van den Brekel 1290--1990}\}, (2~dln.; Nuenen, 1993) II, 1206.} Adriaen woonde in 1603 in de Beurdestraat\fn{\gah, Collectie Aanwinsten 8387CC.} en wordt in 1624 genoemd als 64~jaar oude drapenier te \db.\fn{\gah, N~2679, f~VI\$\rm^c\$XL\vo, 25~oktober 1624.} In 1621 was Cornelis Adriaens Peijnenborch deken van de Bossche drapeniers.\fn{\gah, N~2665, no.~92, 21~november 1621.}}

\bast{Andriessen}{Legitimatieverzoek}{\sc Maria Jan Andriessen,} ongeveer 40~jaar oud, zou een dochter zijn van mr. Jan Andriessen. Deze zou ten tijde van de verwekking student te \db\ zijn geweest. Zekerder is de identiteit van haar moeder: Mariken, dochter van de priester Vogelsanck.\fn{Rond 1585 was Johannes Vogelsanck raadsheer van het bisschoppelijke hof van Luik (Bannenbergh e.a., {\em De oude dekenaten\}, II, 203).} Zij trouwde later met Ryckert Rubbens, die zij twee dochters baarde, die haar bezittingen erfden. Voor haar bastaarddochter maakte zij een legaat van \f50. Maria's kostwinning is er door bepaald, dat zij {\em van joncx op heeft gaen dienen den goeden lieden\} en dat zij is {\em zeer slecht van verstande, als

nauwelix connende lesen ende scryven\/>. In 1613 verzoekt zij om wettiging.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~173, 6~augustus 1613.}}{}

\bast{Goyaerts}{Bastaardijrecht}{\sc Henricxken Willem Willems Goyaerts} is overleden. Omdat zij een bastaard was, --niet gelegitimeerd en ab intestato gestorven--, vervalt haar nalatenschap in 1613 aan de aartshertogen. Het gaat om kleding en linnengoed ter waarde van \f14:10:0.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~185, 13~september 1613.}}{}

\bast{Claess}{Legitimatieverzoek}{\sc Grietken Claess,} 12~jaar oud, woont in 1613 te Oisterwijk, waar zij school gaat. Zij is weleer verwekt door Henrick Claess uit het lichaam van Anneken Laureyns. Henrick's vaderschap is niet zeker; hij woont te Oirschot, is getrouwd en heeft wettige kinderen. De moeder is afkomstig van Oirschot en woont nu als huisvrouw van de landbouwer Niclaes Joosten de Beer te Oisterwijk. Zij bezit slechts 12 of 13~lopense akkerland en de helft van een hooibeemd van 6~lopense, samen ongeveer \f600 waard, en nog wat huisraad. Omdat de moeder in haar huwelijk kinderloos is, verwacht Grietken van haar te kunnen erven, maar daartoe moet zij worden gelegitimeerd.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~185\vo, 4~oktober 1613.}}
{Grietkens moeder heette Anneken Laureyns Jans Sgreven. In 1622 maakte zij haar testament.\fn{\gat, Oisterwijk N~5247, 19~oktober 1622.}}

\bast{Hoo}{Bastaard}{\sc Martyn de Hoo,} trompetter bij de infanterie in garnizoen te \db, was in augustus of september 1622 vader geworden van een bastaardzoon. De moeder, Jenne, weduwe van Jan Corbisi, had hem naar hem Martyn genoemd. In december ontsloeg zij hem na betaling van een bepaald bedrag van al zijn verplichtingen als vader.\zn{\gah, N~2678, f~CCCXLVI\vo, 15~december 1622 ({\em Acte van afscheydinghe van twee personen, met malcanderen geconverseert hebbende, ontbonden als man ende vrouwe, kynt verwekt hebbende\}).}}{}

\bast{Scellekens}{Legitimatieverzoek}{\sc Jan Evert Scellekens} te Boxtel, 28~jaar oud in 1613, werd geboren uit de onwettige verbintenis van Evert Antonis Scellekens en Jenneken Dieliss uit Sint-Michielsgestel, beiden ongehuwd. Evert stierf ongehuwd en liet niets na. Jenneken trouwde een ander en heeft nu vijf of zes wettige kinderen. Van zijn opa van vaderskant kreeg Jan een legaat van renten uit ongeveer \f500 kapitaal. Zijn oom Henrick Antonis Scellekens maakte hem voor eenzevende erfgenaam; diens nalatenschap wordt geschat op \f3000, maar de weduwe Grietken geniet thans het vruchtgebruik, zodat de bastaard er niet aan kan geraken. Hij is ongehuwd en heeft voor ongeveer \f500 een huizing en land gekocht te Boxtel, waar hij de landbouw bedrijft.\fn{\rah, \ltk\ 128, f~187, 23~oktober 1613.}}{}

\bast{Borchgrave}{Legitimatieverzoek}{\sc Maria de Borchgrave} te \db\ is een natuurlijke dochter van jonker Jan de Borchgrave bij Aryaentken Henricx van den Leemput. Doordat haar vader {\em subitelycken van enen val is gestorven\} zonder een testament te hebben gemaakt, is er geen legaat voor haar gereserveerd. De moeder is niet bijzonder gegoed met een half boerderijtje en ongeveer \f25 per jaar aan erfrenten. Maria {\em is winnende haere cleederen met spellewerck maecken ende heeft voor haren dienst by jouffrouwe Ida van Berckel den montkosten\}. Deze joffer is een `vriend' (bloedverwant) van Maria's vader en geeft uit welwillendheid aan Maria kost en inwoning (maar dan wel voor de nodige tegenprestaties); meer is er van haar niet te verwachten, want zij heeft kinderen en kleinkinderen. Daarom vraagt Maria in 1613 om wettiging.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~1, 11~december 1613.}}

{De vader was vermoedelijk Jan de Borchgrave, in 1584 koningsgezinde kapitein van Den Bosch, zoon van Willem van Borchgrave, heer van Oerle en Meerveldhoven, kinderloos overleden voor 1592.\fn{Van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen\}, I, 435.} De bloedverwant Ida van Berckel was dan Ida Catharina de Borchgrave, weduwe van Gerard van Berckel, in 1606 eigenares

van het {\em Huys van Erp\} in de Choorstraat te \db.\fn{Van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen\}, II, 582.}\

Als moeder van de bastaard komt Adriana van der Leemputten (1549--1607) in aanmerking, die was getrouwd met mr.~Simon Waeghemans, schepen van Den Bosch. Zij was een dochter van Henrick Adriaens van der Leemputten en Heylwich Jan Gecx.\fn{C.C.J. Aarts, \ah Van der Leemputten - regentengeslacht uit \db'', \dbl, XXXVIII (1984) 170.}}

\bast{Marx}{Bastaard uit overspel}{Op 12~september 1613 worden {\sc Jan Jan Marx Sgrauwen} en {\sc Mayken Cornelis} gedaagd voor de Raad van Brabant. Zij wonen te Zundert. Mayken heeft daar op 25~april 1612 {\em publijckelycken sponsalia gecontraheert oft ondertrouw gedaen\} met Jan Jacob Lambrechts {\em ende de selve trou-beloften cortcs daer naer met vleeschelycke conversatie bevesticht\}. Het jonge geluk duurde niet lang, want Jan Sgrauwen heeft {\em hem soo verre vergeten, dat hy de voirschreven Maeyken Cornelisdochter, t'sy met schoone woorden, beloften oft anderssints, hadde ge"induceert dat sy haer eer ende trouw-beloften aen haeren gemelten bruijdegom gedaen vergetende, met intentie van met malcanderen in huwelycken state te treden\}, heeft verleid tot bijslaap. Zij stapten naar de pastoor van Standdaarbuiten, maar deze vertrouwde het zaakje niet en heeft hen het huwelijk {\em ontseyt\}. Toch bleven zij samenwonen en er kwam een kind. Dat was genoeg voor justitie om hen aan te klagen wegens {\em crimen raptus\} en {\em crimen adulteri\}.\fn{\rah, \rb\ 447-18, 12~september 1613.}}}

\bast{Vogels}{Legitimatieverzoek}{\sc Susanna Vogels,} natuurlijke dochter van Jan Peeters Vogels bij de dienstmeid van zijn vader, is in 1614 minstens 30~jaar oud. Bezittingen heeft zij niet, {\em noch oijck egeene middelen te hebben gewonnen, als nauwelycx bequaem synde om de goede lieden te dienen, gelyck sy tegenwoerdich alnoch om XX gulden tsjaers is dienende\}. Van de vrouw van mr.~Jan Millinck, een zus van haar vader, erfde zij de rente uit \f300 kapitaal. Dat Lysken Diricx de Bont, weduwe van de Bossche procureur mr. Willem Dongius, en heer Balthasar de Bont, kanunnik van Den Bosch, verklaringen afleggen over de afkomst van Susanna, doet vermoeden dat zij te \db\ woonde.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~7\vo, 17~januari 1614.}}
{Jan Millincx Adriaenszen en zijn vrouw Elisabeth Peeter Vogels zijn volgens hun grafzerk in de Sint-Janskerk te \db\ overleden in 1604 en 1608.\fn{Smits, {\em De grafzerken\}, 124.}}

\bast{Fleru}{Legitimatieverzoek}{\sc Marie van Fleru} te Schijndel is een dochter van jonker Jan van Fleru bij Lyntken Marcelis, die beiden ongehuwd zijn overleden. Op zijn sterfbed vermaakte haar vader haar testamentair {\em een kofferken, daerinne bevonden worden ses hondert carolus gulden\}, die Marie heeft belegd in een rente van 6%. Haar moeder was {\em eenen schamele dienstmaeght\} en is nooit getrouwd. Zij werkte weleer op het kasteel te Heeswijk, waar zij door de jonker werd bezwangerd. Over de bastaard wordt in 1614 opgemerkt, {\em dat sy nyet anders en can dat het naij hantwerck ende spinnen, dwelck sy van joncx aff geleert heeft, hoewel sy daermede nyet veel en can gewinnen, overmits sy dickwils sieckelyck ende pynde in d'ooogen is hebbende\}. Daardoor kan zij nog niet de helft van de tijd werken.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~15\vo, 6~maart 1614.}}}

\bast{Hanecops}{Legitimatieverzoek}{\sc Adriana Hanecops} is een kennis van de 48~jaar oude Lambrecht van den Huevel te Eindhoven, die ook haar moeder kende. Toen zij in 1590 te Rijsel woonden, ging Lambrecht meermalen eten bij Maijken Lippens, van wie hij hoorde dat Adriana te Breda was bevrucht door {\sc Willem Hanecops.} Een paar jaar geleden was hij nog te Rijsel bij Adriana, die is getrouwd met de verver Jan Marchant, {\em wesende de selve Jan (zoe hy verstont) een man die zeer was staende opten dronck, daertoe sy met hem egeene middelen en sal connen opleggen\}. Bertram van Hertsroy, 44~jaar oud, schepen van Helmond, kent Adriana al 22 of 23~jaar lang. Indertijd

zocht hij haar regelmatig op te \dh, {\em alwaer sy doentertijt de goede luyden voor maerte was dienende\}. Willem Hanecops is te Breda aan de pest overleden. Op zijn sterfbed gaf hij zijn bastaarddochter {\em tot een puerder aelmoes\} \f200 of 300. In 1614 vraagt deze een wettiging aan.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~18, 11~april 1614.}}{}

\bast{Auwenhuys}{Legitimatieverzoek}{\sc Peeter Hanricx van den Auwenhuys} is de natuurlijke zoon van Hanrick Andriessen van den Auwenhuys bij Jenneken Gerarts. De laatste liet hem slechts {\em eenen ydele kiste\} na. Zij is 54 jaar oud en sinds 20~jaar getrouwd met Adriaen Thomas uit Boxtel; met hem is zij {\em voor knecht ende maerte dienende ende regerende de sinneloosen binnen deser voerscreven stadt van Shertogenbossche ende binnen den sinneloeshuyse tsamen wonende\}. Peeter is zo arm, dat hij van zijn vaderlijke oom Gerart Driessen van Roy te Rosmalen (65~jaar oud) \f25 moest lenen. Over zijn inkomenspositie zegt deze oom in 1614, dat hij {\em altyts voor bauwknecht de goede lieden heeft gediend, gelycken hy alnoch daer voor is dienende in het clooster \vanden\ Wyntmoelenberch binnen deser stadt, daermede hy nyet veel meer dan syne cleederen boven den cost en can gewinnen\}.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~21, 28~april 1614.}}{}

\bast{Sommans}{Legitimatieverzoek}{\sc Catharina Sommans,} begijn, is een dochter van Peeter Sommans en Maria Joachims. Haar vader is nooit getrouwd, stierf eerder dan zijn eigen vader (zodat de nalatenschap collateraal vererfde) en liet aan zijn dochter een kapitaaltje van ongeveer \f50 in vruchtgebruik. Haar opa Frans Sommans maakte in zijn testament een legaat van \f100 voor haar, maar dat weigerden de erfgenamen uit te keren. Van een andere bloedverwant erfde zij \f300. Pas na het overlijden van Gysbert Diricxs Schuylenburch, dienaar van de schepenen van Den Bosch, staat haar weer een erfenis te wachten, maar aangezien hij {\em alnoch is een jong, sterck man\} kan dat lang duren en bovendien kan hij nog kinderen krijgen. Catharina woont in 1614 op het groot begijnhof te \db, waar zij {\em nijet anders en can dan spinnen ende gelyck andere bagyntken doen voorts ter kercken gaen, daermede sy alzoe den cost maer suerlyck can gewinnen\}.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~24\vo, 7~juni 1614.}}{}

\bast{Hooidonk}{Legitimatieverzoek priesterkind}{\sc Mariken Andries Michielssen} heeft twee religieuze ouders: de priester Andries Michielssen en zuster Cathelyn van Hatart, geprofeste non in het klooster van Hooidonk. Zij wordt in 1614 zo arm genoemd, dat zij {\em dickwils by naer gebreck heeft geleden, zoe in ziekten als anderssins, zoe sy nauwelijcx de macht en hadde om dlaggelt van hare schoenen te connen betaelen\}. Zij had in de persoon van heer Peeter van den Bossche, {\em beneficiaet \vanden\ bagynhoff\}, dan ook geen scheutige werkgever. Deze betaalde {\em haer nijet eenen stuyver huyren\} voor haar jaren lange dienstbetrekking. Pas op zijn sterfbed kreeg zij wat loon naar werken: een rente van \f6 per jaar, een bedrag van \f28 in eens en \f6 voor elk van de 27 jaren die zij bij hem had gediend.\fn{\ranb, \ltk\ 129, f~52\vo, 18~september 1614.}}{Cathelyn van Hatart was in 1571 33~jaar oud en was in het klooster getreden in 1552 of 1553.\fn{Schutjes, {\em Geschiedenis van het bisdom\}, IV, 162.} Onbekend is, wat er van haar is geworden.}

\bast{Jeronimus}{Legitimatieverzoek}{\sc Peeterken Wouters} is het onwettige kind van Wouter Peeters en Lyntken Eymbert Rutten en werd van jongs af aan opgevoed door Lyntken, weduwe van Peeter Jeronimus te Den Dungen, thans (1614) 70~jaar. Bij haar woonde ook 36~jaar lang de moeder als dienstmeid. Zowel de vader als de moeder is nog ongehuwd. De eerste wil ondanks een rechterlijk vonnis zijn dochter niet kennen, maar van haar moeder mag de bastaard evenmin iets materieels verwachten, deze bezit slechts een veldje met de dijk te Empel. Peeterken werkt als meid bij genoemde weduwe.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~64\vo, 28~november 1614.}}{}

\bast{Hedikhuizen}{Legitimatieverzoek priesterkind}{\sc Engelken heer Aerts,} de meer

dan 40~jaar oude dochter van de overleden priester Aert, {\em geproffessyt \inder\ abdye van Bern\} en pastoor van Engelen, en van diens huishoudster Marijken. Heer Aert heeft toegegeven de vader te zijn en liet haar \f50 na, welk bedrag hij {\em met consent \vanden\ heere prelaet hadde vergadert\} en dat Engelken besteedde aan de aankoop van {\em eenen huycke\}. De vader had geen broers en zusters en de moeder is lang geleden van een windmolen dood gevallen. Van haar moeders begrafenis bleef voor Peeterken \f16 over. De kost kan zij maar moeilijk verdienen, {\em overmits haere mismaecktheijt, als nijet anders connende doen dan spinnen ende naijen, daermede sy nyet meer dan twee stuyver sdaegs en is winnende\}. In 1614 richt zij zich met een verzoek om wettiging tot de leenkamer. Daarbij spreekt zij de angst uit dat {\em haer lichaem naer haer doot ende afflyvicheyt tot groot schandael \vanden\ geestelycken staet eenighe beschaemtheyt\} zou worden aangedaan. Zij verzoekt de rekenkamer om aan de rentmeester van de domeinen op te dragen haar stoffelijke overschot {\em egeene molestacie oft schandael aen te doen, dan vry ende ongemolesteert by iemanden tzelve ter aerden laten doen ten minsten\}, te meer daar zij, {\em vuyt eerbaerheijt wesende een geestelycke dochtere, daerinne groote hertsweer is maeckende\}. Tegen betaling van \f7 kreeg zij haar zin, terwijl zij \f5, hooguit \f6 had geboden.\fn{\arab, Rekenkamer 309, f~185, 9~december 1615. Kwitanties Rekenkamer 6333, 9~december 1614. \ranb, \ltk\ 129, f~65\vo, 28~november 1614.}}

{Aert Jans van Welhuyzen uit Den Bosch was prior van Berne, in 1569--1572 pastoor van Engelen en daarna pastoor van Hedikhuizen. Op 15~oktober 1598 is hij daar vermoord.\fn{Schutjes, {\em Geschiedenis van het bisdom\}, III, 592. G.M. van der Velden, \ah Het priv'e-kalendarium van de uit Tilburg geboortige Arnold van Vessem, abt van de abdij van Berne van 1607 tot 1608'', {\em Brabants Heem\}, XXXIV (1982) 81.}}

\bast{Diricx}{Legitimatieverzoek}{\sc Peeter Henrick Diricx}, zoon van genoemde Henrick bij Jenneken Henrick Lamberts, woont in 1615 te Berlicum. Vader stierf ongehuwd en liet haar \f100 na, welk kapitaaltje zij belegde in een rente van \f6. Haar moeder is getrouwd en heeft wettige kinderen. Aangezien Peeter {\em is een tuelman, wonende op een cleyn geseetken ende dickwils hem selven verseth van deen plaetse op dander\}, heeft hij weinig bezittingen kunnen vergaren. Bovendien trouwde hij {\em eene weduwe met ettelycke kynderen, daervoeren hy dagelycx den cost moet winnen\}.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~72, 25~april 1615.}}

\bast{Teerhaen}{Bastaardgoed}{\sc Mariken Hanricx,} weduwe van Gielis Adryaens te Son, krijgt in 1615 de helft van een huisje aldaar, dat als bastaardgoed is toegevallen aan de aartshertogen na het overlijden van Willem Goortss alias Teerhaen.\fn{\ranb, \ltk~129, f~74\vo, 9~juli 1615.}}

\bast{Lens}{Legitimatieverzoek}{\sc Jan van Lens,} 16~jaar oud, werkt in 1615 te \db\ als knecht bij een schoenmaker, waar zijn moeder Peeterken Peeters van Boxtel hem heeft besteed. De moeder, nu 48~jaar oud, die {\em haeren cost met wassen ende schueren daeglycx moet gaen winnen ende de goede lydens dienen\}, bezit geen erfgoederen. Zij en Jans vader, Geelis Janss van Lens, werkten indertijd te Lithoijen in eenzelfde dienst, waar zij vijf jaar woonden, {\em ende zoe hij nijet subitelycken \vanden\ peste en waere gesturven, soude haer hebben getrouwt\}. Van Geelis heeft Jan niet meer dan {\em een erffloopen off vat rogge\} ge"erfd ter waarde van \f10. Een stralende toekomst gaat de bastaard niet tegemoet, als {\em ierst onlanccx gecommen wt syne leerjaren, behalvens dat het schoenmakers ambacht gemeynlyck nyet meer en geeft dan den soberen cost\}.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~81\vo, 18~augustus 1615.}}

\bast{Danswyck}{Legitimatieverzoek}{{\sc Enghelken Martens van Zutphen} bij Neelken, de weduwe van Peeter van Danswyck, {\em is een oude geestelycke dochter\}, die lange tijd bij de goudsmid Dirick van Muers {\em heeft commen wasschen ende schueren, gelyck zy noch dagelycx \voorde\ goede lyedens is doende om den cost te mogen winnen\} (1615). De 67~jaar oude Deliken Willems van den Heyligenborn in het land van Valkenburg, vrouw van Herman Jacobs, was bij haar geboorte aanwezig. Zij weet ook, dat Marten van Zutphen na de bevruchting is vertrokken en wegbleef. Neeltjen heeft wettige voorkinderen. Haar bastaarddochter bezit slechts een beetje huisraad, geen \f100 waard, waarvan zij in haar ziekte en nooddrift nog heeft moeten verkopen. Bovendien heeft zij {\em onlancx tot vervolginge deser zaecke\} (het verwerven van een legitimatie) {\em moeten vercoopen haere koetse\}. Zij kan niets anders {\em dan wassen, schueren ende vlas vryven oft hekelen\}.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~83, 18~augustus 1615.}}{}}

\bast{Melis}{Legitimatieverzoek}{{\sc Marten Peeter Melis,} zoon van Peeter Marten Melis bij Maria Peeter Wouter Otten, woont in 1615 bij zijn moeder te Hilvarenbeek en is {\em synen cost met spitten, spaijen ende landtbauwerye winnende\}. Hij is volstrekt onbemiddeld. Zijn vader is getrouwd en woont te Brussel. Toen deze aan zijn broer Jan zijn patrimoni"ele erfdeel verkocht, reserveerde hij daaruit een bedragje van \f25 voor zijn bastaard, aan wie hij ook nog \f12 schonk, maar dat was dan ook alles. Maria Otten heeft een wettige zoon, die haar tochtgoederen zal erven.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~91, 11~september 1615.}}{}}

{Mariken Peter Wouter Otten\fn{\gat, Hilvarenbeek R~36, f~128\$\rm^v\$, 1 juli 1604. R~37, f~29, 11~februari 1605. R~45, f~137, 19~april 1625.} trouwde met Evert Peters van den Poel\fn{\gat, Hilvarenbeek R~30, f~59, 15 januari 1578.}, zoon van Peter Aertssen van den Poel en van Heylwich Merten Dirck Thielmans. In 1592 was zij diens weduwe. Haar ouders waren Peter Wouter Otten alias de Gruyter en Juet Henricx van Spreuwel, boeren op de Biest onder Hilvarenbeek.}

\bast{Lamberts}{Legitimatieverzoek}{{\sc Aelken Lamberts} te Schijndel werd verwekt door Lambert Lamberts uit het lichaam van Jenneken Marten Crynen, die bij hem werkte als dienstmeid. Lambert was getrouwd met een vrouw die geen kinderen kon krijgen. Aelken zal van haar vader, die geen huis en hof heeft en in een huurhuis woont, ongeveer $3\frac{1}{2}$ morgen weiland, 3 lopenzaad akkerland en wat spullen erven. Van haar moeder zal zij niet erven. Zij kan een beetje naaien en werkt in 1615 als meid bij haar grootvader Lambert.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~95\vo, 26~november 1615.}}{}}

\bast{Cranen}{Legitimatieverzoek}{{\sc Jan Janss Cranen} is een bastaard van Elskén, die ongeveer vijf jaar geleden ongehuwd en zonder wettige kinderen is overleden. Ook vader Cranen stierf ongehuwd en van hem erfde zijn zoon niets. De moeder was {\em eeneschamele dienstmaget\}, die twee neven heeft, maar deze zijn {\em schamele huyslieden, die den meesten tyt om haer loon ende op dachhuyren gaen aerbeyden by andere goede lieden\}. Een van hen is ongetrouwd en (in 1615 nog) kinderloos, de ander heeft kinderen, zodat zij vermoedelijk geen collaterale erflaters zullen worden. Elskén en haar zoon woonden te Sint-Oedenrode samen en {\em waren huijshoudende met een koiijken oft beeste ende daerby doende den handel van hoolblocken te maecken ende het cuypers ambacht\}. Kuiper is ook het beroep van de bastaard, maar hij is vaak ziek {\em ende wel IIII ofte V jaeren aen eenen quaden hoest gaen treden en can hij tzelve nyet veel doen, sulcx dat hy oyck tot egeene coopmanschap maer alleenlyck tot lantbouwerije is bequaem, gelyck hy tselve tegenwoerdich oyck eenichssins is doende by zeeckere weduwe, daerby hy is wonende\}.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~105\vo, 19~maart 1616.}}{}}

\bast{Wernaert}{Legitimatieverzoek}{{\sc Maria van Oost-Friesland} is de illegitieme dochter van Wernaert graaf van Oost-Friesland, heer van Heeswijk, Dinther en Berlicum, en haar moeder is joffer Catharine Seine. Ze

werd door beide ongehuwden verwekt te {\em Urbij\} in Luxemburg en bezit niets ter wereld. Van haar moeder verwacht zij al heelemaal niets, maar als haar vader kinderloos sterft, --hij is namelijk nog ongehuwd--, zal hij behalve zijn heerlijkheden ook hoeven en molens nalaten, die echter zwaar zijn belast. Marie {\em wordt opgevuet als eene edele jouffrouwe, die haer tot egheene neringe oft coopmanschap en sal begeven\}. In 1616 vraagt zij een legitimatie aan.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~108\vo, 14~mei 1616.}} {Graaf Werner van Oost-Friesland (1590--1620) trouwde na 1609 met Jeanne de Merode Houffalise, welk huwelijk kinderloos bleef. Hij was heer van Durbuy (in het legitimatieverzoek `Urbij' genoemd), welke heerlijkheid in 1609 werd gelost door de koning van Spanje. In zijn testament van 14~augustus 1620, vier maanden voor zijn dood, maakte hij zijn natuurlijke dochter Maria universele erfgename. Na haar dood zouden de kinderen van zijn zus Dorothea en graaf De Tilly erven. Op 9~februari 1621 verhief Jan 't Serclaes de heerlijkheden Heeswijk en Dinther en op 26~februari 1621 volgde de belening daarvan door \ah Vrouwe Marie d'Oistfrise gelegitimeerde dochtere wylen Wernaerts'.\fn{W.J.F. Juten, \ah Heeswijk en Dinther'', {\em Taxandria\}, V (1898) 164-166.} Na haar dood werd in 1633 Johan graaf van Tilly beleend. Volgens Coomans erfde Maria van haar vader ook Berlicum, maar doordat zij trouwde met een bastaard zou deze heerlijkheid in 1620 zijn vervallen aan de kinderen van Werners zus Dorothea.\fn{G. Coomans, \ah Graven van Oost-Friesland in de Zuid-Nederlanden'', \dbl, XVI (1967) 63. G. Coomans, \ah De heerlijkheid Heeswijk. De Van Berghens in Heeswijk'', \dbl, XVI (1967) 87.\SetRef{bb}} Zie ook Henrick van den Bergh op p.~\pageref{OFR}, num~-mer~\ref{Bergh}.}

\bast{Wyflet}{Legitimatieverzoek}{\sc Joost Janssen} woont te Sint-Oedenrode, is 11~jaar oud en in 1617 {\em gaende aldaer ter scholen ende somtyts achter de beesten int velt\}. Jan Michielssen van Bommel te Sint-Oedenrode, 55~jaar oud, wordt voor de vader aangezien. Deze verklaart de moeder te kennen, met name Catharina Janss, {\em de welc~-ken duer beschaemptheyt oft andere oirsaecke over veele jaeren is vertrocken buytenslants\} zonder haar huidige verblijfplaats te kennen, {\em maer dat gepresumeert wordt, dat zij met eenigen soldaet soude zyn doorgestreecken\}. Kortom: zij {\em is gaen strijcken wten lande\}. Zij was dienstmeid bij Van Bommel, die haar familie verder niet kent. Over de de vader weet hij, dat deze in zijn jeugd als knecht diende bij de familie Wyflet te Esch en trouwde met een dochter uit die familie, {\em daermede hij groot goet heeft geconquestreert ende noch dagelycx conquestrerende, alhoewel hy hem alsnu midts tvoersschreven houwelyck is draegende voor eenen joncker\}. Joost is in de kost bij Marten Luycas Diricx (36~jaar oud), die geen kinderen heeft en het {\em mede doet vuyt caritaten\}.\fn{\ranb, \ltk\ 129, f~123, 25~februari 1617.}} {Drie kinderen van Willem Muyckens (de gedoodverfde vader) en Geertruyt Wijtfliet belastten in 1650 het adellijke huis {\em de Roudonck\} te Esch. Zij hadden het ge"erfd van Berthold Back genaamd Wijtfliet en zijn vrouw Maria de Borchgrave, Geertruyts moeder.\fn{A.F.O. van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen en gebouwen van \db, alsmede hunne eigenaars en bewoners in vroegere eeuwen. Aanteekeningen uit de Bossche schepenprotocollen loopende van 1500--1810\} (3~dln.; \db, [1911--1914]) III, 359. Zie voor de grafzerk te Esch van Berthout Back en Maria de Borchgreef: P.C.~Bloys van Treslong Prins, {\em Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Brabant\} (2~dln.; Utrecht, 1924) I, 172.}}

\bast{Eynatten}{Legitimatieverzoek priesterkind}{\sc Remigia van Eynatten,} ongeveer 50~jaar oud, is de huisvrouw van Henrick Janssen van Dommelen, {\em wesende eenen wever van zynen ambachte int groff.\} Zij heeft geen kinderen. Haar

vader, heer Henrick van Eynatten, pastoor van Nistelrode, is veertig jaar geleden overleden, plotseling en zonder testament; van hem erfde zij niets, {\em omdat de pastorye seer luttel vuyt brengh\}. Van haar moeder Lucia Claessen, die zes of zeven jaar geleden stierf en veel kinderen heeft, erfde zij \f100. Remigia heeft haar broer en zus, die veel kinderen hebben, uit een huis en hof gekocht, dat in 1617 na aftrek van de lasten zo'n \f50 waard is.\fn{\ranb, \ltk\ 129, f~127, 2~maart 1617.}}

{Mr. Henrick van Eynatten\fn{Bijsterveld, {\em Laverend tussen Kerk en wereld\}}, bijlage 6, no.~2578.} was een zoon van Henrick van Eynatten, ridder van de Duitse Orde en commandeur van Gemert, bij Mary. Behalve de vicarie van Nistelrode bezat hij een altaar te Gemert\fn{\ranb, Kommanderij van de Duitse Orde te Gemert 876, 1104.}, waar hij trouwens woonde. Bij Lucia Claes Michiels was hij vader van Claes, Henrick, Meysken (dat is Remigia) en Meriken.\fn{W. Ivits en H. Vogels, {\em Stammen alle Gemertenaren af van Karel de Grote?}\} (Gemert, 1993) 38, 46, 115, 116. Schutjes, {\em Geschiedenis van het bisdom\}}, V, 198.) In 1568, dus kort na de geboorte van Remigia, had heer Henrick een rente gegeven aan zijn vriendin, hun kinderen en nog te verwekken kinderen.\fn{Bijsterveld, {\em Laverend tussen Kerk en wereld\}}, 361.}}

\bast{Zoemerer}{Legitimatieverzoek}{\sc Aelken Hanricx van Zoemerer} is een natuurlijke dochter van Hanrick Goossens van Zoemerer en Anna Delis. Ze is in 1617 ongeveer 60~jaar oud. Van haar ouders hield zij niet meer dan \f36 over en meer familie heeft zij niet. Verder is zij {\em krupel ende stijff van leden, mits zy wel XXX jaren herwärts heeft gaen dienen\}. Als dienstmeid heeft zij 27 of 28~jaar lang te \db\ gewerkt bij de thans 59~jaar oude Margriet Jacops, weduwe van Gysbert Jan Willems. Behalve dat kan zij een beetje spinnen.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~133\vo, 13~juli 1617.}}

\bast{Bergh}{Legitimatieverzoek}{\sc Henrick van den Bergh,} bastaard van graaf Adolf van den Bergh\label{OFR} bij Hillegonde. De laatste is nu getrouwd met een Bossche burger, maar de graaf is vrijgezel gebleven. Van hem verwierf Henrick geen erfgoed, maar wel {\em het gereet daerinne hy macht hadde ende hem toebehoorde\}, \f1000 waard. Adolfs broers hebben kinderen en aangezien {\em de gravinnen (ongehouwt zynde) apparentelyck meer sullen wesen geaffectioneert \totten\ wittige kynderen als \totte\ natuerlycke\}, hoeft er van vaderskant weinig of niets meer te worden verwacht. De moeder heeft {\em zeer cleyne middelen\}. Henrick is in 1618 17~jaar oud, gaat naar school, {\em is redelycken cloeck van verstande\} en weet nog niet wat hij wil worden.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~140\vo, 5~februari 1618.}}

{De hierboven besproken Marie (num\~mer~\ref{Wernaert}), bastaarddochter van Wernaert van Oost-Fries\~land, zou van haar vader de heerlijkheid Berlicum erven, maar verloor deze, toen zij met een bastaard trouwde. Berlicum viel toen toe aan de kinderen van Werners zus Dorothea en haar man Jacques de Tilly. De bewuste bastaard-echtgenoot van Marie was Henrick, zoon van graaf Adolf van den Bergh en van Hilleke Hendriks. In 1633 noemde hij zich nog heer van Berlicum, maar deze pretentie heeft hij niet kunnen waarmaken.\BackRef{bb}}

\bast{Monicx}{Legitimatieverzoek}{\sc Engelken} is een natuurlijke dochter van Aelken Monicx. Geerlingh Ruys, 48~jaar oud, notaris en secretaris van Den Bosch, verklaart in 1618 dat hij lange tijd met Aelken {\em in eene gebuerte\} heeft gewoond, ook toen ze werd bevrucht door een ongehuwde soldaat of ruiterman. Deze Claes Janssen vertrok naar Holland, waar hij stierf. De moeder, Aelken Monicx, trouwde met Henrick van Dueren te Son, die niet al te rijk is, aangezien hij {\em hem eertyts heeft geneert met het lijnenweversambacht\}. Aelken heeft in het ouderlijke goed een kindsdeel ontvangen, maar onbekend is wat daaruit is geworden. Engelken is getrouwd met haar halfbroer Nicolaes Henricx van Doeren, {\em die hem \metten\ weversambacht is generende ende belast zyn met eenige cleyne

kynderen\}).\fn{\rah, \ltk\ 129, f~141\vo, 28~februari 1618.}}{}

\bast{Kuysten2}{Legitimatieverzoek}{\sc Franchoisken Kuysten} vraagt in 1618 om wettiging. Haar moeder, Tryntken Hanricx, was een dochter van een dagloner, {\em die den goeden luyden om syn loon in dachuiren ginck helpen brouwen\}). Tryntken zelf, die nog leeft, ging uit wassen en schrobben, eerst bij Jan Aertssen van Horenbeeck en vervolgens bij Frans Janssen Kuijsten te Gorcum. De laatste is de natuurlijke vader. Diens vader verarmde zo erg, dat men voor hem heeft {\em vercregen de plaetsse in een erme oude manne gasthuijs om daer in te woenen\}). Franchoisken kwam te wonen op het groot begijnhof van Den Bosch bij haar {\em oude moije, makende spellewerck ende voerde goede lyens om gelt naijende\}). Moeder Tryntken is nu getrouwd met Lambert Schenck te \db, welke {\em is een gemeyn burger, (...) een man van cleyne middelen, hem generende met pachtingen van acchijnsen ende der stadt craen\}) en {\em ende belast met ses levende kynderen\}).\fn{\rah, \ltk\ 129, f~144, 23~april 1618.}}

{Franschoijs Kuijsten wordt in 1630 vermeld als {\em cremer\}) te \db.\fn{\gah, N~2674, ongef., 19~december 1630.}}\

Franchoisken maakte op 23~december 1624 als gelegitimeerde dochter van Frans Janss Kuysten haar testament, voorzien van een octrooibrief met toestemming om te testeren, die zij op 2~april had gekregen van de aartshertogen. Zij woonde toen als begijn {\em in Sinte Michiel\}) op het groot begijnhof van Den Bosch.\fn{Ook in 1636 en 1646 woonde zij nog in de refter van Sint-Michiel: \arag, Raad van State 2134, f~CCCXV\vo. \gah, Oud archief, stadsresoluties A-60, f~12, 4~mei 1646.} Zij wenstete worden begraven in het Sint-Catharijnekoor van de begijnhofkerk bij haar tante en peetje Anneken Kuysten. Tijdens de uitvaart moest aan de arme begijnen elk een halve stuiver voor wittebrood worden uitgedeeld. Zeven begijnen kregen {\em yegelyck eenen bagynendoeck\}), haar {\em huysustere\}) kreeg een doek, haar door-de-weekse huik en 10 stuivers, de andere huyszusters kregen elk een doek en 5 stuivers. Het grootste legaat, \f20, ging naar Cornelis Jans, de bastaard van heer Jan Janss van Vliert. De laatste, beneficiant in de Sint-Janskathedraal, kreeg een zilveren beker en lepel {\em ende het taeffereelken van ons lieff vrouwe met haer kyndecken\}). De kinderen van haar oom Aert Henricx zouden elk \f2 ontvangen. Uit de rest van de nalatenschap moesten de schulden worden betaald van haar moeder Tryntgen en van genoemde kinderen van de oom. Ook in 1654 en 1656 maakte Franchoysken testamenten.\fn{\gah, N~2693, f~181\vo, 12~november 1654; f~321,~augustus 1656.}}\

Lambert Diercxss Schenck\fn{\gah, N~2672, ongef., 2~mei 1622; 14~april 1627; 5~juni 1627.}, geboren rond 1575, vestigde zich op de Vismarkt\fn{\gah, Collectie Aanwinsten 8387~CC.}, waar hij in 1609 het huis {\em het Cleverblat\}) kocht voor \f1180\fn{\gah, Oud archief, B~114, \S~60\$\rm^o\$ penning sub inkomsten, 4~juni 1609. In 1610 kocht hij voor \f926 een huis in de Verwersstraat: A~140, \S~60\$\rm^o\$ penning sub inkomsten, 12~oktober 1609.} en in 1610--1614 een haringhang bezat\fn{\gah, R~1515, f~18, 24 oktober 1614. Oud archief, B~115, \S~60\$\rm^o\$ penning sub inkomsten, 15~mei 1610.}, was vlaskoper\fn{\gah, R~1164, f~53, 5~maart 1623.} en wollenlakenkoper.\fn{\gah, R~1163, f~63\vo, 15~juli 1615.} Herhaaldelijk, minstens sinds 1599, pachtte hij Bossche stadsaccijnzen\fn{\gah, Oud archief, A~131, 1605--1606. B~105, 1599--1600. B~107, 1601--1602. B~108, 1602--1603. B~113, 1607--1608. B~120, 1614--1615. \osa~178, i.m., 18~september 1602.}, in 1618 samen met zijn

broer Jacob voor \f532:10:0 die van de kraan en samen met Jan Aertss Nyeuhoff voor \f820:10:0 het weggeld.\fn{\gah, R~1519, ff~2\vo en 3, 3 oktober 1618.} In 1617 was hij pachter van zowel de kraan (voor \f681:10:0), het weggeld (\f681:10:0), de vismijn (\f659:10:0), de vistol (\f397:5:0) als de hout- en turfwaag (\f331:5:0)\fn{\gah, Oud archief, B~150.}, in 1618 de accijns op het gemaal (\f3566), de kraan (\f738:10:0), het weggeld (\f849:10:0), de vismijn (\f733:10:0), de vistol (\f460:15:0), de hout- en turfwaag (\f330:15:0) en het vestgeld (\f19:15:0).\fn{\gah, Oud archief

B~123.) Voor de pacht van {\em craenacchijns\fn{\gah, Oud archief, A~328, 1622A.}, wechgelt, hout ende torffgelt\} vroeg hij in 1621 een gedeeltelijke kwijschelding.\fn{\gah, Oud archief, stadsresoluties A~19, ongef., 23~april 1621. R.A. van Zuijlen, {\em Inventaris der archieven van de stad 's~Her~-to~-gen~-bosch, chronologisch opgemaakt en de voornaamste gebeurtenissen bevattende. (Stadsrekeningen van het jaar 1399--1800)\} (2~stuk~-ken; \db, 1863--1866) II, 1267.} Hij werd in 1630 gecontinueerd in de pacht van {\em de wage binnen de selve stadt, mette huysinge ende packhuijs daertoe behoorende\}, voor een pachtsom van \f900 per jaar.\fn{\rah, Leen- en Tolkamer 131, f~24\vo, 5~december 1630. \rb\ 285, ongef., apostille de dato 15~oktober 1630. \saa, N~2557-II, f~142, 20 februari 1630.} In hetzelfde jaar wordt hij gezien als pachter van het weggeld.\fn{\saa, N~2256-II, f~128, 27~februari 1630.} Hij was in 1636 eigenaar van de huizen {\em het Kanneken\} op of bij de Markt\fn{Het huis {\em de Kan\} op de Hoge Steenweg kocht hij in 1633 voor \f2685: \gah, Oud archief, B~138, f~12\vo, 1~mei 1633.}, waar hij woonde, en van {\em de Drie Sterren\} in de Postelstraat.\fn{\arag, Raad van State 2134, ff XXI en CLXX. In de Postelstraat kocht hij in 1629 dit(?) huis voor \f1037: \gah, Oud archief, B~135, f~11, 17~december 1629. In 1625 kocht hij in de Stoofstraat een huis voor \f823 en een huis in de Sint-Jacobsstraat voor \f706 (B~130, \S~60\$\rm^o\$ penning sub inkomsten, 8~februari 1625; 9~april 1625.} Echt straatarm was hij dus niet.}

\bast{Winter}{Bastaardijrecht}{\sc Mariken natuurlijke dochter Denis de Winter} te Sint-Oedenrode is 15 of 16~jaar geleden kinderloos overleden. De rentmeester van de domeinen komt in 1618 overeen met haar bloedverwanten, dat hij voor \f200 afstand doet van de nalatenschap, die wordt geschat op een waarde van \f600. De erfgenamen wonen te Gemonde en zijn Ryckart Jan Ryckarts, Jan Peeter Denis, Peeter Peeters als man van Alidt Peeter Denis, Mariken weduwe Gijsbert Peeter Denis, Barbara weduwe Peeter Peeters Denis, Beelken weduwe Denis Peeters en Anneken Peeter Denis.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~157\vo, 28~augustus 1618.}}

\bast{Everts}{Legitimatieverzoek}{\sc Margriet Jans Everts} is sinds zij anderhalf jaar oud was opgevoed door haar tante Hesken Everts, de vrouw van Goyart Goyarts Timmermans van Roij, nu 66~jaar oud, die {\em haeren cost was winnende met lynwaet te naijen\}. Haar moeder is Duijve Jans. Van haar ouders heeft Margriet niets ge"erfd, {\em wt dijen sy de voersschreven natuerlycke vroech hebben verlaeten\}. Beide ouders zijn getrouwd en hebben wettige kinderen. Uit verklaringen blijkt in 1618, {\em dat haren voerschreven vader als knecht mede was geweest int innemen \vanden\ stadt Haerlem in Hollant. Ende aldaer, de moeder salverende \voorde\ doot, met hem quaem tot Shertogenbossche ende de zelve hare moeder, swaer gaende van haer, is doorgegaen ende haer laten sitten\}. De bastaard is getrouwd met Willem Willems van der Laer, {\em eenen stroyen oft scheven hoynaijer\}.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~161\vo, 13~september 1618.}}
{Haarlem werd belegerd en door de Spanjaarden ingenomen in juli 1573. Het garnizoen is toen afgeslacht, maar Jan Everts en zijn vriendin Duijve Jans hebben dus kunnen ontsnappen. Hun dochter Margriet is dan geboren in 1573 of 1574.}

\bast{Waalwijk}{Legitimatieverzoek}{\sc Aert Wouters} te Waalwijk is een zoon van mr.~Wouter Janssen, die daar lang heeft gewoond. Deze was weduwnaar toen hij Aert bij zijn dienstmeid Lysken verwekte. Lysken trouwde nadien met de Waalwijkse schoenmaker Aert Aertss. Van meester Wouter is geweten dat hij wettige kinderen heeft {\em ende van sulcken humeuren was, dat hy den bastaert nyet en begeerden te geven\}. Aert Wouters {\em is zeer cloeck van verstande om met eenige coopmanschap te connen conquestreren merckelycke middelen, als alleenlyck somwylen mede weydende eenige lege beesten om wederom te vercoopen ende dat meest op zyn gehuert lant, gelegen buyten Brabant\}. Hij werd opgevoed door Peeterken, weduwe van Willem Goyaerts,

woont in 1619 in een gehuurd landhuis en bezit een klein stukje land.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~164, 23~maart 1619.}}{}

\bast{Eyckmans}{Legitimatieverzoek}{\sc Hanrick Eyckmans,} zoon van Hanrick Eyckmans bij Agnees, verwierf volgens de verklaring van Delis Peeterssen, hopmeter te Den Dungen, een klein veldje {\em \aende\ Brantsche heyde\} aldaar, \f150 waard, waarvan hij het huis heeft gekocht dat hij in 1619 bewoont. De koopsom was afkomstig van zijn vader. Deze {\em is eenen schamelen huijsman\}, die bij zijn tweede vrouw twee wettige zonen heeft. Hanrick~junior is opgevoed door zijn moeder, die later werd onderhouden door de Heilige Geest en vervolgens door dezelfde instelling is geplaatst in het Groot Ziekengasthuis te \db, waar zij is overleden.\fn{\rah, \ltk\ 129, f 165\vo, 23~maart 1619.}}{}

\bast{Aertsen}{Legitimatieverzoek}{\sc Mayken Jan Aertsen} bij wijlen Anthonisken erfde van haar moeder een stukje weiland en een hopveldje ter grootte van ongeveer 300~{\em cuijlen hopen\}, belast met diverse pachten. Van haar vader verwacht zij enige goederen te erven te Berlicum en Den Dungen, nu nog in het bezit van Aert Dericx, echtgenoot van de zus van Jan Aertssen. In vruchtgebruik bezit Mayken in 1619 een woning die met wel \f40 is belast, dat is ongeveer evenveel als de woning per jaar waard is. Haar man is {\em eenen Luyckenaer, ende tanderen tyden alhier binnen Shertogenbossche in garnisoen gelegen hebbende is eenen cleermaker, gaende byde goede lyens op zyne dachueren wercken ende daerby hem oyck generende met een weenich te bouwen\}. Dat laatste doet hij, omdat {\em hy nauwelycx meer en can doen, mits zyne quaet gesicht, sulcx dat hy genootsaecht wordt de schuppe ofte spaije \inder\ hant te nemen\}. Tijdens de verwekking woonden Maykens beide ouders in een huis te Gestel bij Dungen (Sint-Michielsgestel), waarna de vader in het Empelsveld {\em \vanden\ soldaten is dootgeslaegen als hy daer was besich om hoiij te haelen\}.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~172, 19~augustus 1619.}}{}

\bast{Wouters}{Bastaardijrecht}{\sc Jacop Wouters} te Eersel, een bastaard, overleed. Tegen betaling van \f25 aan de leenkamer mogen Peeter Wouters en zijn vrouw Jenneken te Steensel in 1619 de nalatenschap in bezit nemen.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~176\vo, 19~augustus 1619.}}{}

\bast{Verbeeck}{Legitimatieverzoek priesterkinderen}{\sc Henrick} en {\sc Elysabeth Verbeecken} te Oirschot zijn bastaardkinderen van wijlen heer Pauwels Verbeecken. Ook Henrick is priester. Jan Herberts van Wintelroij, nu schout van Oirschot en sinds 1603 schepen aldaar, was in zijn jonge jaren misdienaar bij heer Henrick, die was {\em bedienende het capellaenschap\fn{Henrick bezat het Sint-Brigidabeneficie in de Onze-Lieve-Vrouwekapel te Oirschot: \sao, Oirschot N~5038, f~2, 18~januari 1592.}, hebbende een huys met eenen hoff, groot ontrent anderhalff loopensaet lants\}, ter waarde van \f550 of 600. Meer dan dat en enkele kleine renten tot een jaarinkomen van \f30 bezit heer Henrick niet. {\em Als impotent zynde\} wordt hij in 1619 onderhouden door zijn zuster en gezien zijn gezondheidstoestand is de kans groot dat hij zijn vicarie zal verliezen.\fn{\ranb, \ltk\ 129, f~185, 10~september 1619.}}{}

{Henrick en Elysabeth waren kinderen van Pauwels Verbeeck, priester te Hilvarenbeek en daar woonachtig in de Koestraat. Heer Pauwels kwam uit Oirschot en was een zoon van Henrick Verbeeck en Aleyt mr.~Daniels van Heessel. Zijn bastaardzoon heer Henrick verkocht in 1566 het huis te Hilvarenbeek.\fn{\sao, Oirschot R~136A, p.~71, 21~maart 1547; p.~83, i.m. 3 juli 1547. \gat, Hilvarenbeek R~27, f~75\vo, 23~maart 1566. \ranb, \rrg\ 126, f~LXXI.}}{\}

Elisabeth Verbeeck maakte een testament in 1598.\fn{\sao, Oirschot N~5037, f~10, 1~oktober 1598.}}{}

%Oirschot R~154:

%p.~30, 5~januari 1629: sterfhuis heer Henrick Verbeeck.
%p.~95, 12~februari 1629: gasthuis heer Henrick Verbeeck.
%p.~137, 3~maart 1629: gasthuis heer Henrick Verbeeck.

\bast{Antwerpen}{Legitimatieverzoek}{{\sc Anna Matheeus Peeters van Antwerpen,} begijn te \db, verwekt bij Elysabeth Peeters, erfde niets van haar vader en werd daarom opgevoed door haar tante Mariken, ook begijn, {\em dewelcke haren cost was winnende met vlas te hekelen\}. Anneken werkt in 1620 {\em met kinders te leeren naijen\}, waarmee ze weinig verdient. Ze woont al 51~jaar op het begijnhof, waar zij een kamer heeft gekocht. Verder bezit zij niet meer dan enkele {\em meublen dan zy (gelyck een schamel bagyntken) nootdruft is van doen hebbende\}. Willemken, weduwe van Ruth Peeters, 70~jaar oud en woonachtig in Den Bosch, was getrouwd met een oom van Anna en verklaart dat diens moeder werkte met wassen en schuren en in Willemkens woonhuis stierf zonder iets na te laten.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~212\vo, 22~juni 1620.}}{}

\bast{Zoerendonck}{Legitimatieverzoek}{{\sc Marten van Zoerendonck} is de bastaardzoon van Henrick Mathyssen van Zoerendonck en van Jenneken Marten Damen van Helmont. Zijn vader is ongehuwd en zijn moeder stierf ongeveer twaalf jaar geleden ongehuwd te Helmond. De vader {\em is een man van ontrent L jaeren, hem generende met alderhande coopmanschap, hebbende tot Bakel zeecker erffgoet ende wordt gehouden voor een tamelijck wel gequalificeert mans, die zeer nauw ende hantvast is\}, maar voor zijn bastaard zal hij niet veel overhebben. Hij heeft hem alleen laten leren voor schoenmaker {\em ende elck een wel weet wat eenen schoenmaker can winnen anders dan den soberen cost\}. Marten is ongehuwd en gaat in 1620 nog als schoenmakersknecht uit werken.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~215\vo, 5~november 1620.}}

{In 1621 overleed te Worms Hendrik Matthijss van Soerendonck alias Coninck, van origine van Den Bosch of de meierij. Hij liet een broer Gerard en een zus Marijke achter.\fn{G.C.M. van Dijck, \ah Bossche uurwerkmakers. (Klokken en horloges in de 16e-17e eeuw)', \dbl, XXXI (1982) 187. Vgl. Van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen\}, II, 361: de erfgenamen van Henrick Mathijss van Soerendonck genaamd Coninck verkopen in 1623 een huis in het Rederijkersstraatje in Den Bosch.}}

%Helmond R~256, f~25: HM van Soerendonck (1624)

%Helmond R~242, no.~818: kinderen van Marten Goert Daemen en Lijsken Jans de Smit

%Helmond R~251, ff 508, 509: Henrick Mathijssen van Zorendonck k. land Bakel, 1616

\bast{Hulsel}{Legitimatieverzoek}{{\sc Jan Diricx} te Hulsel, zoon van Dirick Janssen te Lage Mierde en van Myntken Gysbrechts te Diessen. De vader is ongehuwd, de moeder is getrouwd en heeft wettige kinderen. Te Lage Mierde heeft de vader land ter waarde van \f300 of 400. Hij geniet voor het gebruik van zijn land kost en inwoning bij een van zijn neven. Jan kreeg niets van zijn moeder, maar erfde van zijn oma 30 stuivers per jaar. Hij is in 1620 15~jaar oud en woont te Hulsel onder de bank van Hooge en Lage Mierde, {\em alwaer hy is dienende voor schaepherder, daermede hy wint drije gulden tsjaers boven den cost\}.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~218, 4~december 1620.}}{}

\bast{Bessemers}{Legitimatieverzoek}{{\sc Jenneken Huybrechts,} dochter van Huybrecht Anthonissen en Anna Bessemers van Brussel. De vader, die niet onbemiddeld is, is nu getrouwd met de zus van Anthonis Goyarts Lommaerts te \db, die 37~jaar oud is. Daardoor zal hij niets nalaten aan zijn dochter, die thans (1621) 7 of 8~jaar oud is. De moeder verdient de kost met handwerk. Jenneken werd verwekt te Brussel.}

{Huybrecht Anthonissen, die Van Lent heette, was (later) kwartierschout van Maasland. Zijn vrouw was Catharina Goyarts Lombaerts, dochter van de Bossche bierbrouwer Goyart Rutger Lombaerts van Boxmeer en van Geertruyt Gerart

Hermans van Herpen.\fn{Van Sasse van Ysselt, {\em De Voorname huizen\}}, I, 88, 89.}\fn{\rah, \ltk\ 129, f~230, 19~januari 1621.}}{}

\bast{Reepmaker}{Legitimatieverzoek}{{\sc Henrick Willem Cornelis} wordt in zijn legitimatiebrief per abuis Henrick Anthonis Cornelis genoemd. Zijn moeder heet Alijdt Henrick Reepmakers en is in 1622 nog in leven. In het huis van haar ouders woonde de vader als {\em knaep\} (knecht) op de Postelse molen te Oerle. Deze is vijf of zes jaar geleden getrouwd. De moeder trouwde met Lambert Hanricx, een bepaald niet welgestelde landbouwer. Henrick, die verder nog een oom heeft met zeven kinderen, {\em is eenen jongen scholier, die bij eenigen greffier oft secretaris op een durp \voorden\ cost is dienende\} in de buurt van Antwerpen.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~258\vo, 28~januari 1622.}}

{Peeter Henrick Reepmakers is molenaar geweest te Hoogeloon, waar hij in 1647 zijn huizing, hof en boomgaard aan het Moleneind verhuurde, en te Hapert, waar hij in 1613 van de bisschop van Den Bosch de windmolen pachtte.\fn{\sae, Hoogeloon R~54, ongef., 7~oktober 1647. \rah, Raad en Rentmeester-Generaal 137, f~7. Frenken, \ah Goederen van het bisdom'', 27, 28.} Hij zal Aleyts broer zijn geweest.}

\bast{Muijckens}{Legitimatieverzoek}{{\sc Peeterken Muijckens} is een dochter van Jan Muijckens en Magdaleen Dericx. Van wijlen haar vader, die te Esch woonde en later trouwde met een joffer Van Mekerens, erfde zij volgens diens testament het gebruiksrecht van een hoeve te Enschoot voor de periode van zeven jaar en enkele kleine renten van in de \f20 per jaar. De moeder is later getrouwd {\em met eenen pottenbacker tot Oisterhout\} en heeft onder meer kinderen een wettige zoon, die thans koster is te Esch. Peeterken, in 1622 50~jaar oud, is een alleenstaande vrouw, {\em die haer broot met spinnen moet winnen ende anderssins haer oyck oeffende int verchieren \vanden\ kercken altaeren, als haer houdende voor ende gelyck eene geestelycke dochter\}.\fn{\rah, \ltk\ 129, f~260, 6~juli 1622.}}

{De familie Muijckens bezat de heerlijkheid Zwanenburg onder Esch.\fn{Van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen\}}, III, 358, 359.}}

\bast{Wageman}{Legitimatieverzoek}{{\sc Geertruyt Peeters Wageman} bij wijlen Mayken Jacobs van Bylderen heeft tien jaar lang in daghuur gehekelde bij de thans 66~jaar oude Bossche vlasverkoper Jan van Dommelen. Deze vertelt in 1622 dat haar vader zo arm is, dat hij eerstdaags in een oude-mannengasthuis gaat wonen. De moeder was {\em haer broot met vlas te hekelen winnende, gelyck zy sulcx van joncx aff als sy wt haers vaders huys moste doen sy maer ontrent X ofte XI jaren out was heeft moeten doen\}; diens vader had namelijk te veel monden te voeden.\fn{\rah, \ltk\ 129, f 273, 29~augustus 1622.}}{}

\bast{Laren}{Legitimatieverzoek}{{\sc Johan de Laren} is half Brabants en half Spaans. Zijn moeder, wijlen Elysabeth Janssen, woonde weleer in de herberg van Anthonis Claess, geheten {\em \inden\ Bock, wesende aldaer dienstmaegt\}. Daarnaast, {\em int Wit Cruys\}, woonde Jouan de Laren (dat is: Juan de Lara), aan wie zij kennis kreeg. Zij trouwde later met de lintwerker Jan Robben, die vier wettige kinderen bij haar maakte. Aan haar bastaard liet zij \f12 na. Hij vraagt in 1623 een brief van wettiging.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~4, 11~augustus 1623.}}{}

\bast{Musquede}{Bastaard uit bigamie}{{\sc De zoon van Musquede.} Hij werd geboren uit een wettig huwelijk en dreigde bastaard te worden. Zijn moeder, Henricxken Jans te Grave was gehuwd met Derick van Witmont. Na enige tijd liet hij haar en hun twee kleine kinderen in de steek. Hij verkocht hun bezit en vertrok naar Duitsland. Jaren lang werd er niets van hem gehoord, tot de Ravensteinse vroedvrouw Dingen Moer het nieuws kwam brengen dat hij te Berlijn leefde en {\em in terminis was om te trouwen de dochter van seeckeren lieutenant.\} De vroedvrouw had daarvoor een stokje gestoken door

de luitenant en zijn dochter in te lichten, {\em daer over hij Witmont vluchtich is geworden ende in den krijch sijn fortuijn gesocht bij eenen anderen heere.\/} Toen kwam het nieuws dat hij was gesneuveld in de veldslag te Hoest, dat hij in overspel had geleefd en verschillende onwettige kinderen had.\\

Henricxken wilde hertrouwen met luitenant Henrick Musquede. Zij en haar verloofde legden de situatie, --de ontstentenis van een bewijs van het overlijden van Witmont--, voor aan de kerkeraad en aan de magistraat, die in oktober 1623 toestemming voor het huwelijk gaf. Op de bruiloft waren diverse magistraten en hun vrouwen aanwezig.\\

Derick van Witmont kwam terug! Musquede vroeg de ambtman van Grave om raad en deze zei dat hij zich geen zorgen moest maken, zijn huwelijk was en bleef rechtsgeldig. Maar enkele dagen later bedacht de ambtman zich en beschuldigde hij de huwelijkspartners van het verspreiden van valse berichten over het overlijden van Witmont. Musquede moest het huis van Henricxken ontruimen. Dat weigerde hij. Ten eerste was hij vader van een zoon geworden en als diens voogd had hij recht op een deel van haar huis. Bovendien beloofde hij niet meer met zijn vrouw te copuleren, hij zou slechts in haar huis eten, drinken en slapen {\em als een vremdbden gast\/}. Ten tweede achtte hij zich als krijgsman niet gehouden tot gehoorzaamheid aan de magistraat van Grave, maar aan de krijgsraad.\\

In 18~november 1625 werd te Grave een arrestatiebevel uitgevaardigd tegen Henricxken Jans. Zij vluchtte.\fn{\rah, \rb\ 447-342.}}{}

\bast{Jacobs}{Legitimatieverzoek}{\sc Dierck Jacobs} is een van de drie onechte kinderen uit de verhouding van Jacob Dierck Jan Joosten en Heylken Adriaen Henricx van Vechel (te Veghel). Een van zijn zussen is sedert 34 jaar getrouwd met de 58~jaar oude Aert Jan Daendels van Vechel. Zij hebben weinig of niets ge"erfd. Dierck werkt momenteel (1623) als kleermaker in militaire dienst onder de koning van Spanje, in garnizoen te \db.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~8\vo, 5~oktober 1623.}}{}

\bast{Dun}{Legitimatieverzoek}{\sc Cornelia Peters van Dun,} dochter van Peter Adriaens van Dun bij Henricxken Mesmaeckers, erfde van haar natuurlijke ouders een rente van \f35:6:0. Meer valt er niet te verwachten, want twee weken geleden, in oktober 1623, heeft haar vader te Hilvarenbeek, {\em byden brant aldaer gebuert, geleden grooten schade, soe in zijn huysinge als bie"en\/}.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~12\vo, 4~november 1623.}}{}

\bast{Moij}{Legitimatieverzoek}{\sc Geertruyt de Moij.} Haar vader, Nicolaes Janss de Moij, is nu getrouwd en heeft wettige kinderen. Haar moeder heet Hendersken Jacops, is nog ongehuwd, bezit niet meer dan haar kleren en was destijds dienstmeid in het huis van Hans de Moij, Nicolaes' vader. Geertruyt woont in 1624 op kamers en leeft van {\em tgene sy dagelycx met nayen ende spellewerck te maecken mach winnen\/}.\fn{\rah, \ltk\ 130, f 23, 30~mei 1624.}}

{Hans de Moy\fn{\gah, R~1497, f~365, 2~juni 1621. R~1534, f~29\vo, 16 november 1621. Oud archief 1313, f~114, 21~november 1587.} uit Antwerpen, poorter van Den Bosch sinds 1587, woonde in 1603 in de Kerkstraat.\fn{\gah, Collectie Aanwinsten 8387CC.} Nicolaas de Moy, althans zijn kinderen in 1662, was eigenaar van een huis in de Torenstraat bij de Sint-Jan.\fn{Van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen\/}, II, 48.}}

\bast{Taijt}{Bastaard uit incest met dochter}{Jan Joost Janss Taijt vestigde zich in 1622, komende uit Westmalle, als arbeider in Tilburg, samen met zijn vrouw Dingena Adriaens van Gils en hun dochter {\sc Elisabeth Jansen Taijt}. Toen de laatste in 1624 een onecht kind kreeg, ontstond {\em een vliegende geruchte\/} dat Jan (52~jaar oud) de vader was. De bisschop van Den Bosch gaf te kennen hem als voorbeeld te willen stellen en streng te straffen, maar drie dagen na de bevalling verdween Taijt. Ook zijn vrouw, {\em styff\/}

60~jaren oud, verliet Tilburg; in Zevenbergen verklaarde zij onder ede dat {\em de clapperijen\} te Tilburg laster waren en dat de werkelijke vader {\sc Jan Jacop Jorens} was, een Tilburgse vrijgezel. Aan hem was het kind zelfs thuisgezonden, maar zijn moeder bracht het terug. Ongeveer drie maanden oud stierf het kind in het huis van Adriaentken Rijcken. Het samenslapen tussen vader en dochter was onschuldig geweest en had plaatsgevonden in aanwezigheid van Dingen, die uitlegde {\em dat de voorschreven Elisabeth by haer somwijlen neffens haren rug geslapen heeft, den vader voor opt bedde leggende\}. Elisabeth, die evenals haar ouders Tilburg had verlaten, legde later uit dat zij haar schuldeisers wilde ontlopen. Dat Jan Jacop Jorens (ook Joordens) de vader was, had de vroedvrouw haar in barensood horen zeggen.\fn{\rah, \lth\ 130, f~56, 17~juli 1624.}}{}

\bast{Beeck}{Legitimatieverzoek}{\sc Maria Jans van Beeck} erfde niets van haar moeder, Catharina van den Eynhouts. Deze trouwde met Goyart van Lanckvelt, wiens laat Leonart Anthonis Tielmans te Erp in 1625 een verklaring over Maria aflegt. Haar vader is dood en liet drie wettige kinderen achter. Zij werkt als dienstmeid.\fn{\rah, \lth\ 130, f~56, 17~juli 1625.}}

{Catharina van Eynthouts was een dochter van jonker Jacob van Eynthouts, schepen en stadhouder van Someren, schout van Aarle-Beek en Lieshout, en van Catharina van Berckel. Met jonker Johan van Beeck\fn{A.F.O. van Sasse van Yssel, \ah Genealogie der adellijke familie van Eyck'', {\em Bijdragen van het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant\} (1918) 7.} sloot zij op 19~september 1607 een \ah vrundelyck accoert'' over de betaling van \f2000, waarschijnlijk zijn schadevergoeding voor het niet nakomen van de trouwbeloften en het Catharina laten zitten met zijn kind. De moeder trouwde met jonker Goort van Lanckvelt, schout van Heeze, Leende en Geldrop. De bastaard, inmiddels gewettigd, trouwde te Helmond op 3~november 1627 met jonker Johan van Zeeland, overste wachtmeester van de keizer.\fn{L. de Gou, \ah Het geslacht van Eyndhouts'', {\em Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie\}, XXVIII (1974) 89.}}

\bast{Bernart}{Legitimatieverzoek}{\sc Maeyken Peeter Claes,} dochter van Peeter bij Margriet Wouters, is getrouwd met Bernart Goossens te Woensel. Haar vader betaalde indertijd \f50 {\em voor hare defloracie\} aan Margriet. Deze is {\em een oude vrouwe, die haeren cost met spinnen moet sitten winnen\} en nooit is getrouwd; van haar valt niets te verwachten. Maeyken woont in 1625 bij haar in, samen met Bernart, die dagloner is.\fn{\rah, \lth\ 130, f~66, 4~december 1625.}}{}

\bast{Aleydt}{Octrooi om te testeren}{\sc Aleydt} is volgens een te Grave opgemaakt testament van 17~februari 1585 een natuurlijke dochter. Te \db\ bezit zij in 1625 een huis in de Kerkstraat, geheten {\em den Swaen\}, en enkele kamers daarachter, in een waarvan zij nog onlangs woonde. Gezien haar hoge leeftijd zal zij niets meer erven. Zij is weduwe van Jacob Tielman Hagens en nu gehuwd met Anthonis Huyberts te Oss. Jacob van Scharen, koopman en burger van Den Bosch, verklaart dat hij {\em onder andere mede is coopmanschap doende int gros van Bossche linten\}. Hij leverde aan Jacob Tielmans, {\em ten tyde hy bode was van Shertogenbossche op Duway \voorde\ studenten aldaer\}, verschillende keren linten, waarover hij hem bij zijn overlijden nog wel \f100 schuldig was. Jacob is ook soldaat in garnizoen te \db\ geweest.\fn{\rah, \lth\ 130, f~67, 9~december 1625.}}
{Uit de eerste regels van een verder niet bewaard gebleven verzoekschrift uit 1643 over dezelfde bastaardijkwestie blijkt, dat Aleyt Jans te \db, weduwe van Jacob Thielmans Hagens, een dochter was van Maijcken.\fn{\rah, Raad van Brabant 1038, f~5, 12~januari 1643.}}

\bast{Anthonis}{Legitimatieverzoek}{\sc Lucas Anthonis} te Dommelen is een

zoon van Peeterken Henricx. Zijn vader vertrok na zijn geboorte als lijnwaadwever naar Maastricht, waar hij trouwde en kinderloos bleef. Peeterken trouwde met Laureijns Henricx, {\em sijnde den gemeynen schaepherder tot Dommelen\} en dus arm. Zij verdient wat met spoelen en weven. Lucas, die in 1626 18~jaar oud is, bezit niet meer dan twee kleine renten uit \f200.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~68\vo, 22~januari 1626.}}{}

\bast{Ter}{Legitimatieverzoek}{\sc Peeter Jans van Ter,} onlangs overleden, woonde te Hilvarenbeek bij zijn moeder, {\em wesende eene lynwaet naistere (...), die seer veel leets hadde om hem natuerlycke op te brengen, gelyck sy daertoe somwylen den heyligen geest moste aenspreecken ende dit alsoe lange, tot dat hy natuerlycke den cost met cleermaken \inde\ lanthuysen ginck winnen\}. Zijn vader was een arme boer. Peeter is getrouwd geweest met Maeycken Bernarts Schariaen; haar vader was {\em eenen Albanoissen ruyter, die binnen Lueven wordden dootgesteecken\} zonder kinderen achter te laten. Zij bezit in 1626 weinig, {\em als de cremerye, daermede sy waren omme gaende, alleenlyck bestaende in wat lint, spellen, hooftyserkens, craegskens ende dyergelycke cleynicheyt\}.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~72, 14~februari 1626.}}

{Maeyckens vader heette Anthonis Bernaerts en was geboortig van Alexandri\ "e in Thraci\ "e.\fn{Adriaenssen, {\em Hilvarenbeek onder de hertog\}, 396.}}

\bast{Matheeussen}{Legitimatieverzoek}{\sc Heylken Wouter Matheeussens} is getrouwd met de lijnwaadwever Willem Bastiaens uit Strijp, met wie zij in 1626 te Veldhoven woont. Haar moeder, Margriet Goorts, is de huisvrouw van ene Hendrick te Steensel, van wie zij vijf wettige kinderen heeft. Heylken woont in een huurhuis en bezit twee koeien. Alleen van haar grootvader Matheeus Wouters, die verder geen legitiem nageslacht heeft, verwacht zij een erfenis.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~73\vo, 20~februari 1626.}}{}

\bast{Tielmans}{Legitimatieverzoek}{\sc Maria Tielmans} is een natuurlijke dochter van wijlen Tielman Jan Tielmans en van Saerken Jacops, die allebei ongehuwd zijn gebleven. Haar vader dreef wat handel en haar moeder dient momenteel (1626) als dienstmeid bij de lakenkoper Jan van Boxtel te \db. Ook Maria gaat uit dienen.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~81\vo, 5~augustus 1626.}}{}

\bast{Coenraets}{Legitimatieverzoek}{\sc Jacop Coenraets} is soldaat onder kapitein Dirck de Leeuw in garnizoen te Den Bosch. Een getuige verklaart in 1626, dat zijn vader Coenraedt Adams was, {\em eenen tuelman op gehuert goet tot Bruegel\}, maar omdat hij al 25~jaar niets van hem heeft gehoord, weet hij niet of hij nog leeft. {\em Ende de moeder heeft hy verstaen door te zyn gegaen met eenigen soldaeten\}, zodat haar verblijfplaats onbekend is. Jacop is getrouwd met de weduwe van Mande Gijsken, ook soldaat.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~83, 6~augustus 1626.}}{}

\bast{Geffen}{Legitimatieverzoek}{\sc Jan van Geffen,} zoon van Jan van Geffen en van Baetken Joppen. De laatste verdient samen met haar zus Grietken Joppen, geestelijke dochter, de kost {\em met wullen cleederen te naijen\}. Van wijlen zijn vader erfde Jan niets. Deze {\em was een ledichganger ende dagelycx soe veel goet chier gemaect, dat hyt syne ten eynde hadde gebrocht ende van aermoede syne residencie naemp tot Hasselt\}. Daar, in het land van Luik, werkte hij als lintwever en heeft hij een gezin gesticht. Ook Jan~junior is lintwever. Hij trouwde met de weduwe van de metselaar Jan Marttens. Hoewel hij niets te erven heeft, wil hij in 1626 worden gewettigd, maar men {\em verstaet dat dese legittimacie alleenlyck geschiet om te mogen wesen wt tverwijt van zynen voorschreven natuerlyckheijt\}.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~84\vo, 8~augustus 1626.}}{}

\bast{Catharina}{Bastaardijrecht}{\sc Catharina natuurlijke dochter Servaes Aerts} kocht samen met haar man Jan Henrick Gee~-rarts, kleermaker, voor \f200 in de Sint-An\~tho\~nis\~straat te \db\ een kamer of huisje, dat zij

meubileerden met spullen ter waarde van \f40:7:0. Nu zij kinderloos is gestorven, vreest de weduwnaar confiscatie van haar nalatenschap. De rekenkamer besluit op 22~september 1626 dat hij tegen een jaarlijkse betaling van 15 Artooise stuivers in het genot mag blijven van de goederen van zijn vrouw.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~92\vo, 10~oktober 1626.}}{}

\bast{Backer}{Legitimatieverzoek}{\sc Mechtelt Henricx de Backer} is in 1627 de vrouw van Cornelis Adriaens, landbouwer te Gemonde op gehuurd goed. Zij is een dochter van mr.~Henrick Peeters de Backer uit zijn onwettige verhouding met Heylwich Jan Maessen. Tussen \cal602 en 1609 woonde zij te Helmond, waar ook haar vader woonde. Haar moeder woont thans bij haar ongehuwde zus te Sint-Oedenrode en is {\em haer generende met spinnen\}/. Over haar vader wordt verklaard, {\em dat hy van aermoede tot Helmont het schoolmeestersschap moste aenveerden ende daer inne gestorven\}/. Hij liet drie wettige dochters na, van wie onbekend is of zij nog leven, aangezien zij na hun vaders dood vertrokken naar een oom in Duitsland, die rentmeester was van een klooster.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~102\vo, 18~januari 1627.}}{}

\bast{Cornelissen}{Legitimatieverzoek}{\sc Jan Cornelissen} te Hilvarenbeek, bastaardzoon van wijlen Cornelis Jan Lamberts bij Lyntken van Dun, is in 1627 een oude man van over de zestig {\em ende wel XX jaeren blynt geweest\}/. Hij is getrouwd met Jenneken Wouter Melis, bij wie hij vader werd van Wouter. De laatste is een half jaar getrouwd geweest en stierf toen, na blind te zijn geworden, met achterlating van een wettig kind. Beide ouders van Jan zijn later getrouwd en hebben wettige kinderen, zodat er voor de bastaard geen erfenis zal overschieten; zijn moeder leeft nog en zit in een tweede huwelijk. Jan {\em hout huijs, hoff ende lant in tuelinge, waeraff vier lopensaet lants ende een halff buender ende daertoe noch drye loopense licht lants hem syn eygen toebehooren, daerwt hy jaerlycx gelt VIII gulden rente. Ende dan hij het voerder lant moet hueren ende pachten, wesende omtrent vyff loopensaten lants, allen dwelck hy met vreemde boden, knechts oft meyssens moet laten tuelen.\}/ Verder heeft hij {\em noch zeker weijlant, groot ontrent drije loopensaten, daer\~wt jaerlycx gaen te rente acht loopen erffroggen ende daertoe noch LX gulden capitaels, staende op rente tegen VI ten hondert, houdende ordinaris maer een peert ende drije koijen tot synen menagie\}/. In zijn huishouden is de weduwe van zijn zoon opgenomen met haar kind. Tot half~maart 1627 woonde hij in de herdgang van de Biest onder Hilvarenbeek; daarna werd hij om zijn blindheid en uit medelijden vaak naar de kerk gebracht door zijn buurman Jan Jan Peters.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~104, 9~februari 1627.}}{Jans kleinkind was Wouter Wouter (Jan) Lambrechts, woonachtig aan de Biest. Hij trouwde achtereenvolgens met Adriaentjen Peter Wuestenborchs (1620--1670/72) en Anthonet Joost Berents.\fn{L.F.W. Adriaenssen, \ah Stamboom van de Brabantse familie Woestenborch (1400--1800)'', {\em De Brabantse Leeuw\}/, XXVII (1978) 111.}}

\bast{valkenier}{Vader dood, moeder zwanger}{\sc Henrick Janssen,} natuurlijke zoon van Jan Delis bij Peercken Henricx, erfde van zijn vader niets, integendeel, want diens crediteuren bestoken zijn erfgenamen in de personen van zijn zusters. Dat komt doordat Jan {\em in Spaignyen, daer hy was nae toe getrocken met een partije valcken\}/, is gestorven. Het zijn de leveranciers van deze valken, die hem een proces hebben aangedaan {\em \voorden\ gerichte \vanden\ valckenyne\}/ te Turnhout, dat thans in hoger beroep dient {\em opt Broothuys\}/ te Brussel. Henricks moeder is geboren, woonachtig geweest en overleden te Dommelen, waar ook haar erfgoederen liggen. De bastaard zelf is in 1627 een lijnwaadwever, die, {\em als jongman synde, sommigen tijt van djaer treckt nae Vlaenderen, Antwerpen ende elders om te weven ende tgene hy daermede wint\}/ 's~win\~ters verteert.\fn{\ranb, \ltk\ 130, f~108, 13~maart 1627.}}{}

{Als vader komt een lid van de Valkenswaardse familie Dielen in aanmerking. Omdat in 1627 het proces over

de nalatenschap van Jan Delis nog niet was afgesloten, kan deze niet al te lang daarvoor zijn overleden. In aanmerking komt dan een gelijknamige zoon van de valkenier Jan Jan Dielen, die in 1568 schout was van Waalre en Valkenswaard.\n{In L.G. van Dijck, \ah Genealogie Dielen'', \dbl, XX (1971), wordt deze zoon niet genoemd. Op basis van diens aangedragen materiaal heb ik geconcludeerd dat er zo'n gelijknamige zoon moet hebben bestaan (L.F.W.~Adriaenssen, \ah Van Baar. Rooms, rijk en regentesk'', in: L.F.W.~Adriaenssen (red.), {\em Welpen van de Brabantse Leeuw. Genealogie tussen geld en geloof in Noord-Brabant\} (\db, 1991) 242). Zie voor de valkenhandel op Spanje J.M.P.~van Oorschot, {\em Vorstelijke vliegers en Valkenswaardse valkeniers sedert de zeventiende eeuw\} (Tilburg, 1974) 74 e.v. Over het Turnhoutse Valkhof is niet veel bekend, zie H.~de Kok, \ah Nassau en de jacht te Turnhout in de zeventiende eeuw'', in: J.P.A.~Coopmans en A.M.D.~van der Veen, {\em Van Blauwe Stoep tot Citadel. Varia Historica Brabantica Nova Ludovico Pirenne dedicata\} (\db, 1988) 236.}}

\bast{Donckers}{Legitimatieverzoek}{\sc Cathelijm Jacop Jan Ghoris Donckers,} bastaard te Breda, heeft niets van haar vader ge'erfd, {\em als insolvent gestorven sijnde\}. Toen zij trouwde met de mandenmaker Danieel Peeters kreeg zij niet meer {\em dan wat zij met haeren sueren arbeyt vande goedelieden te gaen dienen ende met wasschen ende vringen heeft gewonnen\}, waaraan zij toevoegt {\em dat ook de voornoemde Danieel niet veelen is hebbende dat hij met mande maecken dagelijcx wint.\} Zij heeft met haar moeder gewoond op de Haagdijk, waar zij thans met haar man nog steeds woont. Dat alles laat zij verklaren in augustus 1627.\fn{\gah, R~824, f~187\vo, 13 augustus 1627.}}
{Op 13~maart 1627 kreeg Cathelijm van de \rb\ te Brussel een legitimatiebrief. Haar moeder heette Yken Antho\nis.\fn{W. van Hille, {\em Inventaire des lettres de l'\egitimation\} (Handzame, 1979) 49, 79, 80.} Blijkbaar heeft zij in augustus geprobeerd een wettiging te krijgen van de heer van Breda.}}

\bast{Vleminck}{Legitimatieverzoek}{\sc Peryntken Martens Vleminck.} Over haar afkomst legde Servaes van den Perck, hovenier te \db\ en 65~jaar oud, op 13~januari 1627 voor schepenen van de stad een verklaring af, te beginnen over de moeder, {\em die haar geneert met hoffsuet te vercoopen, gelyck sy tegenwoordich daarmede op deser stadt merckt is sittende, wesende alhier eene clyne, sobere ende ongeachte copmanschappe\}. Peryntken zelf werkte jaren lang als dienstmeid in Den Bosch, nu nog, en is {\em haar dragende voor geestelycke dochter\}. De 66~jaar oude Bossche wever Jan Henricx van Nuenen weet dat haar moeder nog leeft, maar ook haar grootmoeder, {\em die mede \vanden\ huijs ende wyckelmisen is levende, gelyck haere natuerlycke moeder tot haeren houwelyck is gehaelt wt enen aerm vrouwen gasthuys binnen desen voorschreven stadt, alwaer sy mede \vanden\ proven was levende\}. Mocht Peryn iets kunnen erven, dan is het {\em van eenen oom, synde \vuijten\ lande van Luijck, genoempt Ruth van Luyck, wesende gehouwt met een oude vrouwe ende de selve stervende\}. Maar als die oom, {\em nocht een tamelyck jongman synde, wederom soude hertrouwen ende kinderen alsdan comen te verwecken\}, gaat die erfenis niet door.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~109\vo, 13~maart 1627.}}}

\bast{Metser}{Legitimatieverzoek}{\sc Joorden de Metser} te Oirschot is een bastaard van Cornelis Aerts de Metser\fn{Cornelis Aert Joorden Smetsers.} en Jenneken Jan Jans van den Mairselaer. Zijn vader is nu al elf jaar getrouwd en heeft geen kinderen, maar zijn vrouw is nog jong genoeg om moeder te worden. Dat maakt een erfenis van zijn vader onzeker. De man heeft een huis en tuin en meer land, een paard en twee of drie koeien, waarmee hij voor zichzelf, vrouw en bastaardzoon de kost wint en {\em waertoe de selve natuerlycke dagelycx int sweets syns aenschijns is helpende ende aerbeydende als een slave\}. In 1627 verzoekt hij om wettiging.\fn{\rah, \ltk\ 130, f

111\vo, 8~april 1627.}}{}

\bast{Hoochstraten}{Legitimatieverzoek}{{\sc Cornelis van Leende,} in 1627 ongeveer drie jaar oud, is het natuurlijke zoontje van Cornelis van Leende en Anthonisken Reynders. Zijn vader, geboren te Hoogstraten, woonde en werkte te Helmond als droogscheerder en is ongeveer een jaar geleden aan de pest overleden. Hij liet behalve zijn bastaard een wettige zus achter. Het kind is in huis genomen en wordt opgevoed door zijn oudtante, Anneken Laureys Jacobs van Leende te Helmond.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~113, 15 mei 1627.}}

{Cornelis natuurlijke zoon wijlen Cornelis Gerrits van Leende genaamd Hoochstraten woonde te Helmond en was vermoedelijk identiek aan Cornelis Hoochstraten, in 1656 schepen van die stad.\fn{\rah, \rb\ 286, ongef., 4 september 1649. Idem 788-1253.}}

%Helmond R~242, no.~42: Anna en Geraert Lauwrens van Leent

%Helmond R~262, no.~50: Anneke Lauwreijns van Leende

\bast{Ham}{Legitimatieverzoek}{{\sc Dirck van Ham.} Jacop van Scharen, koopman te \db, kent zijn moeder, omdat deze tijdens haar zwangerschap verschillende keren bij hem aan huis kwam. Deze Anthonisken Henricx van Berlicom woonde als dienstmeid bij de Bossche weduwnaar Jan van Ham, die haar bevruchtte. Momenteel (in 1627) schijnt zij als bode te Turnhout te werken. Dirck erfde krachtens zijn vaders testament \f800 en gaat als knecht bij een kleermaker werken om het vak te leren.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~117, 14 augustus 1627.}}{}

\bast{Lelie}{Legitimatieverzoek}{{\sc Jan Philips de Lelie,} bastaard van Philips Janss de Lelie bij Anneken Andries van Luydick, werkte een jaar of tien geleden bij een schrijnwerker te Rotterdam, tot hij met toestemming van zijn moeder naar Den Bosch werd gehaald om als dienaar te werken {\em \inden\ lombart oft taeffele\}. Daar woont hij in 1627 nog steeds en werkt hij als knecht, ook al is hij getrouwd. Hij was in dienst bij wijlen Guilliam du Busson en Anthonis de Capua; de 33~jaar oude Jan Busson, burger van Den Bosch, legt over de bastaard een verklaring af en vertelt dat Jans moeder getrouwd is en wel zeventien of achttien wettige kinderen heeft, zodat er voor haar ondergeschoven kind niets zal overschieten.\fn{\rah, \ltk\ 130, f 124\vo, 25~augustus 1627.}}

{Jan de Lelie\fn{\gah, R~1583, f~193, 15~juni 1655. R~1601, f~173, 28~maart 1646.} is in 1601 geboren.\fn{\gah, N~2689, ongef., 28~februari 1652.} Het ging hem voor de wind, want in 1655 kocht hij hoor \f4400 het huis {\em den Jonas\} in de Verwersstraat met twee kamers in de {\em Baetgen poorten\}\fn{\gah, Oud archief, B~161, f~10\vo, 28~december 1655. Reeds in 1646 had hij 9voor \f1901) een huis gekocht in de Verwersstraat: B~151, f~17, 27~maart 1646.} en drie jaar later kon hij het huis in de Verwersstraat kopen, waar hij woonde en de lommerd of bank van lening was gevestigd. Reeds in 1609 werd het huis gehuurd door Guilliam de Buissonet, {\em lombarde\}.\fn{Van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen\}, II, 189. Blijkbaar was De Buissonet dezelfde als Du Busson. In 1602 probeerde deze als Guilliam du Buysson een huis in de Peperstraat te kopen ({\em De voorname huizen\}, II, 467.} en in 1603 woonde de {\em lombart\} Guilliam Lebusson in de Verwersstraat (\gah, Collectie Aanwinsten 8387CC). Jan de Lelie kocht in 1658 ook een huis in de Waterstraat en trouwde met Maria Peeters van Hemselroy, dochter van Peeter Silvesters van Hemselroy en van Willemken Herincx.\fn{Van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen\}, II, 68, 69, 184, 189. Adriaenssen, \ah Elf generaties Moonen', XX, 173.}}

\bast{Thuy1}{Legitimatieverzoek}{{\sc Wouter van Thuy1,} zoon van Anthonis van Thuy1 bij Lucia Joris. Volgens een inwoner van Sint-Michielsgestel en een van Den Dungen gaat zijn vader {\em op syn dachueren wercken zijn kost te winnen\} en is ook zijn moeder een dagloonster. Als landbouwer kan Wouter slechts zijn kost en kleding verdienen. In 1627 vraagt hij een

verklaring van legitimatie.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~129, 26~november 1627.}}
{Een Wouter {\em Thomas\} van Thuyt trouwde te Den Dungen op 25~februari
1629 met Aleken Aelberts.}

\bast{Wynants}{Verbroken trouwbeloften}{\sc Joostken Wynants} verzette zich
in 1628 tegen het huwelijk van Adriaen Cox, met wie zij had geslapen, en
Johanna Peters van Kessel. Cox ontkende de trouwbeloften te hebben
gedaan.\fn{\bah, Bisdom 9, {\em Matrimonialia\}, 3~maart 1628.}}{}

\bast{Teyt}{Legitimatieverzoek}{\sc Elizabeth Huyberts Teyt} is een dochter
van Huybert Janss Teyt\fn{Er kan in de akte ook `Leyt' staan. Te Moergestel
woonden families Taet en Leyten.} en van Heylwich Jan Aert Janss. Zijn vader
woont op gehuurd goed, leeft in 1628 nog, bezit enkele weinige goederen in
vruchtgebruik en heeft broers en zusters, die van hem collateraal zullen
erven. Jan Jan Aerts op de Biest te Hilvarenbeek, oom en buurman van de
bastaard en haar vader, verklaart Huybert {\em te wesen enen dorpsnyder\}.
Ook de andere getuige, de 52~jaar oude Wouter Jan Wyten, is familie van de
moeder. Deze is inmiddels getrouwd.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~136\vo, 19~april
1628.}}

{Heijltken was een dochter van Jan Aert Jans de jonge alias Jonck~-aerts en
van Lysken Oth Wouter Otten alias de Gruyter. Wouter Jan Wyten was gehuwd
met Cornelia, dochter van Peter Cornelis Wouters en Maeijken Aert
Janss.\fn{\gat, Moergestel N~4307, f~20\vo, 30~december 1608.}}

\bast{Berendonck}{Legitimatieverzoek}{\sc Margriet Jans van Berendonck}
heeft Jan Janss van Berendonck te Oirschot en Jenneken Hanrick Vleemings tot
ouders. De vader, slechts 18~jaar oud, was gehuwd met Henricxken Toirkens,
die 60~jaar oud was {\em ende oyck sonder wijlen sieck\}, en heeft staande
dit huwelijk de liefde bedreven met de ongehuwde Jenneken. Deze heeft in
1628 voor ongeveer \f500 aan erfgoed en heeft een echtgenoot, maar geen
kinderen. De vader bezit een deel van de windmolen te Straten onder
Oirschot, een beemd en een hof, samen \f1200 waard. Margriet heeft nog een
tante Jenneken, weliswaar getrouwd, maar kinderloos {\em ende tamelyck
versien van middelen naer gelegentheyt der huijslieden\}. Zij kan dus
misschien wat erven, maar zekerheid is er allerminst. Margriet is nu
getrouwd en heeft drie of vier kinderen.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~139, 27~april
1628.}}{}

\bast{Emit}{Bastaardijrecht}{Erit Janss (Erart?), een vrijgezel te
Sint-Oedenrode, is te Liempde op Allerheiligen 1627 {\em doot gesteken\}.
Hij laat een onecht kind en een bastaardzus achter. Zijn nalatenschap
bestaat uit niet meer dan eenachtste van een bunder {\em leechteulant\},
belast met een korenrente en enkele kleine geldpachten, {\em ende noch een
roer ende luttel cleederen ende sommige cleyne, onsekere insculden\}, waar
tegenover veel schulden staan te betalen. Johan van den Leene, raad en
rentmeester van de domeinen in het kwartier van Den Bosch, sluit een akkoord
met de bastaardzus, {\sc Mariken Janssen,} die wordt geassisteerd door haar
neef Thonis Arts: tegen betaling van \f3 aan de koning van Spanje mag zij
van haar bastaardbroer erven.\fn{\rah, \ltk\ 130, f~148\vo, 18~mei 1628.}}{}

\bast{Vucht}{Bastaard}{\sc Maria Dionys van Vucht} spande in 1630 een
proces aan voor schepenen van \hb\ tegen haar stiefbroer Henrick Wilbert
Janssen van den Eynde. Diens vader had namelijk, toen hij in 1615 trouwde
met haar moeder Peternella Wilbert Wouters, beloofd haar bastaarddochter
{\em in puerder ende gerechter gifte (...) om Goidts wille\} \f100 te
geven. Vijftien jaar later diende de zaak in hoger beroep te \db. Maria was
toen weduwe van Cornelis van den Broeck.\fn{\gah, R~803, 7~november
1645.}}

{Peterken Wilbort Wouteres van den Nieuwenhuysen, een timmermansdochter uit
\hb, trouwde te Diessen op 26~februari 1615 met Wilbort Jans van den Eynde
(\dag~1640), timmerman en in het heetst van de oorlogsjaren 1590

voerman.\fn{Adriaenssen, {\em Non omnia possumus omnes\}}, 196.}}

\bast{Moer}{Legitimatieverzoek}{\sc Adriaen Jacobs van der Moer.} Jacob Adriaens van der Moer te Etten heeft {\em in syne jonge jeucht, ten tyde als hy noch vrijer ende ongehouwet was, kennisse gemaect hebbende met seeckre jonge dochter\} (Laureysken Cornelis) een bastaard verwekt. Dat was 31~jaar geleden. Later trouwde hij met de weduwe Mayken Sebrechts Nouten, wiens weduwnaar hij nu is en van wie hij de wettige zoon Sebrecht heeft, 26~jaar oud. Voor zijn bastaard vraagt hij in 1630 een legitimatie aan.\fn{\rah, \rb\ 1038, f~1, 10~mei 1630.}}{}
%correctie Leget

\bast{Leyden}{Legitimatieverzoek}{\sc Judith Everts van Leyden} en haar man Harman Cornelissen te Ravenstein verzoeken in 1630 om legitimatie. Judith is het onechte kind van Evert Peters van Leyden en Maeycken Philipsen. Haar vader heeft haar al laten wettigen door de keurvorst van Brandenburg als heer van Ravenstein en nu wil zij de mogelijke nalatenschappen in de meierij van Den Bosch veilig stellen.\fn{\rah, \rb\ 1038, f~3, 8~augustus 1630.}}{}
%correctie Leget

\bast{Laets}{Bastaard uit overspel}{\sc Pauwels Diercx} is rond de jaarwisseling van 1629 en 1630 geboren. Op 7~januari 1630 beloofde zijn vader, Dierck Henricxsen Laets alias de Speelman, hem op dezelfde voet als zijn wettige kinderen te onderhouden, aangezien de moeder, Cathalyn Jans, {\em van cleyne middelen is\}. De kous leek daarmee af, maar tien jaar later zat Dierck op de Gevangenpoort te \db, vanwaar hij op 21~maart 1640 werd overgebracht naar de Voorpoort te \dh. Na negen dagen Haagse detentie vroeg hij om vrijlating, hij moest immers vrouw en acht kinderen onderhouden.\\
Dierck Henricxsen was lakenkoper en herbergier te Oud-Gastel, was getrouwd en had zijn dienstmeid bezwangerd. Zij kraamde bij haar vader, Jan Raessen, ondervorster van Oud-Gastel. Deze sprak Dierck aan, van wie hij te horen kreeg: {\em \ah Jae, daer is wat gebeurt. Ende nu het soo is, soo moet het gedaen blijven.''\} Jan: {\em \ah Soo hebt gy gedaen als een stuck schelms.''\} Dierck: {\em \ah Swycht! Ende soude dit nyet te maecken syn? Het gebeurt wel graven ende heeren. Ick sal maken \dattet\ wel is ende \dattet\ kint sal besteet worden. Maer datmen 't~selve toch swijgen soude.''\} Nadat Jan had gedreigd naar de bisschop van Antwerpen te gaan, heeft Dierck hem met een beslagen stok in elkaar geslagen, maar hij nam het onderhoud van het kind op zich en besteedde het bij zijn moeder. Zijn wettige vrouw, die een kind van twee weken aan de borst had, sloeg hij toen zij vragen stelde.\\
De Speelman kon zijn handen echter niet thuis houden en het gevolg was dat Lysken Adriaen Stouten (Stoutaerts) te Roosendaal in 1637 in barensnood `Dierck den Speelman' noemde als vader van haar kind. Vroedvrouw Geertgen Pietersen Lappers bleef nuchter: {\em \ah Daer sijn veel speel-lieden. Wat speelman iest?'\} Daarop nuanceerde Lysken haar uitspraak: {\em \ah O heer, wat heb ick geseht. Den Speelman en is den vader van't kindt niet. Herman van Kuijvesant is den vader. Ende twas lange gemaect geweest eer Speelman met mij te doen heeft gehad.''\}\\
Begin 1638 was de maat vol. Adriaen Stevenssen Decker, die juist door de barbier {\em sijn haer op sijn hoofd hadde laeten corten ende scheeren\}, nodigde de kapper uit op bij hem een pijp tabak te stoppen, maar zijn huis bleek gesloten. Door het raam heeft hij Speelman {\em selffs op syn eygen vrou sien liggen\}, op Claesken Corstiaens; hij was bij haar {\em liggende \opden\ bedde met de broecke op de knijen, den hoet af ende sijn muijlen staende \voorden\ bedde.\}\fn{\rah, \rb\ 447-43.}}{}
%correctie Leget

\bast{Willems}{Bastaardijrecht}{\sc Jenneken Wouter Niclaes Willems} te Gestel, Strijp of Stratum eiste in 1631 toegang tot de erfenis van haar natuurlijke vader. Daartoe liet zij beslag leggen op een deel van de

nalatenschap. Wouters weduwe Elisabeth en hun kinderen verzetten zich: Wouter had namelijk geen testament nagelaten.\fn{\sae, Gestel c.a. R~144, 16 mei 1631.}}{}

\bast{Sijmons}{Vaderschapsactie}{{\sc Magdaleen Janss} uit Stiphout werkte als dienstmeid op het huis te Croij en ontmoette in 1623 {\sc Jan Janss Sijmons} en zijn neef, twee vrijgezellen, die zij mee naar huis nam. Daar `stootte' Jan zijn neef de deur uit en bedreef hij de liefde met haar. Er kwam een kind van, dat zij zelf opvoedde, want Jan wilde niet trouwen. Bovendien weigerde hij zijn kind te alimenteren, omdat hij daarvoor niet de middelen zei te hebben, zodat zijzelf noodgedwongen {\em haere sobere ende propere middelen\} daarvoor gebruikte. Maar toen hij in 1634 aanstalten maakte om in het huwelijk te treden met Jenneken Laureynssen, greep zij in: zij verlangde dat hij met haar zou trouwen en anders zou betalen voor de opvoeding (\f12 per jaar), de eerbetering en de kraamkosten. Het kwam tot een proces voor schepenen van Stiphout. Jan legde gaf toe die ene keer met Magdaleen te hebben gevree"en, daarvoor en daarna nooit meer. Hij zou dus wel de vader zijn en nam het kind ter opvoeding aan. Maar trouwen ging hem te ver: hij had Magdaleen nooit trouwbeloften gedaan, trouwens hij {\em ende is daarvan nijet eens vermaent geweest\}. Daarover wilde hij wel een eed van zuivering afleggen. Magdaleen had hem slechts ontvangen {\em tot haeren plaisier ende genuchte\}. Zijn voorgenomen huwelijk met Jenneken kon zij onmogelijk belemmeren, {\em besundere nijet door dijens dat alle houwelycken vrij ende ongedwongen behoiren te sijn, ende dat oijck clandestine ende heijmelycke geloofden, al waeren daer eenighe geschiet, des vuytterlycken neen, nijet en obliqeren.\} Magdaleens eisen van \f12 voor de kraamkosten en minstens \f100 voor de defloratie wees hij pertinent van de hand. Hooguit wilde hij voor haar verloren eer een dote geven, zoals zijn ouders hadden gegeven aan enkele van hun dochters toen zij trouwden.\fn{\bah, Bisdome 9, {\em Matrimonialia\}.}}{}

\bast{Zutphen}{Vaderschapsactie}{{\sc Adriaen van Zutphen} en {\sc Aldegundis van Bree}\fn{\gah, Groot Ziekengasthuis 3676, 1653. R~292, 3~maart 1648, f~9. R~1562, f~283\vo, 17~april 1643. R~1935, ongef., 8~augustus 1670.},) beiden in Den Bosch, kregen in 1633, terwijl zij niet getrouwd waren, een dochtertje. Adriaen had haar volgens haar beloofd te trouwen. Hij vertrok voor zijn koophandel enkele jaren naar Spanje, kwam in 1640 terug en trouwde niet. Alegundis, dochter van Franchoijs van Bree de oude, herbergier en concil"erge van het stadhuis, eiste toen in gerechte dat hij haar schadevergoeding zou betalen voor haar geschonden eer en voor het kraambed, alsmede een alimentatie voor de opvoeding. Adriaen, zoon van de welvarende Bossche koopman Aert Henricxs van Zutphen, sloeg juridisch terug door te eisen dat zij zou stoppen met haar leugens over een trouwbelofte en voortaan zou zwijgen.\fn{\rah, \rb\ 788-731.}}{Adriaen Henricxs van Zutphen}\fn{\rah, \rb\ 286, ongef., ongedateerd rekest met apostilles de dato 24~januari 1650 en 27~april 1650. Idem 788-748, 1639. Idem 788-808, 1644. \gab, Breda R~431, ongef., 27~maart 1646; 8~juni 1647. \gah, N~2688, ongef., 12~november 1641. R~431, ongef., 27~maart 1646; 23~juni 1648. R~667, 6~maart 1646. R~698-I, 2~juni 1654. R~1538, f~188\vo, 12~februari 1627. R~1541, f~26\vo, 22~november 1629. R~1935, ongef., 5~maart 1669.}, geboren in 1610, was een zoon van Arnoult Hendricxe van Zutphen, lint- en lijnwaadhandelaar {\em \inden\ Olijffboom\} aan de Markt te \db, en van Ida Adriaen Goyaerts van Vechel. Hij had te Keulen en te Sevilla gewoond, in welke laatste stad hij bekend stond als Adriano Henricques en handelde in compagnieschap met Gisberto Roose.\fn{\saa, Insolvente Boedelskamer 1016, o.a. 11~september 1644; 20~november 1644.} Omdat de zaken slecht gingen, week hij aanvankelijk uit naar Amsterdam.\fn{\saa, Insolvente Boedelskamer 1016, 29~maart 1644; 2~november 1645. \rah, \rb\ 819, f~83\vo, 27~juli 1644. R. Baetens, {\em De nazomer van Antwerpens welvaart. De diaspora en het handelshuis De Groote tijdens de eerste helft der 17de eeuw\} (2~dln.; z.pl., 1976) I, 174.} Te \db\ werd

hij in 1650 nog achtervolgd door zijn Amsterdamse schuldeisers (\f11.018).\fn{\gasd, N~1694, f~37, 4~juli 1650.} In 1636 woonde hij in Den Bosch in {\em de Vlesch\}, op of nabij de Markt.\fn{\arag, Raad van State 2134, f~XXXVII\vo.} Bovendien bezat hij {\em den Regenboch\} aan de Schapenmarkt, nog een huis bij de Markt en een huis in de Verwersstraat.\fn{\arag, Raad van State 2134, ff XVII, XXXVII en XCVII. Vgl. Van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen\}, I, 51.} Later, in 1645, woonde hij te Vught\fn{\saa, Insolvente Boedelskamer 1016, 13~mei 1645. \gah, R~1030-I, 12~september 1645.} en vervolgens, minstens sinds 1655, in Sint-Oedenrode\fn{\gah, N~2716, f~175, 20~augustus 1655.}, waar hij schepen was in 1654--1656.\fn{A.R.M. Mommers, {\em St. Oedenrode van oude tijden tot heden\} (Z.pl., 1928). 36.}}\

Het proces met Aldegundis van Bree lijkt te zijn uitgelopen op een huwelijk. Onder de kinderen van Franchoys van Bree, wijnkoper en conci"erge van {\em de Gaffel\} (conci"erge {\em \vanden\ wynkelder der heeren schepenen\}), en Catharina Franchoys van Loon wordt zij althans vermeld als echtgenote van Adriaen van Sutphen, koopman te Amsterdam.\fn{Van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen\}, III, 453, 454. Vgl. \gah, R~1023, 19~januari 1643. R 1165, ongef., 5~augustus 1659: Adriaen Henricques van Zutphen procedeert tegen Henrick de Backer en diens vrouw Maria van Bree.}}

\bast{Dessel}{Vaderschapsactie}{\sc Laureys Adryaen Berchmans} werd in 1635 geboren als het natuurlijke zoontje van Lysken Hans van Dessel te Heeze. De vader zou Adryaen Laureys Berchmans zijn, Lysken heeft althans {\em in haren barenswee dat zoontken voor die vroegvrouw alsoo gevadert.} Ook in latere instantie zwoer zij dat hij de vader was, reden genoeg om het kind te vernoemen naar {\em synen vader, met syn christen naeme ende toename\}.\fn{\sae, Heeze R~438, 27~juni 1635.}}

\bast{Stegen}{Huwelijksconsent}{\sc Gerard van der Stegen} (in 1638 woonachtig te Vught) trouwde met Johanna Henxtermans en werd daarom door zijn moeder Maria Lombaerts van Enckevoirt in haar testament onterfd, \ah ter cause dat hy, Geraerdt, tegens zijn moeders ende vrunden raet met zyn schandeleus houwelyck ende anderssins, als zy verclaert hem genoch bekend te zijn, gerebelleert heeft'.\fn{Van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen\}, II, 466. Zie {\em Taxandria\}, I, 58.}}

{Jonker Gerard van der Stegen vestigde zich later te Luik.\fn{\rah, \rb\ 194, ongef., ongedateerd rekest met apostille van 6~juni 1648. Op 10~juli 1651 werd te \db\ Anna Maria Camilla gedoopt, dochter van jonker Gerard van der Stegen en Anna Maria Wijtfliet.}}

\bast{Tuil}{Verbroken trouwbeloften}{\sc Peterken Cornelissen,} gewezen {\em schoutinne\} van Tuil, trad in 1639, toen zij 51 of 52~jaar oud was, in ondertrouw met de Bosschenaar Handrick Janssen Stappaerts. De drie huwelijkse proclamaties werden zonder hindernissen afgekondigd. Handrick gaf haar een gouden ring en een stuk goud, waarop hij haar {\em heeft gepraempt ende ge"induceert om met hem vleeselijcke te converseren, seggende ende haer deponente perswaderende, dat sulcx in sijn lant naer het ondertrouw altoos sulcx gebruyckelyck was.} Daarna woonden zij samen in haar huis, waarheen hij zijn huisraad liet overkomen.\

Het geluk duurde niet lang en op een dag verscheen een Vughtse voerman met vier ruiters uit het garnizoen van Den Bosch, die haar een briefje gaven met de tekst: {\em \ah Gij moet mede oft het goet.} Peterken wilde eerst trouwen en toen laadden de soldaten Handricks huisraad op. Terstond stak Peterken de Maas over om zich bij de ambtman van Bommel te beklagen. Zij vertelde hem dat zij vooral wilde trouwen, hij ging meteen met haar mee en sprak in haar woonhuis Handrick Stappaerts aan. Deze verklaarde dat het om zijn eigen meubels ging. De ruiters bleven intussen in haar woning {\em teeren ende smeeren al ofte het verbeurt goet waere geweest.}\

Daags daarop viel Handrick in aanwezigheid van Peterken te Zaltbommel op zijn knie"en voor de ambtman; hij bad om vergiffenis en beloofde haar alsnog

te zullen trouwen {\em ende ter eeren brengen\}. Negen maanden later was daar nog niets van gekomen. Toen Handrick haar bezocht en vroeg om een kan bier getapt te krijgen, vroeg zij hem verwijtend {\em hoe hy soo stout waer wederom onder haar ooggen te comen\}. Handrick haalde nu de predikant van Tuil en vroeg haar om {\em een schriftelyck affscheijt te hebben, verklarende dat hy met een andere moste trouwen\}. Hij kreeg zijn `afscheid' en trouwde met de andere vrouw. Later hoorde Peterken dat hij al vier jaar met haar als man en vrouw met haar had samengewoond en huisgehouden.\fn{\gah, R~1185, ongef., 21~oktober 1642; 30~oktober 1642.}}{}

\bast{Lee}{Abortus, schijnadoptie, vaderschapsactie}{{\sc Derck van der Lee.} Jenneken van Duppen was weduwe geworden van mr.~Bernar~-dijn Schaeven, goudsmid te Helmond, en in 1639 liet mr.~Jan van der Lee, notaris en procureur aldaar, een oogje op haar vallen. Hij begon een zwaar verleidingsoffensief {\em door schoone woorden, geloofften, blanditi"en, brieven met syn eygen bloet geteeckent, te lanck om hier te verhaelen\}, en ten slotte mocht hij met haar mee naar Weert om het sterfhuis van haar schoonmoeder te redderen. 's~Nachts is hij {\em \vanden\ bedde by haar gecomen\} en later sliepen zij vaker met elkaar. De natuur had zijn beloop en Jenneken werd zwanger. Meester Jan was in alle staten en had er veel voor over {\em om syne oneere nyet ter openbaeren\}. Hij lanceerde een hele reeks abortusvoorstellen, te beginnen met het simpele verzoek {\em dat sy de vrucht soude doen affdrijven, seggende tselve te connen geschieden sonder sonde, soo langhe de vrucht nijet geanimeert en was\}. Maar Jenneken zou nog liever om haar brood gaan bidden. Nadat hij tevergeefs had geprobeerd haar te vermurwen met een rok van \f50 kwam hij met een drankje, dat hij haar dwong te slikken door haar hoofd naar achter te trekken en de neus dicht te knijpen. Het hielp niet. Zes of acht weken later liet hij een drankje brouwen {\em van twee potten Rinschen wyn, twee loot folie ende andere cruiden\}, waarvoor hij aan mr.~Ambro~-sius te Weert een Spaanse mat betaalde. Jenneken moest het tot de helft inkoken en dan slikken, maar thuis gooide zij het spul weg. Apotheker Boesdonck zorgde voor een ander drankje, maar evenmin als de lavendelolie werd dat ingenomen. Vervolgens ontbood de radeloze aanstaande vader Jan Spellings, die aanraade oud bier tot de helft in te koken en daarvan 's~mor~-gens en 's~avonds een glas te drinken, maar de pot goot de aanstaande moeder leeg in de rivier de Aa.\}

De laatste troef van meester Jan was geld. Als Jenneken zijn naam zou verzwijgen, beloofde hij {\em haar het kyndt ter stondt naer het baeren aff te nemen\}, welke belofte hij kracht bijzette met de gift van een rozenobel, twee dukaten en twee halve dukaten. Op de vrijdag voor Palmzondag 1640 kwam zoon Derick ter wereld, {\em sonder enigh goede affirmatie\}, wat wil zeggen dat de moeder de naam van de vader niet noemde. Deze liet vervolgens niets van zich horen en Jenneken stuurde Guilliam Fabri naar hem toe om hem te manen zijn belofte gestand te doen. Hij charterde een zekere Jan op de Coumase om voor een eenmalige bijdrage van \f150 de opvoeding van Derck op zich te nemen, maar Jenneken, {\em vresende dat de selve kyndt nyet wel en soude getracteert worden\}, besloot voor hetzelfde geld haar kind te houden. Meester Jan stelde nu de voorwaarde dat zij eerst schriftelijk zou bevestigen dat hij niet de vader was. Dat geschiedde in aanwezigheid van heer Servaes, een pastoor, en Guilliam Fabri. De laatste schreef het contract dat Van der Lee citeerde en heer Servaes en Jenneken ondertekenden het. Via de pastoor ontving de ongehuwde moeder alvast \f50. De rest zou zij krijgen zodra zij het contract aan Van der Lee ter hand stelde. Maar de pastoor maakte de onvergeeflijke fout het document direct aan de ontaarde vader te overhandigen, die vervolgens de resterende \f100 niet betaalde. In 1641 werd de apoteker Guiliam van den Boesdonck door het schepengerecht van Helmond vervolgd wegens de verstrekking van vruchtafdrijvende middelen aan Jan van der Lee.\fn{\rah, \rb\ 788-733. \rhce, \ora\ Helmond 1810.}}{}

\bast{Lenaerts}{Bastaard}{\sc Jenneken Lenaerts} te \db\ ontbood op woensdag 21~mei 1640 de vroedmoeder, Maeyken Peeters, weduwe van Aert Matthyssen, 70~jaar oud. Deze trof haar {\em sieck sitten van kynde\//} en ontdekte tijdens de hoogste barensnood, dat zij ongehuwd was. {\em In hare meeste bangicheijt ende hooghsten noot sittende\//} sprak de kraamvrouw: {\em \ah Maeyken moeder, al hadt ghijt mij nyet gevraeght, ick souder effenwel geseijt hebben: {\sc Thonis Diericxen} die tot myn heer Tuijl den knecht geweest heeft, die is vader van t'kijnt. Ick en heb nijmanden ter werelt bekent anders als hem.''\//} Drie andere vrouwen waren getuige van deze bekentenis. Zij waren er ook, toen Thonis ettelijke dagen later zijn zontje kwam bezien, {\em ende dat hy doen het kijnt namp ende kustent, seggende ende versoeckende dat sy souden willen ver\~sor\~gen datter een minne voort kynt waere.\//} De vrouwen speelden het verzoek door naar de vroedmoeder, die een min regelde, die twee maal kwam. Thonis had daar echter geen \f40 voor over, hij zei er wel een voor \f5 te kunnen krijgen. Daardoor had Jenneken Lenaerts haar kind zes weken later nog steeds en was de vraag gerezen of de natuurlijke vader het meende, toen hij had verklaard zijn kind zo lief te hebben dat het geen gebrek mocht lijden en dat hij het wel zou bestellen.\fn{\gah, N~2672, f~416, 30~juli 1640.}}{}

\bast{Vechel}{Vaderschapsactie}{\sc Willemkken Willem Willems} werd buiten echt geboren uit de verhouding van Willem Willem Geritssen van Schijndel en Meriken Janssen. Willem sloot in 1640 voor schepenen van Son en Breugel een opvoedingsoverkomst met Dirck Janssen van Vechel. Deze zou Willemkken onderhouden {\em in cost, kleeren, linden, wullen, hoosen, schoen niet daer van wt\~ge\~schey\~den\//} alsof het zijn eigen kind was, tot het zeventiende levensjaar. Bovendien zou hij het kind {\em \aenden\ school houden oft scholen laeten gaen tot dat hij eenen brieff sal connen lesen ende schryven\//}. Stierf Willemkken voor hij 10~was, dan zou Dirck aan de vader \f50 terugbetalen. Dirck verbindt zijn bezittingen aan de belofte om Willemkken te laten besteden bij `een goede man', als hij zelf voortijdig zou sterven.\fn{\sae, Son en Breugel R~15, 22~november 1640.}}{}

\bast{Mattheeussen}{Legitimatieverzoek}{\sc Maijken Gielis Mattheeussen,} inmiddels woonachtig te \db, was door haar ouders Gielis en Willemken Jan Roovers verwekt, toen zij ongehuwd samenwoonden. In 1642 was zij zo oud, dat zij en haar man Wilbert Pauwels van Diessen geen kinderen meer verwachtten. Daarom vroeg zij om een octrooi om te testeren ten einde te beschikken over {\em haeren huijsraet ende meubele goederen, lijne ende wulle cleederen tot haeren lijve behoorende, (...) die sij met haeren sueren arbeijt van te gaen wassen ende plassen, bij de goede lieden lijnwaet te blijcken ende oock met spinnen hadde gewonnen ende alleijnskens verspaert\//}. Het octrooi werd haar verleend op 27~december 1642. Haar man stierf, zij hertrouwde met Andries Engelberts, werd weer weduwe en constateerde in 1665 dat zij inmiddels enkele kleine erfrenten had {\em gecocht ende verover\//}, alsook een huisje, gekocht voor \f350, maar het was nog maar \f175 of \f200 waard. Om ook over haar onroerende bezittingen te kunnen beschikken, vroeg zij weer een vergunning. In~juni 1665 werd zij tegen betaling van \f36 gelegitimeerd.\fn{\rah, \rb\ 197, ongef., ongedateerd rekest met apostille de dato 17~november 1665 en bijlagen.}}
{Wilbert Pauwels van Diessen was opperbrouwer van het Groot Ziekengasthuis te \db\ tegen een gage van \f46 en drie paar schoenen per jaar.\fn{\gah, Groot Ziekengasthuis, o.a. 676, 1631--1632, f~150.}}

\bast{Tongerloo}{Bastaard uit overspel}{\sc Govertje} werd op 11~januari 1642 te Willemstad gedoopt (Nederduits Gereformeerd) als illegitiem kind van de gehuwde Govert Laurensen van Tongerlo, bakker {\em inden Rosencrans\//}, en zijn dienstmeid Heijltken Cornelis. Zijn vrouw Barberke Meertens ging regelmatig naar Breda en toen hij begin 1641 weer alleen was heeft de bakker zich `zozeer verlopen', dat hij {\em op seeckeren avondt is comen vallen op het bedde vande voorsschreven Heijltken Cornelis, daerop sij lach en sliep,

ende sich aldsoen soo heeft gedraegen ende aangestelt, dat hij tegens haeren wille mette selve Heijltken Cornelis vleeschelijck heeft geconverseert ende haar bekent, gelijk oock noch eenige dagen daer naer.\/} Het kind werd geboren in december 1641 en in barensnood noemde Heijltken Govert de vader. Op 14~december heeft zij hem ook nog voor het gerecht van Willemstad {\em als vader opgesworen\/}.\\

Na geboorte liet Heijltken haar kind naar het huis van de vader brengen, die het echter 's~avonds midden straat voor Heijltkens huis deponeerde, {\em in groot perijckel, ofte omme vande koude te versmachten ofte vande honden gebeeten ofte vande paerden verplettert te werden.\/} Govert bleef dus niet bereid om zijn kind in der minne aan te nemen, zodat het tot een rechtszaak kwam, eerst voor schepenen van Willemstad, daarna voor de \rb\\. Govert Laurensen had zich inmiddels bezonnen op maatregelen. In de herberg het Molentgen te Dordrecht probeerde hij overeenstemming te bereiken met Lambrecht Janssen uit Fijnaart, een 20~jaar oude werkloze, die hij eerst dronken voerde en toen meenam naar een notaris om schriftelijk vast te leggen dat hij als vader het onderhoud van Goverts bastaard op zich zou nemen. Op het laatste moment weigerde Lambrecht de akte te ondertekenen. Daarna bleef hem als enige redmiddel de totale ontkenning over, maar twee getuigenissen pleitten tegen hem. Allereerst de verklaring van de vroedvrouw, die Heijltken citeerde {\em inde uijterste perijckel haers levens: \ah Govert is vader van mijn kindt ende ick hebbe mijn leven noijnt nijemandt anders bekendt.'\/} De tweede verklaring van belang kwam van een vorige dienstmeid, Geertruijt Jans, inmiddels gehuwd met Bastiaen van Princelandt. Zij vertelde dat haar werkgever regelmatig probeerde om, als zijn vrouw uithuizig was, haar te versieren. {\em \ah Ick hebbe den moudt gehadt om te weijgeren'\/}, als Heijltken dat ook had gedaan, was het anders met haar afgelopen, aldus de collega.\fn{\rah, \rb\ 788-817.}}}

\bast{Wachtelaer}{Legitimatieverzoek}{\sc Jacques Wachtelaers,} valkenier en vorster van Eersel, werd daar op 16~september 1606 gedoopt als illegitieme zoon van Anna uit Retie, dienstmeid van mr.~Jacob Wachtelaer. Als getuige trad Anthonis Jacobs Wachtelaer op. Deze peetvader was ook zijn natuurlijke vader. Zijn grootvader, mr.~Jacob Wachtelaers, die {\em door ongeluck bij soldaeten is doot geschooten\/}, liet een weduwe achter, Aleyt Coninx, en hun vijf kinderen. Aleyt dreef een herberg en was genoot {\em tot onderstant van haere lantbouwinghe ende soberen staet te hueren knechten ende maechden om \voorde\ ongeluckige ende vaderloose kinderkens den cost ende kleederen te winnen\/}. Een van die meiden was Anna mr.~Jans van Retie (uit Retie). Bij haar verwekte Aleyts' zoon Anthonis een bastaard. Anthonis Wachtelaer was stadhouders zoon van Eersel en overleed in 1645 of 1646. Zijn natuurlijke zoon was toen al tien of elf jaar vorster van Eersel, tot volle tevredenheid van de regering en de geburen van het dorp.\\ In 1645 zetten Jacques' gelijknamige halfbroer en zijn halfzus Cathalyn (gehuwd met Jan Otterdijcx) deaanval tegen hem in. Zij bewerkstelligden dat hij werd ontslagen uit zijn vorstersambt; --een bastaard mocht immers geen openbare functies uitoefenen. De gedupeerde betoogde {\em dat het maer en is eene pure nijdicheijt ende haet\/} om hem zijn legitimatie onmogelijk te maken en hij bracht getuigen \a decharge naar voren, onder wie zijn oom mr.~Isaac Wachtelaer, president van Eersel, en tante Eva Wachtelaer, die verklaarden weet te hebben van de natuurlijke geboorte. De halfbroer en -zus volhardden echter in hun visie dat Jacques was {\em eenen die hem pretenselijck baptiseert ende noempt Jacob Wachtelaers, opt t'pretext dat hij pretendeert de natuerlijcken soone van Anthonij Wachtelaer, onssen wettighen vader\/}, te zijn. Zij hadden nooit van hem gehoord en hij werd evenmin genoemd in Anthonis' testament van 7~oktober 1645. Wel had Aleyt Coninx in haar testament van 1~november 1625 aan de bastaard van haar zoon Anthonis \f25 vermaakt en nog eens \f25 voor diens (Jacques') kleine kind, maar zij had geen naam genoemd.\\ De Raad van Brabant wees het verzet van de familie tegen de legitimatie af en veroordeelde haar in de proceskosten.\fn{\rah, \rb\ 729, no.~7372, 13~april 1646. Idem 788-841.}}

{Swane geeft als loopbaan van Jacob Anthony Wachtelaers: vorster van Eersel, deurwaarder van de Raad van Brabant en secretaris van Lommel. Beide laatste posten zullen door zijn gelijknamige halfbroer zijn waar-ge-no-men.\fn{J.A.W. Swane, \ah Wachtelaers, voorheen Quackelaers'', \dbl, XV (1966) 91.}}

\bast{Naykens}{Vaderschapsactie}{{\sc Josijntken Janssen van Haeren} was het onwettige kind van Jan Adriaens van Haeren en Pieterken Pauwels Naykens te \hb. In~februari 1645 bereikten zij overeenstemming: Jan zal zijn dochter onderhouden tot zij trouwt of een andere aanvaarde staat bereikt. Aan Pieterken betaalt hij \f200 voor de defloratie en 50 pattacons of \f135 voor de kraamkosten.\fn{\gat, \hb\ R~109, ongef., 14~februari 1645.}} {Jan Adriaenss van Haeren is in 1611 geboren als zoon van de landbouwers Adriaen Adriaen Jan Aerts van Haeren en Jozyn Jan Henrick Janss van Gorp, die een grote boerderij te Gorp onder \hb\ beteulden. Hij trouwde in 1648 of eerder met Marie Cornelis Wilborts van den Nieuwenhuysen.\fn{Adriaenssen, {\em Non omnia possumus omnes\//}, 449.}}\ Pieterken\fn{\gat, \hb\ R~55, f~52\vo, 22~maart 1657. R~221, 4~mei 1626. \gah, R~1586, f~315\vo, 31~januari 1657; f~448, 8~maart 1657.}, dochter van Pauwels Willem Naeykens en Hadewich Henrick Wyns te Esbeek, trouwde met Adriaen Henrick Claes Voskens\fn{\gah, R~1642, f~47, 16~december 1666.} uit dezelfde herdgang.}

\bast{Manmaecker}{Bastaardijrecht}{{\sc Angela Manmaecker} was een onwettige dochter van jonker Engelbrecht Manmaecker van Liedekercken, heer van Hoffwegen, en van Engeltken Maes. Haar vader testeerde op 1~juni 1636, bestelde duizend requiemmissen voor zichzelf, schonk zijn dienaar Cornelis Cornelissen zijn beste paard, maakte zijn moeder tot zijn universele erfgename en bedacht zijn dochter niet. Na zijn overlijden maakte zijn moeder, jonkvrouw Loijse van Oijenbrugge, het verzuim goed door haar kleindochter bij {\em donatio inter vivos\//} de koopsom van \f1600 te geven die zij nog tegoed had van {\em het huijs te Laer\//} te Zundert. Maar nu bleek dat het sterfhuis van Engelbrecht zwaar was belast met schulden. Daarom vroeg en kreeg zij in 1646 toestemming om op de gift aan Angela \f600 te mogen korten; als tegenprestatie zou zij haar onderhouden tot ze 25~jaar oud was.\fn{\rah, \rb\ 788-1002.}}{}

\bast{Sara}{Ontslag van vaderschap}{{\sc Sara Claess,} ongeveer 18~jaar oud en ongehuwd in de kraam liggend, verklaarde eind 1636 dat er in Den Bosch het gerucht giung dat zij door kapitein Souser, bij wie zij als meid had gewerkt, uit huis was gezet toen zij zwanger was, omdat zij de haar werkgever of diens zoon het vaderschap in de schoenen zou schuiven. De echte vader was echter enige tijd geleden gestorven.\fn{\saa, N~2258, f~154\vo, 1~oktober 1636.}}{}

\bast{Roeloffs}{Vaderschapsactie}{{\sc Jenneke Roeloffs} werd in 1636 verleid door {\sc Daniel Jans Cuijpers} te Eindhoven en aan het eind van dat jaar kwam er een kind van. In barensood heeft zij de naam van de vader gezworen en zij heeft het kind bij diens huis afgegeven, {\em gelijk hij oock als vader t'selffde heeft aengenomen, besteet ende alnoch voor sijn eijgen is onderhoudende\//}. Hij weigerde echter de moeder te trouwen en sloot een huwelijk met een ander, wat Jenneken nog heeft proberen te beletten. In 1646 eist Jenneken samen met haar man Philips Janssen van der Biest, ruiters in garnizoen te \db, voor de Raad van Brabant een vergoeding van \f200 voor de ontmaagding en het kraambed. Twee jaar later veroordeelde de Raad hen tot de proceskosten.\fn{\saa, N~2258-I, f~325, 30~juni 1637. \rah, \rb\ 788-848. Idem 819, f~118, 29~juli 1648.}} {Jenneke Roeloffs was in 1667 samen met haar broers Jan en Laureijs erfgenaam van Frans Roeloffs, ook een broer. Haar kinderen bij wijlen Philips waren toen Gijsbert, Lucia en Anneken. Haar ouders waren Roeloff Franssen en Margriet Janssen.\fn{\sae, Eindhoven R~506 (oude nummering),

Woenselse schepenbrief uit 1667. R~552 (oud), 12~januari 1642.}\\
Daniel Jan Cuypers was koopman te Eindhoven.\fn{\sae, Eindhoven R~1426,
1682.}}

\bast{Mulstro}{Bastaard}{{\sc Aeltgen Janss} te Liempde was dienstmeid
geweest van de vaandrig van de compagnie van kapitein Mulstro in het
garnizoen te Ravenstein. Ruim voor Kerstmis 1637, toen zij {\em swaer ginck
van kijnde\}, kwam zij bij een vroedvrouw in Den Bosch, bij wie zij tot de
ontbinding wilde logeren. Dat mocht. Na ongeveer een maand kwam het kind ter
wereld en in barensood vertelde Aeltgen dat de vader Willem Lucassen Boon
was, soldata onder Mulstro. Hij had haar beloofd te trouwen, maar deed zijn
woord niet gestand.\fn{\gah, N~2667, f~643\vo, 15~juli 1638. In de tekst
wordt de kapitein Munstro genoemd, maar in andere akten heet hij Guiliam van
Mulstro (bijvoorbeeld N~2667, f~653\vo).}}

\bast{Gameren}{Vaderschapsactie}{{\sc Elisabeth Joosten,} jongedochter uit
Gameren, kwam in februari 1643 naar Den Bosch, {\em op wtterste swaer
wesende van kinde\}. Enkele weken later beviel zij in de woning van een
vroedvrouw, bij wie zij de verlossing afwachtte. Deze had gezegd: {\em \ah
Ick maene u ende wil hebben dat gij u kindt den gerechten vader sult
aensweeren.''\} Elisabeth verzuchtte: {\em \ah Vraecht gy my dat
alwere!?''\} Zij weigerde uitsluitel te geven en was bovendien te zwak om
nader te worden ondervraagd.\\
{\sc Peter Adriaens} te Gameren en later te Nieuwaal, Elisabeth werkgever,
liet in mei 1644 door schepenen van Den Bosch de vroedvrouw en haar man
ondervragen over het vaderschap, dat hem blijkbaar werd aangewreven. Daaruit
bleek dat de vroedvrouw kort na de bevalling haar man had berispt, omdat hij
in aanwezigheid van een kraamvrouw tabak `dronk'. De kraamvrouw zei dat zij
er geen last van had en tabak zelfs wel lekker vond ruiken, omdat in het
huis van haar meester veel soldaten hadden gewoond, voor wie zij wel honderd
pijpen hadden gestopt.\\ Een of twee weken voor de bevalling had Elisabeth
te kennen gegeven dat haar meester naar Den Bosch moest komen om te vragen
aan Frans van den Eijnde, bierbrouwer aan de Hoge Steenweg, of hij haar
wilde opzoeken. Zodoende stelde de vroedvrouw haar de vraag wie van beiden
nu eigenlijk de vader was. Elisabeth antwoordde toen: {\em \ah Waer ick soo
geluckich, wat noot waert dan. Maer neen, den jongen Jan Janssen van Driel,
daer ben ick aff bevrucht.''\}\fn{\gah, R~1185, ongef., 30~mei 1644.
N~2668, f~338, 19~april 1644.}}

\bast{palfrenier}{Bastaard uit overspel}{{\sc Cristintje Andriess} te \db\
heeft {\em haer nyet (...) gedragen als een eerlycke vrouwe\}, want zij
hield niet huis met haar wettige man Willem Bersouw, palfrenier van de prins
van Oranje, maar leefde als man en vrouw met de tamboer {\sc Casper Janssen.}
Getuigen hebben hen samen in bed bezit gezien. Het gevolg was, dat
Cristintje {\em oock int kinderbedde is gecomen.}\} In barensood noemde zij
tegen de vroedvrouw echter zij echter Willem Bersouw de vader.\fn{\gah,
R~1185, ongef., 4~maart 1644.}}

\bast{Dreijburch}{Wettiging van een verhouding}{{\sc Servaes Peterssen van
Dreijburch} (van
der Drijeborcht) en {\sc Geertruyt Aert Peters van Lamperen} kregen in de
herfst van 1644 logies bij een Bossche vrouw en zij mochten samenslapen,
{\em mits sy seyde dat sy malcanderen hadden gelooft te trouwen\}. Minstens
een van de twee nachten hebben zij {\em by malcanderen op een bedde in haer
hemden gelegen\} en er werd gezien {\em dat sy malcanderen tot diversche
reysen hantastinge dede\}. Pater Strick werd ontboden, tegen wie men
Geertruyt hoorde zeggen: {\em \ah Ick wilde wel dat de trouwe al geschiet
waer ende dat oock de schaempte al door waer.''\} Twee andere ontboden
geestelijken, onder wie kanunnik Hendrick van den Leemputte, weigerden te
komen.\fn{\gah, R 1185, ongef., 16 oktober 1644.} Servaes en Geertruyt waren
ongehuwd, maar hadden al tien jaar lang een verhouding. In 1634 had

Geertruyt een vergeefs beroep gedaan op het Bossche schepengerecht om te worden ontslagen van de trouwbeloften met Reynder Willemss van den Berckenbossch.\fn{\gah, R~431, ongef., 26~oktober 1634.}}{}

\bast{Cock}{Vaderschapsactie}{In de winter van 1644 kwam {\sc Margriet mr. Anthonis de Cock,} dienstmeid van de commandeur van Vught, bij een gezwoeren vroedvrouw te \db. Binnen een uur beviel zij van een meisje, dat door de moeder Maria werd genoemd. Nog dezelfde nacht bracht een bij de vroedvrouw inwonende weduwe het kind naar het huis van de commandeur in de Sint-Jorisstraat te \db. Nadat deze actie was mislukt, bestelde de moeder haar bastaardkind bij zekere Lambert te Heukelum, waar het spoedig overleed. Drie jaar later verklaarde de vroedvrouw dat Margriet {\em in haeren swaersten arbeys noot\} de naam van de vader had genoemd: {\sc baron van Lutzenrode,} commandeur van Vught.\fn{\saa, N~2260, f~456\vo, 10~september 1647.}}{}

\bast{Casteren}{Bastaard uit overspel}{Begin 1645 begon {\sc Peeter Hendrickx} te Casteren, die al enkele jaren was getrouwd met Maijken, een vrijage met zijn dorpsgenote {\sc Lijsken Jaspars,} die in februari 1646 resulteerde in een kind. Peeter was al een probleemgeval. Hij woonde {\em opt cleynste erven van Casteren, nijet int particulier besittende\}, en werd onderhouden door de tafel van de heilige Geest, aangezien hij {\em met syne huysvrouwe is belast met veele jonghe kynderen, benefens syn susters ende broeders, die welcken oock alle tesaemen off creupel off blijnt off impotent syn om het broot te winnen\}.\fn{\gah, R~178-3.}}{}

\bast{Sgrauwen}{Bastaard uit incest, adoptie}{\sc Cornelis Jacobss} te Goirle probeert in 1649 toegang te krijgen tot het sterfhuis van de vrouw die hij zijn natuurlijke moeder noemt. Zij heet Dingentken Cornelis Rombouts Sgrauwen en zou in 1616 zijn bezwangerd door haar oom Jacob Rombout Sgrauwen. Voor de eenmalige som van \f500 was hij indertijd overgedragen aan Jacob Peeter Jacobssen te Goirle. Na Dingentkens dood bezoekt hij samen met zijn pleegvader een aantal bloedverwanten van moederskant, maar nergens krijgt hij een voet tussen de deur. Niemand heeft van hem gehoord en de wettige kinderen zien een vreemde mededinger in het sterfhuis al helemaal niet zitten.\

Dingentken is geboren en opgegroeid te Etten {\em \opde\ Vyffhuys\} en woonde enkele jaren samen met haar broer Adriaen (geboren in 1599) te Princenhage. Daarna woonde zij te Breda bij haar oom Jacob Sgrauwen {\em \inde\ Blauw-handt\}. Een andere voormalige dienstmeid van dit huis op de Haagdijk, Adriaentjen Cornelissen van Ryckevorssel, nu 54~jaar oud en gehuwd met de kleermaker Jacob Egberts, verklaart dat Dingentken en zij in 1616 en 1617 {\em achter in de camer\} woonden, vaak bij elkaar sliepen, samen optrokken, {\em hebbende oock gedurende de voorschreven jaeren dickwils met malcanderen aen een wastobbe malcanderens lynwaet helpen wasschen ende oock noyt eenig andere teecken aen haer lynwaet gesien als van eerbaerheyt\}. Later trouwde Dingentken met Jan Cornelis Arnouts te Etten. Hun onmondige kinderen lieten in 1649 een oude vroedvrouw getuigen, dat zij indertijd nooit iets heeft geweten van een antenuptiale zwangerschap van hun moeder.\fn{\ranb, \rb\ 788-747. Idem 865, op 8~december 1649 behandeld rekest.}}

{Jan Cornelis Arnouts was bierbrouwer te Etten, evenals zijn vader Cornelis Peter Jan Arnouts. Hij fungeerde bovendien als schepenklerk, borgemeester en schepen van zijn woonplaats. Zijn vijf kinderen bij Digna Sgrauwen werden in 1646 bevoogd door Adriaen Cornelis Sgrauwen, lakenkoper te Etten.\fn{B. de Roy van Zuidewijn, \ah Het schepengeslacht Arnouts te Etten'', \dbl, II (1953) 35, 36. In het proces tegen Cornelis Jacobs waren de voogden Cornelis Pieters de Clopper en Hendrick Gobbinx, bierbrouwer {\em \inde\ Witte Handt\} te Breda.}}

\bast{Heetvelde}{Vaderschapsactie}{\sc Agneet Willem Peeters van Woensel,}

zwanger in 1648, noemde als vader {\sc Johan van den Heetvelde} te Eindhoven. Dat schoot diens vader in het verkeerde keelgat en omdat zoonlief minderjarig was vroeg hij aan de \rb\ de laster van Agneet te verbieden en bestraffen. Dat zijn zoon de vader zou zijn, was {\em gansch onwaerachtich\}, aangezien Agneet van meet af aan tegen haar vroegere bazin Heylken weduwe Diericks van den Broeck te Eindhoven had verteld dat diens knecht, Jan van der Straeten, de vader was.\fn{\rah, \rb\ 194, ongef., ongedateerd rekest van Johan van den Heetvelde M.D., behandeld op 7~april 1648.}}

{Johannes van Heetsvelt uit Erp ging in 1634 studeren aan de universiteit van Leuven.\fn{Bots e.a., {\em Noordbrabantse studenten\}, 352, no.~2042.} Joannes Hetveelt uit Eindhoven werd in 1645 aan dezelfde universiteit ingeschreven.\f{Bots e.a., {\em Noordbrabantse studenten\}, 363, no.~2155.}}

\bast{Mozes}{Legitimatieverzoek}{{\sc Jan Andries Jaspars} te Son had al in januari 1609 van de kanselarij van de aartshertogen een octrooi van wettiging gekregen, maar voelt zich in september 1648 gedrongen om ook bij de Staten-Generaal zo'n akte te vragen. Hij betoogt dat zijn ouders Andries Jaspars en Meryken Philips Jacobs ongehuwd waren toen zij hem verwekten. Op 11~september kreeg hij de gewenste Haagse legitimatiebrief.\fn{\rah, \rb\ 194, ongef., ongedateerd rekest met apostille van 11~september 1648.}}{}}

\bast{Hoppenbrouwer}{Vaderschapslaster}{{\sc Catharijn Lenaerts Moijsis van Aelst} te Oirschot heeft in 1643 of 1644 een bastaarddochter gebaard en beschuldigt haar dorpsgenoot {\sc Jan Daniels de Hoppenbrouwer} achter zijn rug ervan de vader te zijn. Zij heeft zelfs tegen iemand gezegd dat als hij weigerde met haar te trouwen, zij hem {\em \metten\ selven kindje soude quellen\}. Aangezien Jan zich {\em seer eerlyck ende vromelyck\} acht, vraagt hij in september 1648 om haar het kwaadspreken te verbieden.\fn{\rah, \rb\ 194, ongef., ongedateerd rekest met apostille van 16~september 1648.}}{}}

\bast{Wolsack}{Vaderschapsactie}{{\sc Adriaen Willem Moonen} is op 21~september 1648 te Hilvarenbeek gedoopt als illegitieme zoon van Willem Adriaen Moonen en Deliaen Jan Wolsack. Zijn moeder, een voermansdochter uit Hilvarenbeek, is dienstmeid te \db, als zij in 1650 de derde huwelijksproclamatie ophoudt van Willem Adriaen Moonen, voerman te Goirle. Zij zegt {\em mondelinge belofte van trouw ende daerenboven vleeselicke conversatie ende een kint by hem, Wilhem Adriaense, geprocre\"eert\} te hebben. Willem heeft zijn trouwbeloften verbroken, nadat zij {\em in haere wee ende baeren van haeren kinde den voorsschreven Willem heeft vader gemaect.\} Zij wil haar zemelen even duur verkopen als Willem zijn bloem en eiste van hem geld {\em voor haere eere, craeme, pijn ende smerten.\}\\\

Op 1~augustus 1650 geeft dominee Coetsius de zaak, als {\em mede politijck synde\}, in handen van de schepenbank. Daarop zijn beide partijen gehoord. Deliaen verklaart onder ede dat Willem haar trouw had beloofd, maar deze zegt {\em mogelick wel geseit te hebben \ah Ick sal u trouwen'}, doch sonder eede daerop gedaen te hebben.\} Deliaen moest daags daarna om 1.00 uur terugkomen met een procureur. Allereerst accepteerde zij de door Willem nog op 1~augustus bevestigde trouwbelofte, vervolgens volhardt zij in de afgelegde eed, {\em te meer doordijen de voorschreven Deliana in haere wee ende baeren van haere kinde den voorschreven Willemen heeft vader gemaect \vanden\ selven kinde\} (wat wordt bevestigd door de vroedvrouw). De eed wil zij desnoods vernieuwen. Dat Willem de vader is, blijkt al daaruit dat hij en zijn ouders het kind heeft aangenomen, maar het is zeker niet zo dat zij hem daarmee van al zijn verplichtingen heeft ontslagen. Hetzelfde geldt voor het bedrag van \f15 {\em ter charitate ende om goidtswille\} bij het bereiken van de volwassenheid door de bastaard, in het vooruitzicht gesteld door Willems moeder; dat mag niet worden beschouwd als een afkoop van wat Deliaen te pretenderen heeft {\em van heymelijcke

geloofte van trouwen ende andersins.\/>\

Willem verweert zich door te stellen dat hij een \\'echte trouwbelofte schriftelijk zou hebben laten vastleggen, dat de verklaring van Deliaens niet Yda Niclaes Daniels niet ontvankelijk was, dat haar enige rechtsgrond slechts is de {\em alhier de notoire costume onser hoofdstadt van Schertogenbosch ende deser dingbancke van dat de dochters in sulcken cas \inden\ eede worden geprefereert \voorde\ jongmans\} en dat zij als minderjarige zonder inmenging van voogden geen contract had kunnen sluiten, dus ook geen trouwbeloften uitwisselen.\

Toen zij weer voor de schepenbank werd gedaagd, kreeg Deliaen van haar werkgevers geen belet. De procureur van Willem Moonen weigerde deze overmacht te respecteren.\fn{\gat, Hilvarenbeek R~52, f~131\vo, 2 augustus 1650. R~110, ongef., 1 en 2~augustus 1650; 25~september 1650. Tilburg N~13, f~365\vo, 16~juli 1650.}}

{Deliaen was een dochter van Jan Daniels alias Wolsack, voerman tussen Antwerpen en Den Bosch, en van Geertruijt Heijliger Mallens.\fn{Adriaenssen, {\em Hilvarenbeek onder de hertog\}, 76-78, 81, 87, 92, 93, 101, 102, 121.}}

Willem Adriaen Moonen (1627--\ca. 1680) is te Hilvarenbeek geboren als zoon van Adriaen Willem Adriaenssen van Oirschot en Heylken Henricx Moonen. Zijn moeder hertrouwde met Merten gelegitimeerde zoon Cornelis Mertens alias Bosmans (zie num-\mer~\ref{Bosmans}), schepen van Hilvarenbeek, boterkoper en herbergier. In 1650 trouwde Willem met Pieternel Jacob

Peters.\fn{Adriaenssen, \ah Elf generaties Moonen'', XX, 38, 39, 56, 57.}}

Adriaen Willem Moonen vestigde zich als bakker, bierbrouwer en kastelein aan de Gemene Plaats te Hilvarenbeek, trouwde met Gijsberdien Huijbrechts Bruers alias van Dun, was borgemeester en schepen en werd begraven op 11~april 1720.\fn{Adriaenssen, \ah Elf generaties Moonen'', XX, 65-68.}}

\bast{Looijens}{Vaderschapsactie}{{\sc Heijlken Claes Jan Gijsberts} te Oirschot werd met schone woorden en trouwbeloften verleid door {\sc Wouter Jacob Willem Looijens}, die haar defloreerde. In december 1649 werd hun zoon Dirck geboren, die door Wouter echter niet werd erkend. Daarom eiste Heijlken in januari 1650 dat Wouter met haar zou trouwen en het kind erkennen. Zo niet, dan moest hij voor de eerbetering \f150 betalen en voor de onderhoudskosten \f40 per jaar. Wouter ontkende. Hij had haar helemaal niet proberen te verleiden, zij daarentegen hem wel, maar daar was hij nooit op ingegaan.\fn{\sao, Rechterlijk archief Oirschot, voorlopige inventaris 2.11.21.22.18, 1650.}}

\bast{Lievens}{Vaderschapsactie}{{\sc Joos Woutersen,} landman te Gastel, acht zich in 1650 zwaar beledigd door {\sc Maeijken Lievens,} een dorpsgenote, die {\em wel stoutelijck voorgevende\} is dat zij zwanger gaat van zijn kind en het na de geboorte zal afleveren bij zijn huis. Zij is zelf een {\em bastarde ende onbewaert vrou-mensch\}. Joos vraagt de Raad van Brabant om haar het lasteren te verbieden en een zware straf in het vooruitzicht te stellen.\fn{\rah, \rb\ 195, ongedateerd rekest, doorgestuurd op 13~oktober 1650.}}

\bast{Eversdijck}{Vaderschapsactie}{{\sc Jacobmijne van Ivois} te Willemstad, weduwe van Gerrit Smout, kreeg een buitenechtelijk kind van haar stadsgenoot {\sc Francois Eversdijck}, een vrijgezel. Toen hij niet wilde trouwen, wendde zij zich tot schout en schepenen van Willemstad. Francois ontkende elke trouwbelofte en bracht naar voren dat hij te goeder naam en faam bekend stond als zoon van eerlijke ouders. Jacobmijne had hem {\em (naer hare oude gewoonte) met flatterijen ende dijergelijcken treecken verleijt\}. Dat zij zegt dat hij w\'el trouwbeloften heeft gedaan, is een schande voor hem en zijn ouders. Aan het schepengerecht van Willemstad vroeg hij haar het eeuwige zwijgen op te leggen, en mocht het komen tot een proces, dan zou hij graag {\em in beslooten kamer\} handelen. Bij schepenvonnis van 2~november 1650 werd hij in het gelijk gesteld, maar

Jacobmijne zweeg niet, integendeel, zij ging bij de \rb\ in beroep.\fn{\rah, \rb\ 788-946.}}{}

\bast{Gijsbrechts}{Octrooi om te testeren}{{\sc Maria Janssen,} natuurlijke, ongehuwde dochter te Hilvarenbeek, heeft {\em geduerende den tijt haers levens in cou ende armoede met dienen in Brabant ende elders haeren soberen cost moeten gaen winnen, sonder oijt helder noch penninck van haere ouders genoten te hebben, t'gene haer al vrij hardt gevallen. Heeft niettemin door Godes zegen eenige weijnig meubeltjens geconquesteert hebbende, die sij met armoede heeft gespaert in haeren oudendagh, daer van eenighsints te werden gestustineert.\/} Nu vraagt zij een octrooi om per testament over haar goederen te mogen beschikken. Haar vader was wijlen Jan Peter Gijsbrechts, die later een ander trouwde. Ook haar moeder, Adriaentjen Jan Cornelissen, vond een wettige partner; zij liet haar dochter in de steek.\fn{\rah, \rrg\ 328, tweede helft zeventiende eeuw.}}{}

\bast{Havergek}{Vaderschapsactie}{{\sc Grijet Janssen alias den Havergeck} te Grave beviel in de zomer van 1650 van een kind, was ongehuwd en wees als vader {\sc Aert Janssen van Maesbommel} aan, zij het onder het voorbehoud dat {\em soo hij haer een stuck gelts wilde geven, dat sij wel een ander soude vinden\/}. Dat verklaarde althans de gedoodverfde vader, die zijn vrouw Sijcken aan zijn zijde vond. Uitgerekend bij haar was namelijk Grijet om geld gekomen, maar zij was weggestuurd met de mededeling {\em dat tvorseijde uijtstroijsel was, verdicht ende gelogen, ende dat sij al te eerlijcken man hadde dan dat hij bij een hoer soude willen gaen\/}. Grijet volhardde met het `vaderen' van Aert en dreigde het kind bij hem aan huis af te leveren. Daarop ging hij tot de tegenaanval over.\\ Door middel van getuigenverklaringen stelde Aert van Maesbommel een dossier samen over Grijet, waarmee hij wilde aantonen dat zij was {\em van seer ontuchtich ende ongebonden leven, soo van dieverije, hoererie als andere fauten berucht, in onecht heeft geteelt twee kinderen\/}. Het eerste kind was enkele jaren geleden geboren en de vader was een tamboer in garnizoen te \db. Geruchten deden de ronde, dat dezelfde tamboer ook van het tweede kind de natuurlijke vader was. Men had haar nog gevraagd: {\em \ah Waerom doet ghij sulcx, daer gij eens aff bedroegen seijt''\/}, waarop Grijet verklaarde: {\em \ah Jae, hij heft mij nu soo veel geloofd, dat hij mij wel trouwen sal.''}\/ Ook een dialoog tussen Grijet en haar moeder werd genoteerd: {\em \ah Ghij dijeffachtige hoere!''\/} Grijet: {\em \ah Was ick geen hoere ende dijeff, soo en soude ick u den beck nijet connen ophalden.''}\/\\ Het bewijs van prostitutie kon niet echt geleverd worden, maar verschillende Graafse burgers wisten dat Grijet {\em bij nachte ende daege heeft gefrequeenteert onder de Lottringische soldaten.\/} Deze zogenaamde `Lorreinen' (uit Lotharingen) lagen rond Kerstmis in het land van Ravenstein in de buurt van Reek en bij hun kampvuur werd Grijet gezien, {\em toback drinckende ende met de tobaxpijep in de mondt\/}. De veerman die haar 's~mor~-gens vroeg ophaalde zag wel dat zij bij het vuur moest hebben overnacht en zei: {\em \ah Wel, ghij hebt hier wel gevischt. Drocht ghij nu vast de netten'}, lichtende daer aen haere clederen die sij tegent vier hadde opgerapt.\/}\\ Grijet Jansen werd veroordeeld om op straffe van 100 gouden realen te zwijgen over Aert Janssen van Maesbommel.\fn{\rah, \rb\ 788-948.}} {Aert van Maesbommel woonde in de Hamstraat, bezat daar althans een huis.\fn{J.P.W.A. Smit, \ah Manuaal der poortcijnzen van Grave', \dbl, XIV (1965) 49.}}

\bast{Cresten}{Vaderschapsactie}{{\sc Hester Anthonij Cresten} (ook Crissten) wijst in 1650 de gehuwde {\sc Dirck Jan Dircxe} te Schijndel aan als vader van haar kind en verlangt \f1200 voor de defloratie en \f2:10:0 per week voor de onderhoudskosten van het kind. Twee jaar later verbiedt haar de Raad van Brabant op straffe van 100~gouden realen hem vader te noemen; hij

had de zuiveringseed afgelegd dat hij haar {\em noyt vleysschelyck en heeft bekent\}. Hester betoogt dat zij, {\em sijnde een dochter van seer clijn verstant ende gewent bijde huijslieden opt lant te wercken\}, door hem zeer lang is nagelopen en dat hij haar na {\em veel persuati"en ende schoon beloften\} heeft verleid tot een oneerlijke conversatie.\fn{\rah, \rb\ 788-995. Idem~865, op 12~juli 1651 en 3~mei 1651 behandelde rekest.}}{}

\bast{Bever}{Bastaardijrecht}{\sc Johanna de Bever} was het enige kind van jonker Willem de Bever\fn{Van Sasse van Ysselt, \ah Genealogie der adellijke familie van Eyck'', 28.}, maar van defecte geboorte. Haar vader had voor haar in 1650 een legitimatiebrief gekocht. In zijn testament van 12~maart 1662 maakte hij haar tot zijn enige erfgenaam en institueerde hij haar bovendien in de erfenis van zijn zus Maria, welke diens weduwnaar nog in tocht bezat. Maria de Bever had op 5~september 1643 samen met haar man Jacob de Jonge, heer van Baardwijk, getesteerd ten gunste van de collaterale verwanten, want zij hadden geen kinderen. Op 25~maart 1648 maakte zij een codicil, waarin zij aan Willem de helft van haar bezit in Holland en alle Brabantse goederen vermaakte. In 1674 procedeerden Johanna de Bever en haar man Johan Lievens\fn{Hij was een zoon van de wollen-lakenkoper Gerit Lievens en van Anna Willem Herincx. Als geboren Bosschenaar had hij het poorterschap van die stad (\gah, N~2795, f~65, 8~november 1669. L.F.W. Adriaenssen, \ah De erfgenamen van heer Ghijsel Back'', \S\,17 \ah Colen'', {\em De Brabantse Leeuw\}, XLI, (1992) 249).}, schepen van Oisterwijk, tegen de familie Van Eyck, mede-erfgenamen van Maria de Bever; de familie weigerde afstand te doen van Jennekens deel in Maria's nalatenschap.\fn{\rah, \rb\ 196, ongef., ongedateerd rekest, op 12~mei 1664 voor advies doorgezonden naar de rentmeester der domeinen. Idem 788-1899. Idem 820, no.~4197, 22~oktober 1677. Idem 1019, 12~december 1650.}}

{Johanna natuurlijke dochter jonker Willems de Bever\fn{\gat, Oisterwijk R~92, 27~oktober 1690. R~102, sterfhuis van jonker Willem. R~502, f~77, 8~oktober 1694. \gah, R~1934, ongef., 27~september 1664.} en haar man maakten in 1666 een testament.\fn{\gat, Oisterwijk N~5268, f~20\vo, 16 augustus 1666.}}

\bast{Wouterssen}{Vaderschapsactie}{\sc Joos Wouterssen,} landman te Gastel, vindt {\em sich gediffaneert\} door {\sc Maeijken Lievens,} zelf een {\em bastaerde ende onbewaert vrou-mensch tot Gastel voorschreven, wel stoutelijck voorgevende dat sij bijden suppliant soude kindt draegen ende t'selve geboren sijnde hem sal doen t'huijs brengen\}. Hij vraagt de in 1650 \rb\ haar op straffe van een zware boede te gelasten te zwijgen.\fn{\rah, \rb\ 195, ongef., ongedateerd rekest met apostille van 13 oktober 1650.}}{}

\bast{Essch}{Vaderschapsactie}{\sc Seijcken Peeters} daagde in mei 1651 {\sc Henrick Jaspars van Essch} voor het schepengerecht van Oirschot en Best. Henrick had haar {\em met soette praetghens ende andere minne streecken\} verleid en bij de bevalling van hun zoontje, onlangs, heeft Seijcken in barensood zijn naam genoemd. Hij ontkent de verhouding en weigert te trouwen. Als hij volhardt, wil Seijcken, die is {\em eenne arme dochtere, onversien van middelen ende daer door lijdende grooten noodt\}, vergoeding voor de ontmaagding, de kraamkosten en de opvoedingskosten.\fn{\sao, Rechterlijk archief Oirschot, voorlopige inventaris 2.11.21.22.18, 27~mei 1651.}}

{Henrick Jaspars van Essch, vorster van Oirschot, is gezwicht en trad met Seijcken Peeter Aelberts van de Wal in het huwelijk. Hun oudste kind, Jaspars Henricxss van Essch, trouwde met Elisabeth Poirters, met wie hij te Oisterwijk woonde.\fn{A.E.M. van Esch, \ah Genealogie Van Esch te Oirschot'', {\em Campinia\}, XIX (1989) 33.}}

\bast{Broersom}{Bastaard uit incestueus overspel}{\sc Adriaentje Broersom} (Broessen) woonde te Oisterwijk bij haar moeder Maijken Adriaenssen, weduwe

van Adriaen Cornelisse Broersom, en diens tweede man Anthonis Emberts Henricx. Met de laatste begon zij een seksuele relatie. Uit deze overspelige incest werd in 1651 een kind geboren. Anthonis erkende de natuurlijke vader te zijn, maar wees het vaderschap over het drie of vier jaar eerder geboren kind van Adriaentje af. De laatste verklaarde echter, dat hij haar had gedwongen Jan Janssen Lenaerts Heunen te vaderen. Anthonis werd voor straf *\em strengelijck gegeselt* en verbannen uit de generaliteit.*\fn{\rah, \rb\ 447-60, 12~mei 1651. Idem 447-118, 24~april 1651. Idem 729, no.~7456, 12~mei 1651.}}*

%\gat, \oaa\ Ow 447, 1611: Jan Lenaert Huenen te Berkel

%vu 1669 Peterken Adriaen Cornelis Vermeer alias Broersem te Udenhout

\bast{Morraij}{Opgehouden huwelijk, expurgatie}{{\sc Jan Morraij,} sergeant in garnizoen te \db, wil in 1651 trouwen met Maria Alberts, maar {\sc Trijn Rapleij} tekent protest aan. Zij zegt al een kind van Jan te hebben en dat zij van zijn tweede zwanger gaat. Jan beroept zich er op dat hij geen schriftelijke trouwbelofte heeft gedaan, maar de commissarissen van huwelijkse zaken laten hem niet tot het huwelijk toe. Trijn zegt dat zij zonder trouwbeloften met Jan heeft geslapen, {\em uijt lieffde tot denselven\}. Jan Morraij wendt zich vervolgens tot het schepencollege, dat beslist dat hij de zuiveringseed moet afleggen.\fn{\gah, Oud archief, stadsresoluties A-62, f~190\vo, 14~maart 1651.}}

\bast{Huijskens}{Vaderschapsactie}{{\sc Lambert} en {\sc Hendrick Huijskens.} Merijken Adriaen Janssen van Gestel te Oirschot procedeerde in 1651 tegen haar dorpsgenoot Henrick Henricx Huijskens over hun twee kinderen. Voor het eerste verlangde zij een alimentatie en van het tweede de erkenning van Henrick's vaderschap. De laatste verweerde zich met de bewering dat Merijken het ook met allerlei andere `jongmans' hield, met name Jan Henrick Gijsberts, maar dat ontkent zij categorisch. Zij heeft beslag laten leggen op het vaderlijke erfdeel van Henrick, dat berust onder zijn moeder. Henrick tekende daartegen verzet aan bij de Raad van Brabant, die in 1659 besloot dat de executie van het beslagen goed mocht doorgaan.\fn{\rah, \rb\ 729, no.~7614, 14~mei 1659. Idem 788-982.}}

{Beide bastaarden waren bij hun doop door de pastoor van Oirschot ingeschreven als onwettige kinderen van Henrick Henricx Huijskens\fn{W.L. van den Akker, {\em Oirschot-Best, 806--1945\} (Barneveld, 1947) 105.} en Maria Adriaen Hanssen: Lambertus op 10~augustus 1645 en Henricus op 16~april 1650. Hun vader is vermoedelijk identiek aan de zoon van Henrick Huijskens en Henrica, die op 3~mei 1620 te Oirschot werd gedoopt. Hendrick Hendrick Huijskens, die daar op 10~september 1673 trouwde met Jenneke Dirck Rutten, kan een van de bastaards zijn geweest.}

\bast{Leusen}{Vaderschapsactie}{{\sc Adriaen Willemsse Stroom,} zeilmaker te Willemstad, procedeerde in 1652 tegen {\sc Anna Leusen} en haar vader Jacob Willemsen Leusen, die hem aantijgen dat hij haar had bezwangerd en vader was van haar kind. Dat ontkende Stroom in alle toonaarden, waaraan hij toevoegde dat {\em sij Anna is een persoon die haer lichaem voor andere presteert ende haer oock heeft laeten impregneren van een gehouden man\}. Op 29 augustus 1651 was hij te Breda veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding van \f250 tot onderhoud van het kind plus de {\em onkosten van het kinderbedde als anderssints\}, wat zijns inziens een `abussief' vonnis was. Daarom wendde hij zich tot de \rb.\fn{\rah, \rb\ 287, ongef., op 22~augustus 1652 geapostilleerd rekest. Idem 865, op 7~februari 1652 en 26 juni 1652 behandelde rekest.}}

{Ary Willemsse Stroom en zijn vrouw Anna Hermans Maes lieten in 1656 te Willemstad een kind dopen.}

\bast{Sanders}{Vaderschapsactie}{{\sc Meriken Aert Cornelis Sanders} liet in 1651 de huwelijksgeboden van {\sc Jacob Aert Vogels} en zijn bruid Johanna N. `schutten' en liet hen pas na een akkoord te hebben bereikt vrij om te

trouwen. {\em Soo de voorschreven Maijken presumeert van den voorschreven Jacob Aert Vogels groot te gaen ofte te syn bevrucht ende vermeijnt metter hulpe Godts een carste vruchte voort te brengen, soo levende oft doode, dat blijcke sal voor sufficante getuijgen oft by eede \vanden\ vroede moeders\}, verlangde zij genoegdoening. Jacob beloofde hun kind te onderhouden op gelijke voet als de kinderen die in zijn huwelijk zouden worden geboren. Kwam zij in de kraam, dan zou hij aan Meriken (Maijken) \f80 betalen en twee tonnen bier leveren; voor de defloratie beloofde hij binnen twee jaar \f100 te betalen, zonder rente. Daartegenover beloofde Maijken dat zij Jacob nooit meer zou aanspreken op zijn vaderschap. Mocht overigens blijken dat zij niet bevrucht was, dan zou het contract vervallen.\fn{\sae, Son en Breugel R~15, 8~maart 1651.}}{}

\bast{Asdonck}{Bastaard}{{\sc Heijltjen van der Asdonck,} die in december 1651 onlangs is bevallen van de bastaard van {\sc Huijbert Luijcas van der Loe,} neemt aan het einde van die maand ten overstaan van een notaris van hem 2 rijksdaalders in ontvangst, waarvoor zij hem van het vaderschap {\em geheelijck heeft ontslaeghen.\}/\fn{\gah, N~2713, f~224\vo, 28~december 1651.}}{}

\bast{Elderen}{Vaderschapsactie}{{\sc Maria Henrick Joordens van Elderen} beviel in 1652 van een onwettige zoon, die door de vader, {\sc Dirck Wouters van Dormaelen} te Oirschot, in huis werd genomen. Maar hij weigerde met haar te trouwen. In~november 1656 eiste Maria dat hij alsnog met haar in het huwelijk zou treden, anders moest hij voor de kraamkosten en defloratie \f100 betalen. Dirck verweerde zich door te stellen in 1652 onmondig te zijn geweest, wat hij in 1656 nog steeds was. Maria's actie noemde hij ongegrond, want meestentijds, bij dag en bij nacht, zit ze in een herberg met vrijgezellen, van wie er een haar het jawoord heeft gegeven, {\em daer vuijt volcht dat sij van haere pretense actie van defloratie is geweecken\}/. Maria wees dat als onzin van de hand: hij {\em soeck, soomen segt, vertreck vande galghe\}/.\fn{\sao, Rechterlijk archief Oirschot, voorlopige inventaris 2.11.21.22.18, 1656--1657.}} {Op 11~november 1657 trouwden Dirck en Maria voor de pastoor van Oirschot. Dirck was daar op 29~juni 1628 gedoopt als zoon van Wouter Dirck Peters van Doormalen en Heijlken Aerts Verhoeven en werd er begraven op 3~januari 1678. Hij woonde met zijn vrouw en kinderen op de Locht en te Spoordonk onder Oirschot. De aanvankelijke bastaard, Arnoldus van Dooremolen, is te Oirschot gedoopt op 31~augustus 1653 en vestigde zich te Oisterwijk, waar hij twee maal trouwde,\fn{M.J.H. van Dooremolen, \ah Van Dormale uit Best en Oirschot'', \gtob, XI (1996) 143, 173.}}

\bast{Huijbert}{Ontslag van trouwbeloften}{{\sc Huybert Hermans} te Son, 24~jaar oud, was voor schepenen van Sint-Oedenrode in ondertrouw gegaan met de 19~jaar oude Barbara Willems en liet de drie zondagse huwelijksafkondigingen doen. Daartegen werd geen verzet geboden, maar nadat beiden vijf weken lang {\em als echte luijden\}/ hadden samengewoond, bedacht Barbara zich. Op 29~juli 1652 ontsloegen zij elkaar van de trouwbeloften, {\em elck den anderen stellende op henne vrije voeten.\}/ Daarbij beloofde Barbara dat, mocht zij zwanger zijn, {\em des sy verhoipt neen\}/, zij bij de bevalling niet Huijberts naam als vader zou noemen; zij gingen immers uit vrije wil uit elkaar.\fn{\sae, Son en Breugel R~15, 29~juli 1652.}}{}

\bast{Agata}{Huwelijk tussen verwanten}{{\sc Peter Hermans} en {\sc Anneken Willems} te Nistelrode hebben enige tijd samengewoond {\em ende soe het schijnt oock geslaepen, dat sij bijden anderen eenige kinderen hebben verweckt\}/. Die voeden zij goed op. Peter was eerst getrouwd geweest met Annekens zus Agata, dochter van Willem Janssen, maar hij verklaart niet met haar te hebben gevree"en, {\em midts de voorschreven Agata dadelijck naer de trouw weder ginck ten huijse van haeren vader, aldaer de peste was\}/. Peter en Agata werden ook ziek en de laatste stierf aan de pest. Eind 1652 kwam de

huwelijksdispensatie af, maar Peter moest zich eerst onder ede 'expurgeren' (zuiveren van blaam), {\em dat hij de voornoemde Agata noijt vleeselijck en heeft bekent gehadt\}/.\fn{\rah, \rb\ 433.}}{}

\bast{Speelman}{Verbroken trouwbeloften}{{\sc Lucia Heijliger Adriaenss Speelman} te Breda procedeert in 1652 tegen {\sc Jacob Huijbrecht Jacobs,} dat zij {\em naer onderlinge vrijagie soo wijt gebracht is, dat sij aenden gerequireerden in desen het jae woort gegeven heeft\}/. Te Oosterhout en Princenhage werden drie huwelijksproclamaties gedaan, waarna de bruidegom zich terugtrok. Lucia wil hem dwingen tot solemnisatie van het huwelijk.\fn{\rah, \rb\ 788-1010. Idem 865, op 16~juni 1653 en 24~juli 1653 behandelde rekest.}}{}

\bast{Loije}{Vaderschapsactie}{{\sc Jenneken Dircx} te Lieshout laat in april 1653 {\sc Jan Loije Janssen} dagen. Deze is te Lieshout geboren en woont te Tongelre. Hoewel Jenneken een eerbare jongedochter is van 23~jaar, is zij door Jan zo {\em naergegaen ende gevryt geweest, dat hy deselve met schoone woorden ende beloften van trouwe, meermaels gedaen ende beswooren, soo verre heeft weten te brengen dat hij met haer gehat heeft vleeselijcke conversatie\}/. Op 30~november 1647 werd hun kind geboren en Jenneken heeft {\em in haer baren's noot met solempnelen eede verclaert de voorschreven Jan soone Loije Janssen vader van haer kint te sijn ende met niemant anders ter werelt vleesselijcke conversatie gehat te hebben\}/. Jan gaf het vaderschap toe en besteedde zijn kind ter opvoeding uit aan de moeder. Het eerste jaar betaalde hij \f30, maar daarna niets meer. Jenneken sleepte hem nu voor het gerecht. Hij had haar om te beginnen moeten trouwen en anders moeten schadeloosstellen voor haar verloren maagdelijke eer en de kraamkosten. Bovenal moet hij alimentatie betalen voor zijn kind. Jan is in januari 1653 getrouwd en is weigerachtig. De Raad van Brabant veroordeelt hem tot \f250 voor de defloratie, \f25 voor het kraambed, \f60 voor twee jaar achterstallige alimentatie en jaarlijks \f30 zolang zijn kind bij de moeder is.\fn{\rah, \rb\ 788-944.}}{}

\bast{Berckers}{Erfrecht priesterkinderen}{{\sc Peeter} en {\sc Maeijken Berckers} te Geldrop, de laatste gehuwd met Jacob Peeters, zijn de bastaarden van heer Jan Berckers, pastoor van Schaijk.\zn{Schutjes kent deze pastoor niet, tenzij hij identiek is aan de priester Joannes, die in 1629 de kapel bediende (Schutjes, {\em Geschiedenis van het bisdom\}/, V, 632).} {\em Sijnde sijn huijs besmet mette haestige ende contagieuse sieckte ofte peste\}/ kreeg hij op 10~september 1636 toestemming om bij testament zijn patrimoniale goederen aan hen te vermaken, op voorwaarde dat daaruit \f50 zou worden betaald aan de kerk van Asten. Tien of twaalf dagen later stierf hij en op 24~december daaraanvolgende keurde de bisschop zijn testamentaire beschikking goed. In 1653 en 1654 procederen zijn kinderen tegen Jan Geraerts te Asten, omdat deze enkele daar gelegen bezittingen voor hen achterhield.\zn{\ranb, \rb\ 788-1043. Idem 865, op 27~maart 1653 behandeld rekest.}}{}

\bast{Snoeck}{Bastaardij}{{\sc Maria Snoeck} was een natuurlijke dochter van jonker Lucas Snoeck en werd door haar grootvader jonker Cornelis Snoeck, commandeur van Bergen op Zoom, in plaats van haar overleden vader gesteld als mede-erfgename. Dat zinde de overige erfgenamen allermint, die in 1653 voor de \rb\ een proces aanspanden.\fn{\rah, \rb\ 287, ongef., op 22 augustus 1653, 16~september 1653, 21~november 1653 en 25~november 1653 geapostilleerde rekest en een rekest tussen de apostilles van~juli 1655.}}{}

\bast{Raeth}{Vaderschapsactie}{{\sc Peeterken Diericx} verklaart in 1654 op verzoek van Seger Seberts de Raeth, vrijgezel en geboren burger van Den Bosch, dat zij is geboren te Heesch en gewezen dienstmeid is van de Bossche

speelman {\sc Ewout Pappers.} Seger wordt {\em achterrugge ende tegen de
waerheijt geblameert\} dat hij haar had bevrucht. {\em Opt deel van haer
hemelryck\} ontkent Peeterken dat. Met Seger heeft zij absoluut niets gehad
en zij ontslaat hem {\em ter saecke vande voorschreven kinder maeckerije\}.
Ewout, die nu in een tweede huwelijk zit met Maijken Pauwels, is {\em eenich
maecker vande vrucht die sij draeght, alhoewel hij t'selve quaetrouwelijck
derft ontkennen ende \voorden\ dagh brengt seeckere pretens hantschrift
ofte verclaeringe, die hij de declarante met groote dreijgementen heeft doen
teecken eenigen tijt naer date hij haer bevrucht ende \totten\ val
gebracht hadde\}.\fn{\gah, N~2708, f~362, 10~augustus 1654.}}{}

\bast{Heuvel}{Verbroken trouwbeloften}{\sc Ghijsbert van den Heuvel} te
Hoogeloon, geboren poorter van Eindhoven en licentiaat in de rechten, had in
1654 een grote liefde opgevat voor {\em sijne domesticque maerte\} {\sc
Heijltken Diericx Aertssen} uit Eersel, 15 of 16~jaar oud. Hij vroeg haar of
zij hem niet begeerde, waarop zij antwoordde nog genoeg tijt te hebben om
iemand te begeren. Daarop benaderde hij haar moeder Geertruyt Anthonissen
Ottersdijck, die na lang overreden instemde met een huwelijk. Ghijsbert,
die zich jonker noemde, vroeg aan heer Frans\fn{Schutjes, {\em Geschiedenis
van het bisdom\}, IV, 626, noemt hem N.N.}, gewezen pastoor van Hoogeloon,
om ondertrouw aan te tekenen, wat deze weigerde, omdat dat door de
Staten-Generaal was verboden. Ook andere geestelijken weigerden, maar de
pastoor van Luyksgestel deed het op 11~juli 1654. Voor hem hebben Ghijsbert
en Heijltken {\em handt aen handt ondertrouw gedaende gelofte van
trouwe\}, waarbij zij de woorden van de pastoor herhaalden: {\em \ah ick
neeme u voor mijn wettige huysvrouwe''\} en {\em \ah Ick neeme u voor mynen
wettigen man.''\} Beiden gingen weer naar huis en een paar dagen later kwam
Ghijsbert zijn verloofde ophalen. Hij stak haar nieuw in de kleren, waarop
hij in aanwezigheid van haar moeder {\em sijne bruijt, staende voordien
bedde, selver heeft genomen in sijne armen, geleght opden selven bedde ende
daermede, t'samen ontkleedt sijnde, ten onderen geghaen.\} Een andere
getuige van het eerste liefdesspel was zijn zus Heijltken van den Heuvel,
{\em die door de glasen sach ende t'selve des anderen daechs ginck
verbreijden.\}\}

Ongeveer een week later vervoegde Ghijsbert van den Heuvel
zich weer bij de stokoude (86~jaar) pastoor van Luyksgestel. Hij vroeg om de
ondertrouw ongedaan te maken, maar dat kon niet, de pastoor weigerde het
pertinent. Ghijsberts bracht in dat hij kanunnik was van Xanten en tijt
nodig had om van de dij afstand te doen, daarna zou het terstond met
Heijltken trouwen. Toen zwichtte de pastoor.\}

Heijltken Diericx Aertssen
en haar moeder begonnen intussen hun geduld te verliezen. Maar de jonker
ontkende alles: het aanzoek om haar hand, de verleiding en het zoeken naar
priesters om hen te trouwen al helemaal, {\em wesende een rechtseleerde
ende woonende onder de regeringe ende gehoorsaemheijt van haere hooch
mogenden de Staten Generael\}, die immers het werk van de katholieke
geestelijkheid had verboden. En de ondertrouw te Luyksgestel had immers
nooit plaatsgevonden, want die had hij laten royeren. Maar toen heer Jan
Bernard Gelis, pastoor van Luyksgestel, de ware toedracht hoorde, voelde hij
zich zwaar bedrogen en verklapte hij Ghijsberts smoes.\}

Heijltken en haar
moeder gingen toen naar het schepengerecht van Hoogeloon c.a. om een dotatie
en eerbetering te eisen van 1000 dukaten. Bovendien klaagden zij de jonker
aan wegens inbreuk op het heilige sacrament van het huwelijk, maar deze wel
erg katholieke eis lieten zij vallen toen de zaak voor de gereformeerde \rb\
in \dh\ kwam. Blijkbaar heeft Ghijsbert van den Heuvel tijdens het proces
nog geprobeerd zijn gewezen vrijster te bezwadden, want deze vond het
nodig om te laten vastleggen dat zij was {\em een eerlijcke ende
deuchdelijcke dochter van goet comportement ende van goede gequalificeerde
ouders (naer den huijsmans staat) voortsgescomen\}.\fn{\rah, \rb\
788-1116.}}

{De identiteit van Ghijsbert van den Heuvel is niet vastgesteld.
Van de kanunniksdij te Xanten heeft hij vermoedelijk alsnog afstand gedaan:
in 1660 had de priester Jan van den Heuvel (zijn broer) zo'n
sinecure. Beide broers waren licentiaat in de rechten. Hun vader Johan was
schout van Hapert, Hoogeloon en Casteren.\fn{\arag, Staten-Generaal 3266, f
536\vo, 28~september 1660. \gah, R~1573, f~106, 22~november 1650.}}
%Te Oirschot 1648 Ghijsbert Melchiors van den Heuvel.

\bast{Bubbenius}{Vaderschapsactie}{{\sc Maghdalena Willems} wees als vader
van haar bastaard haar voormalige werkgever aan. Deze, {\sc Adrianus
Bubbenius,} conrector van de Latijnse school te Breda, ontkende en mocht
zich in 1654 onder ede `expurgeren' {\em als dat hij Maghdalena
Willemsdochter, sijne gewesene dienstmaeght, noijt vleeschelijck en heeft
bekent\}. \fn{\gab, Breda R~112, f~31\vo, 22~september 1654.}}
{Adrianus Bubbenius (Adriaen Bubben) was sinds 1639 conrector en rector van
de Latijnse school. In 1654 was hij conrector. Op 5~mei in dit jaar kreeg hij
wegens de vaderschapsactie van zijn gewezen dienstbode een verbod om te
doceren. Op dezelfde dag werd Maghdalena in de gevangentoren gedetineerd om
nader te worden ondervraagd. Hoewel hij op 1~oktober daaraanvolgende werd
gerehabiliteerd en daarna zijn onderwijstaak mocht hervatten, weigerde een
aantal ouders hun kinderen in zijn klas toe te laten. Met Bubbenius, die nog
meer problemen had, is niet meer goed gekomen: op 5~juni 1656 werd hij
ontslagen.\fn{M.A. Nauwelaerts, {\em De oude Latijnse school van Breda\}
(\db, 1945) 74, 75; vgl. 63, 66, 67, 69, 72, 199.} Hij was gehuwd met
Marritgen Dircx uit Leiden.\fn{\gasd, N~1894, p.~2, 18~juni 1654.}}

\bast{Litssenborch}{Vaderschapsactie}{{\sc Hester Gommer Janssen van
Lissenborch} werd {\em met ghoe~-de woorden ende andersints\} verleid door
{\sc Vranck Dielis Haubraecken,} die haar bevruchtte, maar het kind weigerde
te erkennen. Voor schepenen van Oirschot en Best eiste zij daarom een
alimentatie voor de opvoedingskosten.\fn{\sao, Rechterlijk archief Oirschot,
voorlopige inventaris 2.11.21.22.18, 15~december 1655.}}{}

\bast{Verbleck}{Legitimatieverzoek}{{\sc Maria Jorissen} werd op 7~september
1655 door de Raad van Brabant gelegitimeerd. Haar grootvader, Lambert
Remmens, raad van Den Bosch, had het huwelijk verhinderd tussen haar ouders,
wijlen Joris, trompetter van de heer van Grobbendonck, en Elisabeth
Remmens. In 1669 liet zij als Maria Verbleck haar legitimatie door schepenen
van Den Bosch registreren.\fn{\rah, \rb\ 1019 en 1038. \gah, R~1935, ongef.,
28~augustus 1669.}}

{Als Maria Jorissen van Hassel\fn{\gah, N~2733, f~225.}, natuurlijke dochter
van Elisabeth Remmens\fn{L.F.W. Adriaenssen, \ah De erfgenamen van heer
Ghijsel Back'', \S\,21 \ah Van Bree, Van Hedel en De Heusch'', \dbl, XLIII,
(1994) 148, 149.} (\dag~1656), testeerde zij in 1679, 1680, 1681 en 1685 ten
gunste van de familie van haar grootmoeders van vaderskant.\fn{\gah, N~2821,
f 477\vo, 28~oktober 1679; f~574, 28~september 1679. N~2822, f~211, 18~juli
1680; f~369\vo, 11~juni 1681. N~2824, f~170\vo, 3~maart 1685; f~255, 13
oktober 1685.} Zij stierf op 19~november 1685 en werd begraven in de
Sint-Janskerk in het familiegraf.\fn{Smits, {\em De grafzerken\}, 8.}}
Elisabeth Remmen bestelde in 1633 op verzoek van Abel van Catz, stadhouder
van het hoog- en laagofficie van Den Bosch, diens driejarige bastaardzoon
Jan bij Luerins Janss de Hoes te Rotterdam voor jaarlijks \f90.\fn{\saa,
N~2258-I, f~26, 5~april 1636.}}

\bast{Veders}{Legitimatieverzoek}{{\sc Jan Frijnssen Veders} te Son,
bastaardzoon van Vrijs Jan Veders bij Christina Jan Janssen Raeijmaeckers
(de Raeijmaecker), vraagt in 1655 om een wettiging, want onlangs is hij
getrouwd met Maeijken Luijcas Willems van de Ven en hij is {\em een schamel
gesel, niet hebbende eenen voet erve, noch erffrente, obligati"en, ook niet
eenige perden, koeijen, huijsraett offte eijt vergelijx dan alleenlijck
sijne kleederen, linnen ende wollen t'sijnen lijve behorende\}. Van zijn

ouders heeft hij geen nalatenschap te verwachten.\fn{\rah, \ltk\ 133, f~63, 15~februari 1655. Leget en Leget, \ah Brieven van legitimatie'', 7.}}
{Vrijs Jan Veders stierf op 4~februari 1659. Uit zijn nalatenschap, \f410 waard, viel aan de bastaardzoon een kwart van een huisje met een tuin ter waarde van \f50 toe, alsook de inboedel, bestaande uit kleding, huisraad en imkers- en landbouwgereedschap. De rest werd gedeeld tussen de collaterale erfgenamen.\fn{\sae, Son en Breugel R~15, 6~februari 1659; 5~maart 1659. R 18, f~105, 8~december 1659. \gah, R~1082, 7~december 1659.} Kort daarna in hetzelfde jaar testeerde Christina Raeijmaeckers, die eveneens ongehuwd was gebleven, ten gunste van haar broer en zusters, die respectievelijk een eenmalige uitkering kregen van \f2, \f2 en \f10. Daarmee werden zij uit de nalatenschap gesloten, die moest toevallen aan de bastaard, {\em ende dat ter puerder aelmisse om godtswille\}. \fn{\sae, Son en Breugel R~18, f 95\vo, 28~juni 1659.}}
Maeijken Luijcas Willems van den Ven\fn{\sae, Son en Breugel R~48, f~122, 12 november 1706.}, weduwe, maakte in 1695 haar testament.\fn{\sae, Son en Breugel R~48, f~29\vo, 16~juli 1695; f~30, 17~juli 1695.}}

\bast{Stramproy}{Vaderschapsactie}{{\sc Emmerensken Jacobs van Stramproy\fn{\gat, Hilvarenbeek R~67, f~166, 1~februari 1672. R~112, ongef., 22~januari 1663. R~169, f~26, 4~september 1663; f~216\$\rm^v\$, 1~maart 1669. R~170, f~74, 29~december 1671.}} te Hilvarenbeek had een bastaard van {\sc Niclaes Janssen van Wyck} uit Goirle. Toen deze in 1655 ging trouwen met Barbara Jans van Hoorne, bedong zij een tegemoetkoming van \f27 voor de opvoeding.\fn{\gat, Hilvarenbeek R~62, f~163\vo, 26~februari 1655.}}
{Emmeken ofwel Ammerensken was een dochter van Jacob Henricxss van Stramproy en Aeltjen Symons Moonen. Haar vader was marskramer en bewoonde een huisje op de hoek van de Gemene Plaats of Vrijthof en de Wouwerstraat.\fn{Adriaenssen, \ah Elf generaties Moonen'', 1970, 28.} Zij trouwde te Hilvarenbeek op 14~augustus 1655 met Adriaen Jan Aert Willem Merten Otten alias Adriaen Poelen\fn{\gat, Hilvarenbeek R~225, weesrekening 1653--26~maart 1655.}, stoeldraaier aldaar, zoon van Jan Aert Willem Mertens Otten alias Poelen en Marie Jan Schoofs. Ammerensken was in 1688 weduwe en werd toen door de heilige-geesttafel on\~der\~steund.\fn{\gat, \oaa\ \hb\ 682, 18~maart 1688.} In 1694 woonde zij in het huis van de weduwe van Gerit Schepens aan de Gemene Plaats, dat bij de grote brand tot in de grond afbrandde, waarbij zij \f70 aan huisraad verloor.\fn{\gat, \hb\ R~173, f 84, 8~mei 1694.} Zij testeerde in 1718 ten gunste van haar beide (wettige) dochters.\fn{\gat, Hilvarenbeek R~175, f~350\$\rm^v\$, 3~maart 1718.}}

\bast{Leenderts}{Legitimatieverzoek}{{\sc Dirck Leenderts} te Oisterwijk, zoon van Leendert Jans bij Anneken Lamberts, wil in 1655 trouwen met een dochter van Peter Lamberts Pennenburchs en vraagt daarom een legitimatiebrief. Hij bezit kind noch kraai en woont {\em op een gehuerde steede\}. Zijn vader is getrouwd en heeft wettige kinderen.\fn{\rah, \ltk\ 133, f~71, 21~april 1655.}}
{Dierick, natuurlijke zoon van Lenaert Thielmans alias Huysmans bij Elysabeth, ook genoemd Dierick Lenaert Jan Peter Damen, trouwde met Lijske Peter Lambert Peynenborch, dochter van Peter Lambert Embert Peynenborch en van Engelken Embert Henricx. Zij testeerden in 1660.\fn{Van den Brekel, {\em Kroniek van de geslachten Pijnenburg en van den Brekel\}, I, 92, 323.}}}

\bast{Baeckel}{Vaderschapsactie}{{\sc Lijsken Geerarts van Baeckel,} ongehuwde vrouw te \db, was in 1638 of 1639 meid bij Baltus van Drunen, die als knecht {\sc Maerten Adriaenssen van Vechel} in dienst had. Beiden leerden bij hem een nering. Na herhaalde toenaderingspogingen ({\em discoursen van vrijagie\}) deed Maerten haar een ernstige trouwbelofte en vervolgens probeerde hij om bij haar te slapen. Lijsken wist hem een tijd van het lijf te houden, tot hij door het raam haar kamer binnendrong en bij haar in bed kroop {\em eer sij 'tselve gewaer wierd\}. Zij wilde nog steeds

niet, hij zwoer haar eeuwige trouw, zij zwichtte en zij vree"en. Daar kwam uiteindelijk een dochter van. Maerten betaalde \f40 aan Lijskens moeder, die het kind {\em voor een jaer te minne heeft besteed\}. Zelf bracht hij babykieren naar de min. Ook het tweede jaar betaalde hij \f40. Toen werd het kind voor vijf jaar besteed te Sint-Michielsgestel bij de vrouw van Hendrick Jans Vercuijlen. Daarna heeft hij zijn dochter zes jaar lang ondergebracht bij zuster Jenneken Dachverlies, begijn te \db, om een handwerk te leren. Ten slotte bracht hij haar naar Lier, waar ze stierf; hij betaalde de begrafenis. In 1654, na het overlijden van haar kind, eiste Lijsken van Baeckel van Maerten van Vechel `eerbetering' voor het verbreken van de trouwbeloften en de gevolgen van de bijslaap. Zij wees erop dat haar moeder {\em den cost is winnende mett vlas te heeckelen ende lijnwaette te webben voor andere, te blijcken\}, zodat van geringe middelen is. De Raad van Brabant wees haar voor de defloratie \f100 toe.\fn{\rah, \rb\ 788-1063. Idem 819, f~144\vo, 26~januari 1656.}}{}

\bast{Vlemincx}{Vaderschapsactie}{\sc Clara Jan Adriaen Aertssen} werd {\em met schoone woorden ende caressen\} verleid door {\sc Adriaen Gysbert Vlemincx} te Oirschot en beviel eind~januari 1656 van zijn zoon Gysbert. Adriaen ontkende echter elk amoureux contact met haar en wilde haar ook niet trouwen. Clara eiste daarop \f150 voor eerbetering en opvoeding van haar kind door de vader. Adriaen ging in de tegenaanval: een paar jaar gelden wist Clara diverse manspersonen {\em aen te locken om met de selve haer oneerlijck te misdraghen\}. Ondanks al haar listen en lagen heeft hij zich altijd voor haar gewacht. Nimmer heeft hij beloofd met haar te trouwen en dat zal hij ook nooit doen.\fn{\sao, Rechterlijk archief Oirschot, voorlopige inventaris 2.11.21.22.18,~maart 1656.}}{}

\bast{Bertens}{Vaderschapsactie}{\sc Magdaleen Adriaen Hendrick Adriaen Berthens,} 30 jaar oud en dienstbode van de secretaris van Engelen, houdt in 1656 bij de predikant van \lz\ de zondagse huwelijksproclamatie op tussen {\sc Adriaen Wilbort Cornelissen Guytkens alias van Schie} en Anneken Aert Peeter Hericx. Negen jaar geleden is zij door de bruidegom van een meisje bevrucht, dat zij helemaal alleen heeft opgevoed en onderhouden. Indertijd heeft zij hem tevergeefs gevraagd om haar te trouwen of althans haar een eerlijke dotatie en vergoedingen voor de defloratie en de kraamkosten te geven. Voor schepenen van \lz\ bereikten Magdaleens oom Cornelis en broer Geeridt Berthens een accoord met Van Schie, die aan zijn dochter \f20 beloofde en aan de moeder \f27.\fn{\gat, \lz\ R~76, ongef., 1~augustus 1656; 3~augustus 1656.}}{}

\bast{Isaacx}{Vaderschapsactie}{\sc Elisabeth Isaacx} was gedefloreerd door {\sc Hendrick van Put} en had voor schepenen van Heeze en Leende een schadevergoeding ge"eist en toegewezen gekregen tot {\em reparatie van haere eere ofte dote\}. Medio 1656 procedeerde zij weer tegen Van Put, nu over hetgeen hij haar mondeling meer had toegezegd te geven dan in het schepenvonnis was bepaald.\fn{\sae, Heeze en Leende R~708.}}{}

\bast{Heucht}{Bastaard uit ontucht}{\sc Anneken Gijsberts,} huisvrouw van Willem Jan Beris Tys alias Graeff of Graf, woonachtig {\em opde Heucht\} te Tilburg, beviel op 29~maart 1657 van een kind. Hoewel zij was getrouwd, heeft de vroedvrouw {\em haer op hooge ende diere woorden (...) affgevraecht wie den vader vanden kinde was, bij haer alsdoen gebaert\}. Het was Peeter Jan Noten, door wie Anneken {\em door alte groote ende onbedachte lichtveerdicheyt\} zich zo had vergeten, dat zij door hem was bezwangerd. De verhouding ging uit, Anneken trouwde met Willem en beviel twee maanden later van een koekoeksjong.\fn{\gat, Criminele processen Tilburg, 1657.}}{}

\bast{Willekens}{Vaderschap}{\sc Neeltjen Heyligers} was dienstmeid in de herberg van Peeter Bastiaenssen {\em inden Feijtsdijck\} in of nabij Breda en beviel van een onecht kind. Blijkbaar wees zij de gehuwde Henrick

Geerit Henricx, een 26~jaar oude bewoner van de Molengracht bij Breda, aan als vader, want deze ontlastte zich in september 1657 met een verklaring voor een notaris. Rond Bamis 1656 had hij in de herberg 's~avonds Cornelis Jan Faesen zien arriveren, een voerman uit \hb. Hij ontmoette Neeltjen, die {\em hem Willeken hiet ende seer blijde gelaet tegens hem thoende hy wederomme gekomen was, seggende onder andere: \ah Ick ben blijde dat gy ons geselschap kompt houden. Liever als den oude man, u vader. Ick hebbe liever met u edele de jongelieden als de oude te doen''\//}, waarop zij naar bed gingen. Henrick heeft hen nog {\em doorde splete vande openstaende deure\//} samen bezig gezien. Niet hij, betoogt hij, maar Cornelis is de vader.\fn{\gab, N~134, f~59, 10~september 1657.}}
{Jan Faes Middegaels was evenals zijn zoon voerman.\zn{L.F.W. Adriaenssen, \ah Middegaels te \hb'', \dbl, XXXIII (1984) 141.}}\ De naam Willeken is een verwijzing naar `zijn wil doen'.}

\bast{Deursen}{Vaderschapsactie}{{\sc Anna Luycas van Deursen} was door Luycas Aerts van Deursen buiten een huwelijk verwekt bij Mayken Cornelis Verhoeven, die nadien niet trouwden. In 1659 beloofde Luycas aan Mayken \f80 te betalen. Daarmee verklaarde de moeder zich voldaan voor de alimentatie en `anderszins'.\fn{\sae, Son en Breugel R~18, f~94\vo, 21~mei 1659.}}{}

\bast{Runmolder}{Vaderschapsactie}{{\sc Jenneken Claessen} uit Boxtel, dochter van Claes Willem Eliass, 25~jaar oud, richtte zich in mei 1659 tot schepenen van Den Bosch. Zij was vier jaar geleden dienstmeid geworden van {\sc Evert Peters,} runmolder te Herlaar, die thans in Den Bosch woont. Na een half jaar dienst werd zij ontslagen, omdat Evert in ondertrouw trad {\em met seeckeren huijsmans dochter van Gemonden\//}, zodat hij geen meid meer nodig had. Na de huwelijksproclamaties vertrok genoemde dochter naar Antwerpen. Daarop heeft Evert {\em heijmelijcken, sonder wethen oft consent van haer ouders\//}, Jenneken uit haar dienst te Rosmalen gehaald en weer in huis genomen. Verleid door trouwbeloften vree zij met hem, wat leidde tot een bevruchting en de geboorte van een kind. In barensnood gaf zij echter aan de vroedvrouw te kennen dat Arien Peters de vader was. Evert had haar daartoe met het volgende argument overgehaald: {\em \ah Soo ghij mijn naem noempt vader te wesen, soo sal den officier mij soo gern aen tasten, dan ick al sal moeten geven dat ick hebbe, om dat ick met een ander ondertrouwt ben.''\//} Nadat Evert met een derde vrouw (uit Vught) in ondertrouw was getreden, deed Jenneken haar beklag bij de commissaris van de huwelijkszaken te \db.\fn{\gah, R~1067.}}{}

\bast{Tappers}{Vaderschapsactie}{{\sc Tanneken Cornelis Reijns} te Wouw, dochter van de landbouwer en herbergier Cornelis Lawreijnse Reijns in de Spelderstraat, had verkering met Bastiaen Adriaenss Doorenbosch, gezworen van het land van Steenbergen, {\em sijnde een man van goede middelen\//}, maar zij heeft hem {\em affgeseijdt\//} (het uitgemaakt) toen zij haar oog liet vallen op {\sc Cornelis Passchiers Tappers,} een weduwnaar te Vinkenbroek onder Wouw. Doorenbosch zei later dat zij het uitmaakte {\em \ah over mits sij mede gevrijt wiert van Cornelis Passchiers, de welcke, soo sij seijde, jonger ende rijcker was als ick, alhoewel mijne middelen wel over de twaelff duijsent guldens weerdich waer''\//}. De nieuwe vrijage leidde tot seksueel verkeer en de impregnatie tot een zwangerschap. Op 19~januari 1659 verklaarde Tanneken, dan 31~jaar oud, van wie zij was {\em groot gaende\//}. Tappers ontkende haar trouwbeloften te hebben gedaan, waarop de versmade bruid in een proces van hem eiste haar te trouwen op straffe van \f12.000 voor de ontmaagding, de opvoeding van het kind en de proceskosten. Aangezien Tappers met een ander trouwde, ging het proces over de schadevergoeding. Tappers probeerde Tanneken in een kwaad daglicht te zetten door te vertellen hoe een klant van haar vader bij haar in bed was terechtgekomen, maar volgens haar betrof het Marinus Jansse Heijmans uit Vroenhout, die dronken in het bed viel waar zij en haar zusters sliepen, zonder dat het echter tot geslachtsgemeenschap kwam. Dezelfde Heijmans was in 1663 zo goed om te

verklaren hoe aan zijn zus Adriaentje, die vijf of zes jaar had gediend bij Tappers, door deze \f150 was beloofd voor een belastende verklaring over Tanneken Reijns.\fn{\rah, \rb\ 788-1406.}}{}

\bast{Lieshout}{Vaderschapsactie}{\sc Maeijken Hanrick Aertssen.} Haar ouders sloten in 1659 een contract van opvoeding en ontslag van wederzijdse trouwbeloften {\em om alle questi"en ende verschillen te voorkomen ende om den houwelyck die den voorschreven Hanrick met een andere dochtere mocht aengaen ende om dien niet te beletten\}. Aan de moeder, Aleken Willem Janssen van Lieshout, betaalde Hanrick \f56:10:0, {\em voor dat sy het voorschreven kint duslange heeft genoyt ende gealimenteert\}, en Aleken beloofde hun dochter {\em vromelyck op te voeden ende te alementeren, gelyck een moeder toestaet\}. Aan Cornelis Dirckx van Dommelen, schepen van Son, stelde hij \f50 ter hand, welk bedrag aan Maeijken moest worden uitgekeerd bij het bereiken van de volwassenheid en waaruit hij tot die tijd jaarlijks een rente van \f2:5:0 moest betalen aan Aleken, de moeder.\fn{\sae, Son en Breugel R~18, f~102, 8~oktober 1659.}}{}

\bast{Meechelt}{Bastaard}{\sc Meechelt Peters van Lieshout,} natuurlijke dochter van Peter Petersen van Lieshout, werd in 1659 testamentair door haar moeder Meriken Lauvreijs Peters aangesteld tot universele erfgename, {\em ende dat ter puerder aelmoese om godtswille\}. Aan Merikens zus Cornelia moest Meechelt \f10 uitkeren, waarmee zij uit het sterfhuis zou zijn ge"exclueerd. Voorts bedong Meriken bij haar dochter een behoorlijke begrafenis.\fn{\sae, Son en Breugel R~18, f~103, 18~oktober 1659.}}{}

\bast{Berghen}{Bastaard uit ontucht}{\sc Gijsbertgen} was dienstmeid te \db\ bij {\sc mr.~Marcelis Hermans van Berghen} J.U.L. en werd in 1659 zwanger. Haar meester sloot een weddenschap met mr.~Justus Verster, stadhouder van Den Bosch: zou de laatste getuigen kunnen aanvoeren dat hij, Marcelis, de vader was, dan kreeg hij een okshoofd wijn. Verster benaderde daarna de nicht van een vroedvrouw, aan wie hij \f300 beloofde als deze zou verklaren dat Gijsbertgen ten huize van Van Berghen drie kinderen had uitgekraamd. Daarom stelde de hoogschout van Den Bosch een strafrechtelijk onderzoek in tegen Van Berghen, die werd aangeklaagd wegens concubinaat.\fn{\gah, R~116-15.}} {Marcelis was een zoon van Jan Marcelis Hermans van Bergen en Catharina Joost Thomassen van Breugel. Hij studeerde sinds 1629 te Leuven en promoveerde in 1635 te Orl'leans tot doctor in de rechten.\fn{\gah, Groot Ziekengasthuis 2841, 1668. Bots e.a., {\em Noordbrabantse studenten\}, 182, no 401.} Desondanks werd hij steevast 'licentiaat Van Bergen' genoemd. In 1647 kocht hij in de Postelstraat de helft van een huis waarvan hij de wederhelft al bezat. Zijn erfgenamen verkochten het in 1668.\fn{Van Sasse van Ysselt, {\em De voorname huizen\}, I, 230, 231.}}

\bast{Bergeijck}{Bastaard uit ontucht}{\sc Maeijken Cornelissen van Bergeijck,} geboren rond 1631, was in 1656--1659 dienstmeid bij dr Michiel Rijers te Breda, oud-schepen. Toen zij zes maanden zwanger was, beloofde de zoon des huizes {\sc Johannes Rijers} haar schriftelijk een eenmalige bijdrage van \f800. Ondervraagd door schepenen ontkent zij hem te hebben afgeperst; hij beloofde haar het geld opdat zij het kind zou opvoeden tot het 12~jaar zou zijn, zonder dat zijn vader er van zou horen.\n Maeijken was duidelijk in de verdediging. Haar werd ook poging tot abortus en diefstal verweten. Zij ontkende {\em nu onlangs geen en dranck van mansooren ingenomen te hebben\}, alleen een drankje uit de kruidentuin van Michiel Rijers (een arts) om te purgeren, {\em doch dat sij daer van niet en heeft gegaen als van boven\}. Zevenboom heeft zij nooit gebruikt.\n Uiteindelijk probeerde Maeijken te vluchten. Bij haar vroegere vrijer Johannes Rijers te Oosterhout haalde zij een pak slaaplakens, mannen- en vrouwenhemden, een stukje nieuw linnen, een paar rode mouwen met zilveren passementen, die zij bij een vriendin in bewaring gaf. Zij nam op 10~november 1659 afscheid en zou naar Antwerpen gaan: {\em ende dat sij niet en

wiste off sij wederom soude comen off niet, dat sij bij avontuere soo verre soude gaen als haer Godt eenen voet erf verleenē soude, gaende alsoo wech\}. Zij werd aangeklaagd wegens diefstal van het te Oosterhout opgehaalde textiel.\fn{\gab, Breda R~828, f~87, 8~november 1659; f~88, 11~november 1659.}}

%C. Buiks, \ah Dagelijks leven in de 16e en 17e eeuw'', {\em Engelbrecht %van Nassau\}, X (1991) 159.}

{Sinds~juni 1653 was Michiel Rijers curator van de Latijnse school.\fn{Nauwelaerts, {\em De oude Latijnse school van Breda\}, 74, 102.}

Het jaar daarop werd hij geconfronteerd met de conrector, Adrianus Bubbenius, die bij zijn dienstmeid een bastaard zou hebben gemaakt (num~-mer~\ref{Bubbenius}) en daarom geen les mocht geven.\}

Johan Rijers werd notaris, substituut-stadhouder van het drossaardschap van Breda en secretaris van Zundert.\fn{Bots e.a., {\em Noordbrabantse studenten\}, 591, no 4263.}}

%Zevenboom is een giftige struik uit de Alpen: juniperius sabina.

\bast{Denis}{Bastaard}{\sc Maijken Jan Peter Denis} te Udenhout ging in de zomer van 1659 naar Peterken Janssen, vrouw van de schoolmeester Willem Janssen, met de klacht {\em dat sij, Maijken, enighe onghemack hadde aen haere frauwelijckheijt door d'ontsincken van haere lijffmoeder\}. Het verhaal vermeldt niet welke remedie Peterken, die vroedvrouw was, voorschreef, maar twee weken na de Udenhoutse kermis ontmoette zij Maijken weer, tegen wie zij zei dat de mensen vertelden dat zij zwanger was. Maijken schoot in de lach en zei: {\em \ah Waer aff, vanden windt?!'\}/} Peterken: {\em \ah Maijken, ick sal u haest vuyt den twijffel helpen, laet mij uwen boesem eens visiteren.''\}/} Zo geschiedde, {\em ende bevondt datter wit mellick ofte voochicheijt vuyt haeren tepel van haer boerste quam. (...)} \ah Ghij saudt wel swanger wesen ende ick saude wel derven seggen dat ghij een jonghedochtere draecht.''\}/} Maijken barstte in tranen uit: {\em \ah Saude ick swangher wesen? Ick en hebbe mijne stonden niet gehad tsedert dat ick van het schoor ben gevallen geweest.''\}/} Deze valpartij had inderdaad rond Palmzondag 1659 plaatsgevonden. De gang van de natuur was echter onomkeerbaar en Maijken riep Peterken bij zich voor de bevalling, twee dagen nadat zij met haar baas om 2~rijks\~daal\~der had gewed dat zij niet zwanger was. Toen heeft zij verschillende keren {\em inde grootste wee ende perijckel sijnde van leven ofte sterven\} op vraag van de vroedvrouw verklaard dat Jan Prinsen de vader was. Het kind was inderdaad, zoals de vroedvrouw had voorspeld, een meisje.\fn{\gat, Oisterwijk R~54, 10~maart 1660.}}{}}

\input{bast2}

\input{bast3}

\input{keetje}

\input{bast4}_